

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Zita KILČIAUSKIENĖ

KOMERCINIŲ BANKŲ VEIKLOS EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS
AB ŠIAULIŲ BANKAS PAVYZDŽIU

Magistro darbas

Šiauliai, 2005

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

KOMERCINIŲ BANKŲ VEIKLOS EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS
AB ŠIAULIŲ BANKAS PAVYZDŽIU

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

Magistro darbo autorė Zita Kilčiauskienė

Vadovas doc. dr. Angelė Lileikienė

Recenzentas

.....

SANTRAUKA

Zita Kilčiauskienė

Komercinių bankų veiklos efektyvumo įvertinimas AB Šiaulių bankas pavyzdžiu.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjama banko veiklos efektyvumo vertinimo metodai. Išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai bankų veiklos vertinimo metodai. Nagrinėjama rizikos valdymo funkcijos vieta komerciniame banke bei jos įtaka banko veiklos rezultatams. Išsamiai analizuojamos banko kapitalo pakankamumo valdymo problemos. Atlikta AB Šiaulių bankas balanso analizė, įvertinta investicinė veikla. Išanalizuoti LR norminiai aktai, turintys įtakos bankų veiklai. Patvirtinta autorės suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad tinkamai parinkta komercinio banko turto valdymo strategija daro tiesioginę įtaką komercinio banko veiklos efektyvumui.

SUMMARY

Zita Kilčiauskienė

Assessment of activities' efficiency of commercial banks following the example of Šiaulių bankas AB. Master' work.

Methods of assessment of the bank's activities efficiency are analyzed in the master's final paper. Theoretical and practical methods of assessment of the banks' activities of different Lithuanian and foreign authors are analyzed and systemized. The role of risk management function in the commercial bank and its impact on the results of the bank's activities are analyzed in the research work. Problems of the bank's capital adequacy management are analyzed in a comprehensive way, too. The analysis of the balance sheet of Šiaulių bankas AB is carried out and investment activities are evaluated. Moreover, legal acts of the Republic of Lithuania, which influence the banks' activities, are analyzed. The author's formulated hypothesis of the scientific research is confirmed that an appropriately chosen strategy of assets management of the commercial bank has a direct impact on efficiency of the commercial bank's activities.

TURINYS

SANTRAUKA	1
ĮVADAS	3
1. BANKO VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI	6
1.1. Banko veiklos reguliavimas ir tikslai.	6
1.2. Banko veiklos vertinimo metodai.	9
1.4. Banko rizikos: valdymas ir ją įtakojoantys veiksniai.	16
1.6. Banko kapitalo pakankamumo vertinimo metodai.	20
1.8. Banko aktyvų panaudojimo netradicinėje veikloje efektyvumo analizė.	29
2. AB ŠIAULIŲ BANKAS VEIKLOS EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS	35
2.1. Komercinio banko balanso struktūra ir jo analizė.	35
2.2. AB ŠIAULIŲ BANKAS finansinės padėties įvertinimas.	44
2.3. Riziką ribojančių normatyvų vykdymo analizė.	53
2.4. Banko veiklos įvertinimas netradicinėje veikloje.	57
3. AB ŠIAULIŲ BANKAS VEIKLOS EFEKTYVUMO TOBULINIMO GALIMYBĖS	62
3.1. Banko veiklos įvertinimui tinkamo metodo parinkimas.	62
3.2. AB ŠIAULIŲ BANKAS pelningumo valdymas ir riziką įtakojančių faktorių vertinimas.	66
3.3. Banko veiklos tobulinimo prielaidos netradicinėje veikloje.	70
IŠVADOS	74
LITERATŪRA	77
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS	80

ĮVADAS

Komerčiniai bankai – tai šalies finansų sistemos centras, sutelkiantis didžiąsą dalį finansinių išteklių ir paskirstantis juos per kreditines ir investicines operacijas. Bankai tvarko šalies mokėjimų sistemą ir teikia įvairias paslaugas, susijusias su vertybiniais popieriais, valiutos keitimu, vertybių saugojimu, konsultacijų teikimu. Komercinių bankų efektyvi veikla svarbi ne tik pačių bankų egzistavimui: ji palengvina ir skatina krašto verslininkystę, prisideda prie visos ekonomikos augimo ir turi didelę įtaką jos stabilumui. Paprastai bankai kruopščiai atrenka ir nukreipia krašto finansinius išteklius į efektyviausias ir perspektyviausias verslo sritis.

Įvairiose šalyse labai skiriasi investicinės bankų veiklos reguliavimas: nuo minimalių apribojimų iki griežto investicinės ir tradicinės banko veiklos atskyrimo. Investicinės bankų veiklos tyrimai padeda nustatyti universalios bankų sistemos, leidžiančios bankams vykdyti veiklą tiek tradicinėje, tiek netradicinėje rinkoje, pranašumus ir trūkumus.

Bankų veiklos rizika bei jos mažinimas yra kritinis banko ir visuomenės interesų sankirtos taškas. Bankas, siekdamas patenkinti akcininkų interesus, gali plėtoti rizikingesnius projektus. Priežiūros organai privalo apriboti ir kontroliuoti banko veiklos riziką.

Temos aktualumas. Efektyviai funkcionuojanti bankų sistema didžia dalimi priklauso nuo atskirų bankų valdymo efektyvumo. Norėdami dirbti pelningai ir išlikti likvidūs, bankai didelį dėmesį turi skirti turto valdymui. Komercinių bankų turto valdymo problematiką tyrinėjo daugelis mokslininkų tokių kaip: Miller (1995), Mayer, Duessenberry, Aliber (1995), Hempel, Simonson, Coleman, (1994), Koch, MacDonald (2002), Rutter (2002) Titarenko (1997), Kropas (1998) ir kiti.

Per pastaruosius kelerius metus labai pasikeitė Lietuvos bankų veiklos sąlygos ir prioritetinės plėtros kryptys. Tuo tarpu bankų veikla lizingo, draudimo ir vertybinių popierių (VP) rinkose įgyja vis didesnę reikšmę. Netradicinė bankų veikla padeda diversifikuoti bankų veiklą, išplėsti operacijų mastą ir šiaip efektyviau panaudoti turimus aktyvus. Efektyvesnis panaudojimas čia suprantamas ne tik kaip didesnis pelningumas, bet ir kaip didesnis banko aktyvų likvidumas, finansų rinkos stabilumas. Tačiau iki šiol bankų rinkos tyrimai negausūs. Ypač trūksta tyrimų, susijusių su netradicine banko veikla. Lietuvoje plačiausiai šią temą nagrinėjo, tokie autoriai kaip: Š. Kraujalis (1999 ir 2001), V. Snieška (1999), S. Kropas (1998), D. Kuzmickas (1999). (Bereza,1992) banko turto valdymą apibrėžia kaip finansinį procesą, kuriame siekiama sudaryti tokią kokybinę aktyvų ir pasyvų struktūrą, kuri padėtų pasiekti optimalų finansinį rezultatą.

Tačiau apskritai Lietuvoje turto ir verslo, tuo labiau, bankų vertės nustatymo ir turto valdymo teorijos bei praktikos dar neįgavo reikiamo sistemiškumo.

Ypač plačiai bankų vertės nustatymo metodai nagrinėjami užsienio mokslinėje literatūroje: A. Damodaran (2000), T.E. Copeland, W. D. Miller (1995).

Bankų veiklos vertinimas yra specifinis vertinimas. Jo specifiką lemia tai, kad dirbama su vienu iš sudėtingiausių objektų – pinigais, kurie yra kiekvieno asmens gyvenimo lygio, pasisekimo matas, ir kurių apyvartos procese susiduria labai skirtingi, įvairių žmonių grupių interesai.

Problema – besikeičiančios makroekonominės aplinkos sąlygos, aštrėjanti konkurencija bankų sektoriuje skatina bankus savo veiklos valdymą grįsti moderniomis koncepcijomis. Bankai priversti vis daugiau dėmesio skirti veiklos valdymui, pasirenkant priimtinausią ir veiksmingiausią rizikos valdymo koncepciją. Todėl vykstant kredito rinkos globalizacijos ir konsolidacijos procesams, yra būtina įvertinti veiksnius lemiančius banko finansinio turto, rizikos bei pelningumo valdymą.

Tyrimo objektas – AB Šiaulių bankas veiklos efektyvumas.

Darbo tikslas - išanalizuoti banko veiklos efektyvumui įvertinti naudojamus metodus ir vadovaujantis šiais metodais, įvertinti AB Šiaulių bankas veiklos efektyvumą.

Siekiant užsibrėžto tikslo sprendžiami tokie uždaviniai:

- remiantis moksline literatūra, išanalizuoti įvairių autorių siūlomus metodus, banko veiklos efektyvumui vertinti;
- atlikti kapitalo pakankamumo bei rizikos valdymo metodų teorinę analizę;
- išanalizuoti AB Šiaulių bankas veiklos efektyvumą nusakančius normatyvus ir rodiklius;
- įvertinti AB Šiaulių bankas finansinę padėtį
- įvertinti banko investavimo politikos efektyvumą;
- pateikti pasiūlymus AB Šiaulių bankas veiklos efektyvumo tobulinimui.

Tyrimo hipotezė: Tinkamai parinkta komercinio banko turto valdymo strategija daro tiesioginę įtaką komercinio banko veiklos efektyvumui.

Tyrimo metodika ir metodologiniai pagrindai. Tyrimo metodika remiasi mokslinės literatūros pasirinkta tema analize ir apibendrinimu. Aptariami įvairūs teoriniai banko veiklos efektyvumo įvertinimo modeliai ir jų pritaikymo praktikoje galimybės. Tyrimams naudoti literatūros analizės, faktinių duomenų analizės, lyginamosios analizės, sisteminės analizės, grupavimo, koeficientų, grafinio interpretavimo metodai.

Magistriniame darbe išnagrinėti ir panaudoti šie teorinių ir praktinių žinių šaltiniai: LR įstatymai, LR Vyriausybės ir LR Finansų ministerijos nutarimai, LR Nacionalinės vertybinių popierių biržos sukurtos metodikos, AB Šiaulių bankas ir kitų Lietuvos bankų duomenys. Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbai bei straipsniai.

Darbo struktūra ir apimtis. Pirmoje – konceptualioje baigiamojo magistro darbo dalyje, remiantis moksline literatūra, pasirinkta tema analizuojama teorinėje plotmėje. Čia aptariami populiariausi banko veiklos įvertinimo metodai: buhalterinis, ekonominis, Du Pont, pridėtinės ekonominės vertės, nagrinėjama bankų rizikos, kapitalo pakankamumo vertinimo metodai. Taip pat daug dėmesio skiriama netradicinės banko veiklos analizei.

Antroje dalyje analizuojami veiklos efektyvumą nusakantys normatyvai ir rodikliai. Analizuojami AB Šiaulių bankas metinėse ataskaitose pateikiami duomenys, įvertinama finansinė padėtis bei Lietuvos banko nustatytų normatyvų įvykdymas. Taip pat įvertinama banko veikla netradicinėje rinkoje. Konstruktyviojoje dalyje analizuojama bei projektuojama banko veiklos efektyvumo tobulinimo galimybės. Galiausiai pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

Magistro darbo apimtis 83 puslapiai (17 paveikslų, 20 lentelių). Darbą sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai, 11 poskyrių, išvados, pagrindinių sąvokų žodynas.

1. BANKO VEIKLOS EFEKTYVUMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Bankų veiklos reguliavimas ir tikslai

Efektyvi bankų priežiūra yra esminis stiprios ekonominės aplinkos komponentas, kadangi bankų sistema vaidina pagrindinį vaidmenį atliekant mokėjimus, akumuliuojant ir paskirstant santaupas. Jočienė (1998) teigia, nors bankų priežiūros kaštai yra aukšti, silpnos priežiūros kaštai dar aukštesni.

Bankų sistema – viena svarbiausių rinkos ekonomikos struktūrų, įtakojama tiek makroekonominių, tiek mikroekonominių veiksnių. Pagrindiniai bankų veiklos principai yra ekonomiškumas ir saugumas (Ivaškevičius, Sakalas, 1997). Bankų sistema – tai bankų visuma, veikianti tam tikroje teritorijoje. Bankų sistemą sudaro centrinis bankas ir komerciniai bankai.

Lietuvos bankų priežiūros institucija susiduria su rimta problema – kaip užtikrinti bankų sistemos, kurios atskirų elementų veiklos ji negali visapusiškai kontroliuoti, stabilumą? Tokiomis sąlygomis bankų priežiūros institucija priversta iš dalies pasikliauti rinkos potencialu drausminti bankus ir taikyti tokius priežiūros metodus, kurie skatintų bankus saugiai dirbti.

Panagrinėkime kaip kūrėsi ir vystėsi bankų priežiūra Lietuvoje po nepriklausomybės paskelbimo. 1990 m. kovo 1 d. įkūrus centrinį banką, viena iš jo funkcijų buvo kontroliuoti kredito įstaigų steigimą ir jų veiklą. Tačiau šios funkcijos efektyviam atlikimui tiek teisinė bazė, tiek ekonominė patirtis buvo per maža. Bankų priežiūros uždaviniai ir turinys keitėsi ir plėtėsi priklausomai nuo šalies bankų sistemos raidos. Iš pradžių pagrindinis centrinio banko uždavinys buvo garantuoti, kad Sovietų Sąjungos bankai Lietuvoje pertvarkytų savo veiklą pagal Lietuvos įstatymus. 1990 m. pabaigoje Lietuvoje jau veikė 7 bankai, kurie perregistravo savo statusus pagal galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus. Vėliau pradėjo steigtis nauji bankai: 1991 m. buvo įsteigti 6 bankai, 1992 m. – 10 komercinių bankų, o 1993 m. dar 6 nauji bankai. Kaip matyti, nacionalinė bankų sistema kūrėsi greitai ir aktyviai.

Tačiau jauna mūsų šalies, kaip ir kitų postkomunistinių šalių, bankininkystės sistema neišvengė krizės: vienas po kito griuvo bankai. Jei 1992 m. šalyje veikė 27 komerciniai bankai, tai 1998 m. tik 11, o 16 priskiriami bankrutuojantiems. Vakarų mokslininkai Flegmin A., Chu L., Bakker M.R., (1997), analizuodami 1992-1995 m. bankų krizes Baltijos šalyse, išskyrė keturis sisteminius veiksnius, nulėmusius krizes:

- 1) Silpnas reguliavimas ir priežiūra;
- 2) Bloga apskaita ir per dideli mokesčiai;
- 3) Paskolų teikimui nepakankama įstatyminė infrastruktūra;
- 4) Korupcija, silpnas bankinis profesionalumas bei blogas valdymas.

Keletas šių faktorių yra tarpusavyje susiję. Pereinamojo laikotarpio aplinka sudarė sąlygas kuo daugiau pasipelnyti daugeliui veiklos sričių, tame tarpe ir bankiniam sektoriui. Daug bankų vadovų tuomet įsijungė į nelegalią bei nesąžiningą veiklą, o kai kuriais atvejais, bankų reguliavimo ir priežiūros silpnumas sudarė sąlygas korupcijai. Pereinamasis laikotarpis taip pat atskleidė bankinės sistemos ir reguliavimo aplinkos struktūrinius trūkumus. Makroekonominė politika sukūrė tokią aplinką, kuri buvo nepalanki bankų sistemoms funkcionuoti. Bankai, jų klientai ir bankų priežiūra nemokėjo valdyti ir kontroliuoti rizikos, būdingos naujos politikos aplinkai.

Toliau analizuojant bankų priežiūros svarbą vertėtų apibrėžti jos tikslus. Kaip teigia Vaškelaitis (2003), kiekvienoje šalyje jie gali šiek tik skirtis, bet keletas iš jų yra universalūs, tai:

- Indėlininkų ir skolininkų apsauga, kuris yra bene svarbiausias bankų priežiūros tikslas;
- Monetarinio bei finansinio stabilumo palaikymas, šis tikslas suprantamas, kaip ūkiui reikalingo optimalaus pinigų kiekio užtikrinimas ir stabilios mokėjimų sistemos palaikymas.
- Reguliavimo sistemos, skatinančios efektyvumą ir konkurenciją, sukūrimas. Konkurencija ir efektyvumas priklauso nuo rinkoje veikiančių bankų skaičiaus, galimybės kitiems bankams įsijungti į bankų sistemą.
- Vartotojų interesų gynimas. Vartotojų atžvilgiu bankų priežiūros ir reguliavimo tikslas yra užtikrinti, kad ir priimant indėlius, ir teikiant paskolas visi vartotojai būtų traktuojami vienodai.

Lietuvos bankų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (priimtas 2004m. kovo 30d. Nr.IX-2085) ir Lietuvos banko valdybos nutarimai.

Lietuvos Respublikos bankų įstatymo tikslas – reglamentuoti bankų veiklą, kad bankų sistema būtų stabili, patikima, efektyvi, saugi. Įstatymas nustato bankų ir jų padalinių steigimo, licencijavimo sąlygas ir tvarką, jų veiklos, reorganizavimo bei likvidavimo ypatumus.

Šis įstatymas apima tokias sritis, kaip antai: bankų valdymas, operacijos, kapitalo pobūdis ir dydis, apskaitos procedūros, atskaitomybė ir auditas, bankų reorganizavimo bei likvidavimo tvarka, kreditorinių reikalavimų patenkinimo eilė ir tvarka, jeigu bankas bankrutuoja ir t.t. Trumpai tariant, praktiškai visos bankų veiklos sritys yra reglamentuojamos teisės aktais.

Pagal Lietuvos Respublikos bankų įstatymą bankai gali vykdyti šias operacijas:

- priimti indėlius bei kitas gražintinas lėšas į klientams atidarytas sąskaitas ir jas tvarkyti;
- duoti ir imti paskolas;
- išduoti piniginius laidavimus, garantijas ir kitus laidavimo įsipareigojimus;
- išleisti mokėjimo dokumentus (čekius, akredityvus, vekselius ir kt.) ir atlikti su jais operacijas;
- atlikti operacijas užsienio valiuta;
- pirkti ir parduoti tauriuosius metalus;

- teikti paslaugas ir konsultacijas bankų veiklos, finansų ir kliento investicijų tvarkymo klausymais;
- atlikti kitas Lietuvos banko teisiniuose aktuose nustatytas operacijas.

Siekiant užtikrinti stabilią ir saugią bankų veiklą bei valdyti riziką, yra nustatyti įvairūs rodikliai, kurių bankai privalo laikytis. Tai vadinamieji banko veiklos riziką ribojantys normatyvai. Lietuvos Respublikos bankų įstatyme numatyti šie normatyvai: kapitalo pakankamumo; likvidumo; maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais; maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui. Visų šių straipsnių tikslas – užtikrinti saugią bankų veiklą.

Čia savaime kyla klausimas, koku mastu, kiek daug turi būti reguliuojama bankų veikla? Bankams turi būti suteikiama tiek laisvės vertinti bei prisiimti riziką, kad neigiamų šokų metu bankas sugebėtų juos įveikti. Taigi iškyla dilema tarp to, kada bankui galima leisti pačiam atlaikyti šoką ir kada dar turi įsikišti priežiūros institucija. Teigiama, kad vidaus kontrolė, rinkos disciplina bei kapitalo pakankamumas – tai trys pagrindinės priemonės, kuriomis galima ir reikia sieti bankų veiklos stabilumo bei saugumo šiuolaikinėmis sąlygomis. Kuo daugiau pasiekama pirmų dviejų priemonių pagalba tuo mažiau lieka trečiai arba tradicinei bankų priežiūrai. Kitą vertus, bankų priežiūra turi būti ne tik ne per maža, bet ir ne per didelė. Nes esant per didelės priežiūros bankai ima manyti, kad už visas jų nesėkmes “atsakinga” juos prižiūrinti institucija.

Tačiau vien, bankų priežiūros institucija negali išspręsti ir neturi užtikrinti šalies ekonominio stabilumo ir augimo, negali ir neturi garantuoti, kad nei vienas bankas nebankrutuos. Konkurencinėje rinkoje bankų bankrotai yra neišvengiami, nes bankų veikla, kaip ir visos kitos, yra susijusi su rizika. Vieno ar kelių bankų bankrotas dar nieko nepasako apie priežiūros veiksmingumą. Priežiūros institucija turi užtikrinti, kad bankrotų nebūtų “per daug”. Taip pat dažnai bankų bankrotai, su tuo susijusių problemų sprendimas bei nuostolių paskirstymas tarp įvairių subjektų yra su politiniais, socialiniais sprendimais, todėl už tai negali būti atsakinga vien priežiūros institucija. Priežiūros institucija turi turėti reikiamas priemones ir gebėti tokias problemas spręsti.

Kaip minėta, vien bankų priežiūra gali nepasiekti jai iškeltų tikslų pasiekti. Todėl, anot Jočienės (1998), išskiriamos kelios būtinos sąlygos efektyviai bankų priežiūrai:

Makroekonominės politikos pagrįstumas ir tęstinumas – kai šalyje vykdoma “netinkama” ekonominė politika, bankų priežiūrai keliami reikalavimai tampa sunkiai įgyvendinami. Taigi ekonominės politikos pagrįstumas ir tęstinumas yra būtinas ne tik šalies bankų, bet ir viso finansų sektoriaus stabilumui užtikrinti.

Gerai išvystyta šalies infrastruktūra (šios priemonės: verslą reglamentuojanti įstatymų sistema, apibrėžianti apskaitos principus ir taisykles, saugi ir efektyvi mokėjimų ir kliringo sistema).

Efektyvi rinkos disciplina – rinkos dalyviams turi būti pateikiama išsami bei patikima informacija apie bankų veiklą. Informacija turi būti pateikiama laiku, reikiama forma bei sudaryti sąlygas priimti tinkamus sprendimus.

Efektivos procedūros bankų problemoms spręsti – kai bankų problemos yra išsprendžiamos, priežiūros institucija imsis visų priemonių, kad padėtų jas išspręsti; kai problemos per daug didelės arba jų sprendimas kainuos daugiau nei bus gauta iš to naudos, būtina numatyti procedūras tokiems bankams tinkamai ir laiku pasitraukti iš rinkos, nesukeliant grėsmės visai bankų sistemai.

Šalies bankų sistemos bei jos elementų veiklos suvokimas ir įvertinimas leidžia geriau pažinti banką supančią aplinką todėl, kad yra analizuojami konkurentai, jų teikiami produktai, kas leidžia efektyvinti banko veiklą. (Коробов, Рубин, Солдаткин, 1994) bankinę konkurenciją apibrėžia kaip dinaminį varžybų procesą tarp komercinių bankų ir kitų finansų institucijų, kurio metu stengiamasi užimti kuo geresnę padėtį kreditų ir bankinių paslaugų rinkose.

Pastaruoju metu viena iš bankų tarpusavio konkuravimo priemonių yra specializuotų antrinių bendrovių steigimas, kurios, naudodamos bankų finansavimą, gali vykdyti bankams nebūdingas funkcijas (draudimas, išperkamoji nuoma, investicinė veikla). Bankinių rinkų yra labai daug – tai apsunkina, o kartu ir suteikia daugiau galimybių konkuruoti, derinant savo strategijas įvairiose rinkose.

Šiuolaikiniai komerciniai bankai pardavėjų arba pirkėjų vaidmenyse vis labiau skverbiasi į netradicines bankams veiklos sritis, todėl bankų priežiūra, jos direktyviniai elementai bei komerciniams bankams taikomos poveikio priemonės įgyja dar didesnę reikšmę. Priežiūros institucijos sukuria bankams specifinę egzistavimo terpę ir tam tikra prasme riboja jų, kaip ūkio subjektų, veiklos laisvę. Kiekvienas bankas savo organizacine struktūra, banko savininkų sudėtimi ir jų patikimumu, banko vadovų sąžiningumu ir kvalifikuotumu, banko veikla ir finansine būkle turi tilpti į tuos rėmus, kuriuos valstybė mano esant pakankamai saugius ir patikimus bankų veiklai.

1.2. Banko veiklos vertinimo metodai

Teorija ir praktika rodo, kad efektyviausiai finansinio turto perdavimą organizuoja finansiniai tarpininkai. Finansinis tarpininkavimas – procesas, kurio metu ekonomikos subjektams, laisvų finansinių išteklių turėtojams, sudaroma galimybė paskolinti ar kitaip leisti naudoti šiuos išteklius kitiems ekonomikos subjektams abipusiai priimtinais sąlygomis. Tradiciniai tarpininkai rinkose yra bankai. Bankas, kaip ir bet kuri įmonė - patiria savo veiklos išlaidas ir gauna pajamas. Banko veiklos rezultatas – pelnas arba nuostolis – parodo banko vadovybės gebėjimą valdyti. Pelnas didina bankų savininkų nuosavybę, o nuostoliai atskleidžia neefektyvią banko veiklą ir mažina kapitalo vertę, vadinasi, ir savininkų nuosavybę. S. Bereza knygoje “Banko rizikos valdymas” (Bereza, 1992)

aktyvų ir pasyvų valdymą apibrėžia kaip finansinį procesą, kuriame siekiama sudaryti tokią kokybinę aktyvų ir pasyvų struktūrą, kuri padėtų pasiekti optimalų finansinį rezultatą. Kitas autorius Sinkey (1992) teigia, kad pagrindinis banko turto valdymo tikslas - rizikos apskaičiavimas ir kontrolė, daugiausia dėmesio skiriant grynosios palūkanų maržos rizikai vertinti. Šis požiūris aiškinamas tuo, kad pagrindinę banko pajamų dalį sudaro palūkanų pajamos, o išlaidų dalį – palūkanų išlaidos. Minėtų straipsnių pasikeitimas daugiausia lemia banko veiklos rezultatus. Todėl ypač svarbu tampa grynujų palūkanų maržos rizikos vertinimas ir valdymas.

Miller (2000), aktyvų ir pasyvų valdymą įvardija kaip procesą, kurio metu finansų institucija valdo aktyvų, pasyvų bei nebalansinių straipsnių struktūrą ir kontroliuoja jų apsisaugojimą nuo rizikos, siekiant maksimizuoti ilgalaikes akcininkų pajamas. Šis apibrėžimas išsamiau atspindi banko veiklos valdymą, kadangi yra valdomi ne tik atskiri banko balansiniai straipsniai, tačiau ir nebalansinės pozicijos. Tačiau antroji apibrėžimo dalis kelia abejonių, kadangi banko veiklos tikslas dabartiniu metu turėtų būti suprantamas ne kaip pajamų maksimizavimas, o akcininkų nuosavybės vertės kūrimas. Šis, kaip pagrindinio banko finansinio valdymo tikslo, akcentavimas yra dar labai nauja koncepcija; laikoma, kad pirmasis ją pateikė Alfredas Rappaportas 1986 metais. Tačiau principai, kuriais grindžiama tokia banko valdymo tikslo samprata, yra pakankamai gerai žinomi, jie išrutuliojo iš finansų ir portfelio valdymo teorijos. Anksčiau banko finansinis tikslas dažnai buvo apibrėžiamas daug siauriau – pelno maksimizavimas. Pelningumas buvo vertinamas buhalteriskai – pagal banko veiklos rezultatų rodiklius. Tačiau pasirodė, kad toks tikslo apibrėžimas yra ne visiškai teisingas. Nors buhalteriniai rodikliai vis dar labai svarbūs investuotojams “iš išorės”, tačiau jų nepakanka banko veiklai vertinti “iš vidaus”. Toks požiūris į banko veiklos vertinimą gali būti apibrėžiamas kaip ekonominis, o anksčiau pateiktas - kaip buhalterinis. Banko, kaip ir bet kokios įmonės, veikiančios rinkos ekonomikos sąlygomis, finansinis tikslas - didinti akcininkų kapitalą ir banko rinkos vertę.

Copeland (1995) teigia, kad bankų vertės nustatymas sudėtingesnis už nefinansinių institucijų vertės nustatymą, nes išoriniam vertintojui yra sunku įvertinti bankų veiklos rizikas. Damodaran (2002) išskiria dvi pagrindines problemas susijusias su bankų vertės nustatymu. Visų pirma, jų veiklos ypatumai lemia tai, kad yra sunku apskaičiuoti skolos kaštus ir reinvesticijas. Šie rodikliai yra reikalingi skaičiuojant diskonto normą ir prognozuojant būsimus įmonės pinigų srautus. Kita priežastis, kodėl bankų vertės apskaičiavimas sudėtingesnis už nefinansinių institucijų vertės apskaičiavimą, yra griežta bankų veiklos priežiūra ir priežiūros institucijų nustatyti kapitalo pakankamumo normatyvai, į kuriuos reikia atsižvelgti prognozuojant banko augimo tempus.

Skaičiuojant bankų vertę, yra susiduriama su specifinėmis, tik kredito institucijoms būdingomis problemomis, plačiausiai šias problemas aptaria Damodaran (2002):

- Pirmoji problema yra ta, kad bankų priežiūros institucijos nustato griežtus apribojimus jų veiklai. Vienas iš apribojimų yra kapitalo pakankamumo normatyvas. Vertės nustatymas yra susijęs su būsimo augimo prielaidomis, kurios remiasi reinvestavimo prognozėmis. Vertinant banką, reikia atsižvelgti į tai, ar turimas kapitalas yra pakankamas prognozuojamam augimui.

- Antroji bankų vertės nustatymo problema yra susijusi su investicijomis. Įmonės augimo prognozės yra grindžiamos investicijoms. Kuo didesnės investicijos, tuo įmonės augimo tempas bus didesnis. Investicijas parodo du rodikliai – grynosios kapitalo išlaidos ilgalaikiam turtui įsigyti ir apyvartinio kapitalo pokytis. Skirtingai nei gamybos įmonės, bankas grynąsias kapitalo išlaidas naudoja ne investicijoms į rengimus ir kitą ilgalaikį turtą, bet investuoja į nematerialų įmonės turtą, žmogiškuosius išteklius. Apskaitoje šios investicijos yra apskaitomos kaip veiklos išlaidos, o ne banko turtas. Taigi, banko pinigų srautų ataskaitoje arba visai nebūna ilgalaikio turto pokyčių, arba jie būna labai maži.

- Kita bankų vertės nustatymo problema yra susijusi su apyvartiniu kapitalu. Apyvartinis kapitalas yra skirtumas tarp trumpalaikių įsipareigojimų ir trumpalaikio turto. Į šį apibrėžimą patenka didžiulė banko balanso dalis. Šio rodiklio pasikeitimai taip pat gali būti labai dideli ir nepastovūs, ir nebūtinai turi atspindėti investicijas.

Anot Ragauskos, Senkaus (1998), likvidžiosiose rinkose, kur bankų akcijos yra kotiruojamos biržose, rinkos vertės apibrėžimas yra *gana paprastas*:

$$\text{Rinkos vertė} = \text{Akcijos rinkos kaina} \times \text{išleistų akcijų skaičius} \quad (1)$$

Lygindami banko akcijos rinkos vertę su jos buhalterine verte gauname vieną iš plačiai taikomų koeficientų - kainos ir buhalterinės vertės santykį:

$$K = \text{Akcijos rinkos kaina} / \text{akcijos buhalterinė vertė} \quad (2)$$

Kai šis santykis yra didesnis už vienetą, tai reiškia, kad banko vadovybė sukuria papildomą vertę, kuri yra savininkų nuosavybė, ir atvirkščiai, jeigu koeficientas yra mažesnis už vienetą, tai banko savininkų tikslas - ieškoti efektyvesnės banko veiklos strategijos.

Šios formulės nėra absoliučiai teisingos, kadangi akcijos kainą rinkoje gali veikti daug subjektyvių faktorių, nepriklausančių nuo banko veiklos. Tačiau banko vadovybei svarbesni yra ne subjektyvūs, o objektyvūs banko veiklos vertinimo rodikliai, atspindintys banko veiklos efektyvumą.

Vienas iš plačiai paplitusių banko veiklos analizės būdų yra vadinamasis **Du Ponto modelis** (Ragauskas, Senkus, 1998). Pirmiausia analizuojami šie banko pelningumo rodikliai: turto ir nuosavybės grąža.

$$\text{ROE} = \text{ROA} * \text{L}; \quad (3)$$

$$\text{ROA} = \text{Pelnas} / \text{banko turtas} \quad (4)$$

$$\text{L} = \text{Banko turtas} / \text{banko kapitalas}; \quad (5)$$

čia,

ROE – kapitalo grąža;

ROA – turto grąža;

L – finansinis svertas.

Šios analizės tikslas - palyginti banko veiklos tendencijas su panašių į jį bankų tendencijomis (rodiklių dinamika). Atliekant detalesnę banko pelningumo analizę ir taikant Du Pont modelį, kur reikėtų paminėti šio modelio privalumus:

Yra paprastas, nes naudojami tik keturi apskaitos straipsniai (turtas, akcinis kapitalas, bendrosios pajamos ir grynas pelnas);

Pelningumas išreiškiamas kaip procentinė turto ir kapitalo dalis, o tai leidžia lengvai palyginti banko veiklos rezultatus skirtingais periodais, taip pat palyginti su tos šakos rezultatais; taikant Dupont modelį kapitalo grąža išskiriama į dvi dalis (turto grąžą ir turto ir kapitalo santykį), o turto grąža savo ruožtu gali būti skaidoma į dar du komponentus (pelno maržą ir turto pajamingumą);

Dupont modelio rodiklius (kapitalo grąžą, turto grąžą, turto ir kapitalo santykį, turto pajamingumą ir pelno normą) lengva sieti su tuo, kaip sėkmingai bankas naudojami penkiais kritiniais banko finansinio valdymo veiksniais – likvidumo, palūkanų normos, kapitalo, kredito ir kaštų valdymo. Todėl, jeigu bankas turi santykinai žemą ROA, bet yra pasiekęs aukštą ROE dėl didelio finansinio sverto, tai bus perspėjimas, kad padidėjo mokumo rizika ir atsiranda kapitalo valdymo problemų. Žemas ROA gali būti perspėjimas apie problemas, kylančias palūkanų normos valdymo bei kitose srityse. Aukštas ROA, bet žemas ROE signalizuoja apie nepakankamą finansinį svertą ir neefektyvų kapitalo naudojimą.

Toliau atliekant Du Ponto analizę ROA suskaidomas į dvi sudedamąsias dalis - pelno maržą (PM) ir aktyvų pajamingumą (AY):

$$\mathbf{ROA = PM \times AY; \quad (6)}$$

PM lygus visam pelnui, dalintam iš visų pajamų, o AY – visoms pajamoms, padalintoms iš visų aktyvų. AY rodiklis gali signalizuoti apie likvidumo bei kredito rizikas, o PM rodiklis - apie palūkanų normos bei kitas rizikas (PM). Žinoma, kiekvienu atveju nagrinėjant banko rodiklius reikalinga gilesnė ir smulkesnė analizė, tačiau Du Ponto analizė gali parodyti, į ką pirmiausiai reikia kreipti dėmesį.

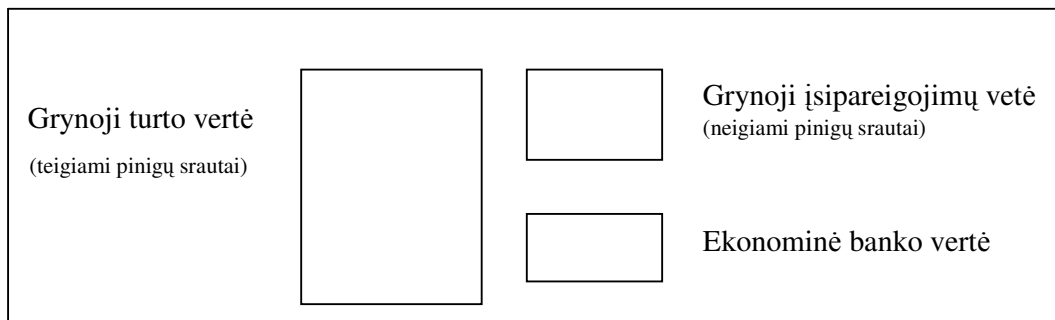
Minėtuosius ir kitus rodiklius galima paskaičiuoti iš banko ataskaitų duomenų (balansų, pelno - nuostolių ataskaitų ir kt.). Tai yra vadinamasis **buhalterinis banko veiklos įvertinimo metodas** (Ragauskas, Senkus, 1998).

Tačiau banko apskaitos duomenys atskleidžia tik tai, kas yra pasiekta, t.y. pelną, kuris yra uždirbtas, kapitalą, kuris priklauso banko savininkams ir t.t., tačiau iš finansinės atskaitomybės duomenų mes negalime spręsti, kokį pelną gausime ateityje ir kokia dabartinė banko kapitalo vertė

ateities atžvilgiu. Čia banko įvertinimui reikalingas vadinamasis ekonominis banko veiklos įvertinimo metodas.

Ekonominis banko veiklos įvertinimo metodas yra pagrįstas būsimų pinigų srautų diskontuotos dabartinės vertės. Ekonominė banko vertė yra dabartinė banko turto vertė, atėmus iš jo dabartinę banko įsipareigojimų vertę.

Ekonominės banko vertės koncepcija literatūroje dažnai minima ir kaip akcininkų vertės analizės koncepcija. Kaip nustatoma ekonominė banko vertė, vaizduojama 1 paveiksle.

1 pav. Ekonominė banko vertė

Šaltinis: Kropas, S., Vengraitis, D., ir kt. 1998. Banko finansų valdymas. Vilnius. p.10

Ekonominės banko vertės sąvoka leidžia naujai apibrėžti banko finansinį tikslą: maksimizuoti akcininkų nuosavybės vertę, apibrėžiamą kaip diskontuotas pinigų srautas iš banko veiklos, kurį bet kuriuo momentu galima paskirstyti banko akcininkams. Matematiškai šis tikslas gali būti pateikiamas taip:

$$NPV = \sum_{t=1} \frac{\text{grynasis pinigų srautas}}{(1+k)^t} \quad (7)$$

čia,

t – laikotarpis;

k- diskonto norma.

Kaip jau minėta, pagrindinis buhalterinio banko vertinimo modelio trūkumas yra tai, kad jį taikant negalima išmatuoti rizikos; nors buhalterinė banko vertė ir jo pelningumas nustatomas pagal galiojančius apskaitos standartus, negalima nustatyti, kokią riziką banko vadovybė prisiima, kad būtų pasiekti tokie finansiniai rezultatai.

O taikant ekonominį banko vertės modelį rizika įvertinama parenkant atitinkamą grynyjū pinigų srautų diskontavimo normą.

Pinigų srautai yra geriausias banko turto gebėjimo kurti vertę rodiklis. Teoriškai akcijų kainos turėtų labiau priklausyti nuo dabartinės pinigų srautų iš banko veiklos vertės negu nuo pateikiamų buhalterinių banko veiklos rodiklių.

Apskaičiuoti ekonominę banko vertę gana sudėtinga. Bankai viešai skelbia savo ketvirtines ataskaitas, tačiau jų nepakanka, kad galima būtų įvertinti būsimus banko pinigų srautus. Net ir turint visą informaciją apie banko turtą bei įsipareigojimus, banko kapitalo ekonominės vertės skaičiavimas yra labai komplikuoatas ir nevienareikšmis. Susiduriama su neapibrėžtumu numatant ir skaičiuojant grynuosius banko būsimuosius pinigų srautus, o taip pat ir vertinant riziką atitinkančią diskonto normą (reikalaujamą kapitalo grąžą arba, kitaip tariant, kapitalo kaštus). Vienas iš būdų diskonto normai įvertinti yra **kapitalo įkainojimo modelis** (angl. Capital assets pricing model, CAPM), (Aleknavičiūtė, 2004). Anot autorės, šis modelis parodo, kokios grąžos tikisi akcininkai, investavę lėšas į banko akcijas. Pagal **CAPM modelį** siekiama investicijų grąža apskaičiuojama taip:

$$R_i = R_f + RP * \beta \quad (8)$$

čia,

R_i – akcinio kapitalo kaštai;

R_f – nerizikinga pelno norma;

RP – rizikos premija;

β – parodo banko grąžos normos svyravimų priklausomybę nuo rinkos normos svyravimų.

Banko β įvertinamas statistiniais stebėjimais arba, jei tokių stebėjimų nėra, galima naudoti panašios specializacijos bankų β reikšmę, šis rodiklis leidžia įvertinti banko akcijų rizikingumą, t.y. kokios grąžos banko akcininkai tikisi esant tam tikrai rinkos grąžai.

Tokie autoriai kaip Kropas, Vengraitis, Čiapas, (1998), teigia kad, ieškant kaip geriau išspręsti ekonominės vertės skaičiavimo problemas buvo sukurta pridėtinės ekonominės vertės (angl. Economic value added, EVA) koncepcija. Ji padėjo atsakyti į klausimą “kada sukuriama banko ekonominė vertė?”.

Pridėtinė ekonominė vertė. Kaip buvo minėta, pagrindinis banko valdytojų tikslas yra akcininkų turto didinimas, kuris gali būti suprantamas kaip pridėtinės ekonominės vertės sukūrimas, uždirbant didesnę pelno procentą nei kapitalo rinkos kaina.

Skirtingai nuo ekonominės vertės pridėtinė ekonominė vertė skaičiuojama pagal faktinę grąžą, o ne pagal grynuosius ateities pinigų srautus. Be to šis rodiklis skaičiuojamas tik vienam laikotarpiui, o ekonominės vertės rodiklis gali būti skaičiuojamas keliems periodams. Kai kurie autoriai: Kropas, Vengraitis, Čiapas (1998), EVA rodiklį apibrėžia taip:

Pridėtinė ekonominė vertė yra pelnas, kuris apskaičiuojamas kaip ekonominio kapitalo barjerinės grąžos perviršis.

Barjerinė (grąžos) norma susideda iš nerizikingos normos (ją dažnai atitinka vyriausybės vertybinių popierių pelningumo norma) ir rizikos premijos. Kitaip tariant, EVA reikšmė parodo, ar

bankas kuria pridėtinę vertę, ar ją mažina. Matematiškai šis rodiklis išreiškiamas Senkus, Ragauskas, (1998) taip:

$$\text{EVA} = (r-k)*K \quad (9)$$

čia,

r- kapitalo grąža,

k –kapitalo kaštai,

K-investuotas nuosavybės kapitalas.

Lietuvos autorių, tokių kaip Čiapas (1998), Senkus (1998) teigimu, EVA skatina efektyviau išnaudoti visą kapitalą. EVA aiškiai atskleidžia ryšį tarp pelningumo ir kapitalo panaudojimo pelnui uždirbti, todėl EVA gali būti naudojama investicijų įvertinimui.

Kaip jau minėta EVA rodiklis padeda išsiaiškinti, kada sukuriama banko vertė, tačiau norint išsiaiškinti, kiek banko vertės yra sukurta reikėtų apskaičiuoti sukurto vertės rodiklį (Senkus, Ragauskas 1998):

$$\text{Sukurtoji vertė} = \frac{\text{Nuosavybės rinkos vertė}}{\text{Nuosavybės buhalterinės vertės}} \quad (10)$$

Apibendrinant galima teigti, kad investuoto kapitalo vertė yra maksimizuojama, jei bankas imasi tik tų projektų, kuriems apskaičiuotas EVA rodiklis yra ne mažesnis kaip nulis. Bankas naudodamasis pridėtinės ekonominės vertės rodikliu stengsis plėsti savo veiklą ne tol kol bus pelninga, o tol, kol turės projektų, kurių grąža bus didesnė už banko kapitalo kaštus. Kai banko pridėtinė ekonominė vertė yra lygi nuliui, jis nebeturi plėstis, o privalo ieškoti naujų pelningų projektų.

Anot autorių Senkus, Ragauskas (1998), jeigu banko akcijos kotiruojamos akcijų biržoje, jo rinkos vertę nustatyti paprasta: akcijos kaina rinkoje padauginama iš akcijų skaičiaus. Tačiau jeigu nekotiruojamos biržoje, tada reikia perkainoti visą banko turtą ir įsipareigojimus rinkos kainomis, bet ne visi banko balanso straipsniai turi nusistovėjusias rinkos kainas (kai kurios paskolos), juos galima įvertinti pagal grynąją dabartinę vertę. Nors šis rodiklis yra labai populiarus, jis turi tam tikrų trūkumų:

Rinkos vertė gali svyruoti dėl išorės veiksnių nepriklausomai nuo banko finansinių rezultatų: politinių įvykių, panikos rinkoje, informacijos iškraipymo ar rinkos neveiksmingumo. Todėl reikėtų naudotis ne konkreto momento, bet vidutine rinkos verte tuo laikotarpiu, kuris būtų pakankamas svyravimams dėl minėtų veiksnių poveikio pašalinimo.

Apibendrinant ir grįžtant prie banko vertės buhalterinio bei ekonominio metodų palyginimo savaime kyla klausimas - kada abiem metodais vertinama banko kapitalo vertė yra vienoda? Iš esmės reikia dviejų sąlygų:

- banko buhalterinis pelnas turi sutapti su pinigų srautais (pelno sąlyga);

- bankas turi būti vidutinis bankas tarp visų, veikiančių rinkoje, t.y. jo P/E turi būti vidutinis, o tai reikštų, kad banko rizika yra vidutinė, t.y. jis nėra labiau rizikingas ar per nelyk konservatyvus lyginant su kitais bankais (rizikos sąlyga).

Taigi gauname du fundamentalius dydžius, kurie įtakoje banko vertę, tai pelnas ir rizika. Pelnas didėja, - vertė didėja, rizika didėja – vertė mažėja. Kadangi didinant pelną dažniausiai reikia didinti ir riziką, o rizikos mažinimas yra susijęs su dalies pelno praradimu, tai galime teigti, kad tinkamo pelno ir rizikos santykio pasirinkimas ir yra viena iš svarbiausių bei sunkiausių banko problemų.

1.3. Banko rizikos: valdymas ir ją įtakojojantys veiksniai

Banko rizika yra pagrindinis banko vertės veiksnys. Nors rizika yra ir labai nepageidautina, tačiau banko veikloje ji yra neišvengiama. Bankininkystėje, ir ne tik, finansinė operacija laikoma rizikinga, jeigu jos efektyvumas yra nedeterminuotas, tai yra sandorio sudarymo metu rezultatas nėra visiškai žinomas. Reikėtų akcentuoti, kad kuo didesnė rizika tuo galimi didesni nuostoliai, todėl bankų veikloje yra labai svarbu įvertinti rizikas ir sugebėti jas valdyti, nes tai yra šiuolaikinės efektyvios bankininkystės finansų valdymo kertinis akmuo.

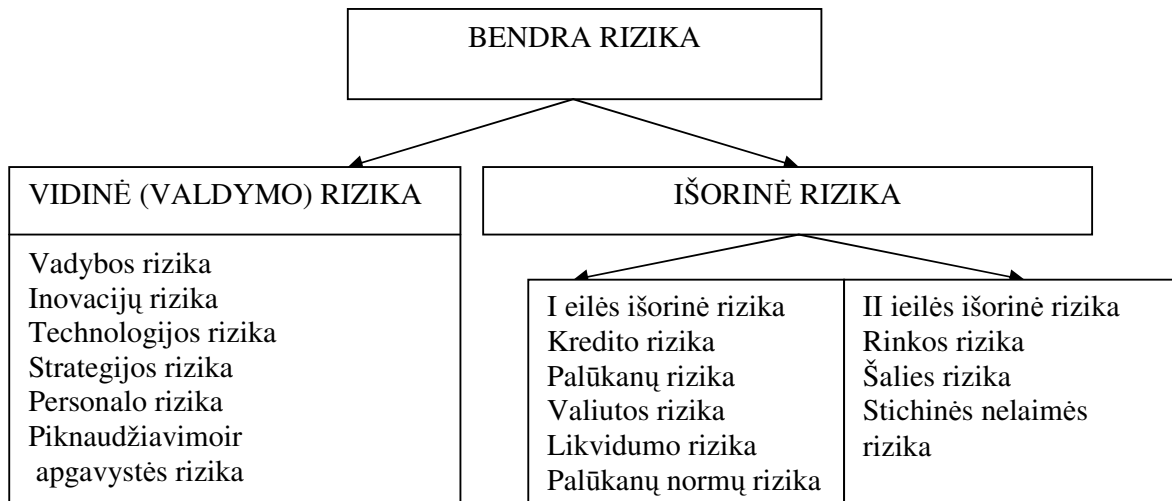
Bankas turi išlaikyti tokį rizikos lygį, kad bet kuriuo metu galėtų įvykdyti Lietuvos banko nustatytus riziką ribojančius normatyvus. Komerčių bankų veikla ir konkurencija skatina prisiimti daugiau rizikos ir siekti kuo didesnio pelno, o centrinis bankas kiek įmanoma kontroliuoti bankų veiklą, mažinti jų veiklos riziką.

Banko finansinė rizika – tai rizika, susijusi su makroekonominės aplinkos parametrais ir jų pasikeitimais (Jasevičienė, Miniotienė, Stankevičienė, 2000). Finansinė rizika apima palūkanų normų, likvidumo, kredito, užsienio valiutos ir rinkos rizikas. Rizikos valdymo procesas apima kiekybinius ir kokybinius rizikos vertinimo principus, kurie tarpusavyje derinami.

Kokybinės analizės tikslas – apibrėžti rinkos veiksnius, nustatyti sąlygas, kurioms esant rizika pasireiškia. Kiekybinė analizė – įvairių rizikos sričių įvertinimas skaičiais. Šis uždavinys labai sudėtingas, jam spręsti naudojami įvairūs metodai. Labiausiai paplitę yra: statistinis, ekspertinis, analitinis.

Literatūroje randamas labai įvairus banko rizikos klasifikavimas, ir tai savaime suprantama, nes riziką įspausti į griežtus rėmus yra sudėtinga, kadangi kiekvienas autorius pabrėžia įvairios rizikos svarbą.

Vaškelaitis (2003) išskiria vidinę ir išorinę rizikas, kurios sudaro bendrą banko riziką. (2 paveikslas).

2 pav. Banko rizikos klasifikavimas

Šaltinis: Vaškelaitis, V.2003. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. p. 64

Vidinė rizika susijusi su banko personalo pasirengimu, naudojamoms technologijoms, banko įvaizdžio ir pan.

I - o laipsnio išorinė rizika – tai rizika, kurios lygis priklauso nuo bankų sistemos lygio, jos teisinio reguliavimo. II – o laipsnio išorinė rizika priklauso nuo bendrų išorės rizikos sąlygų ekonominės, politinės situacijos šalyje. Todėl manytina, kad toks rizikos klasifikavimas labiausiai atspindi banko valdomų rizikų tipus.

Tuo tarpu kitų autorių, kaip Sinki (1994), Bessis (1998) nuomone, banko rizikos klasifikuojamos tik į kelias rūšis. Bessis (1998) išskiria: kredito, likvidumo ir palūkanų normas, rinkas, užsienio valiutos ir mokumo. Sinki (1994) nuomone banko rizikų valdymas susideda tik iš trijų rizikų t.y. kredito, likvidumo ir palūkanų normos, nes Sinki (1994) užsienio valiutos, rinkos ir mokumo rizikas sujungia į vieną likvidumo riziką.

Reikėtų pažymėti tai, kad nors formaliai rizikos rūšys gali būti atskirtos viena nuo kitos, tačiau banko veikloje jų atskirti beveik neįmanoma, nes kiekvienoje banko operacijoje susiduriama su daugiau ar mažiau su kiekviena iš jų. Todėl pasak Jasinevičienės (2000) pagrindinis banko veiklos rizikos valdymo tikslas – išlaikyti tokį rizikos lygį, kad pokyčiai ekonominėje aplinkoje, valiutų kursų, palūkanų normų ir pan. svyravimai, personalo kvalifikacija, informacinių sistemų kokybė nekeltų pavojaus stabiliai banko veiklai, nemažintų pasitikėjimo banku ir netrukdytų vykdyti riziką ribojančių normatyvų, nustatytų bankų veiklos priežiūros institucijų.

Analizuojant rizikos valdymo strategiją, pirmiausia reikia apibrėžti atitinkamas rizikos sritis. Anot Lisausko (1996), pagrindinės rizikos sritys yra: sritis be rizikos, leistinos rizikos sritis, neleistinos rizikos sritis, kritinės rizikos sritis.

Įvertinus banko situaciją rizikos požiūriu, išsiaiškinus priežastis, veiksniai, sąlygojančius rizikos atsiradimą, aptarus skirtingas rizikos sritis, galima sukurti rizikos strategijos kūrimo ir

įgyvendinimo metodinius aspektus. Rizikos strategijos sukūrimas banke turėtų būti vykdomas keliais etapais. Šie etapai pateikti (3 paveiksle).

Etapai	Turinys
Pirmas	Veiksnių, didinančių ir mažinančių konkrečių rizikos rūšių vykdant tam tikras operacijas, išaiškinimas;
Antras	Išsiaiškintų veiksnių įtakos rizikai analizė
Trečias	Konkrečios rizikos rūšies įvertinimas
Ketvirtas	Optimalaus rizikos lygio nustatymas
Penktas	Konkrečių operacijų priimtumo pagal rizikos lygį požiūriu analizė

3. pav. Banko rizikos strategijos formavimo etapai

Šaltinis: Sudaryta autorės

Pirmas etapas. Veiksnių, didinančių ir mažinančių konkrečių banko rizikos rūšių vykdant tam tikras operacijas, išaiškinimas. Tai gali būti, pavyzdžiui, kredito rizika. Veiksniai, didinantys kredito riziką, yra kreditų koncentracija - didelis kiekis lėšų, išduotų siauram skolininkų ratui; liberali kreditavimo politika – kreditų išdavimas neturint pakankamai informacijos apie skolininką; nestabili ekonominė ir politinė situacija ir taip toliau.

Veiksniai, mažinantys kredito riziką, yra konservatyvi kreditavimo politika; skrupulinga kiekvieno kredito patvirtinimo procedūra; efektyvus grąžinimo garantavimas ir taip toliau.

Antras etapas. Išsiaiškintų veiksnių įtakos rizikai analizė. Daugeliu atvejų riziką įtakojančios veiksniai bei jų analizė bankų praktikoje išsamiai nenagrinėjami, o dėmesys kreipiamas tik į tam tikrą standartinį jų rinkinį, kuris periodiškai peržiūrimas.

Tolesni rizikos strategijos kūrimo etapai remsis rizikos valdymo konceptualiais metodais.

Trečias etapas. Konkrečios rizikos rūšies įvertinimas. Šiame etape rizikos rodikliai įvertinami turint omeny tikimybę, kad bankas turės kokio nors dydžio nuostolių. Kitaip tariant, rizikos įvertinimo pagrindą sudaro priklausomybės tarp tam tikro dydžio nuostolio ir jų atsiradimo tikimybės nustatymas. Paprastai ši priklausomybė vaizduojama specialiai sudaryta tam tikro lygio nuostolių atsiradimo tikimybės kreive arba rizikos kreive.

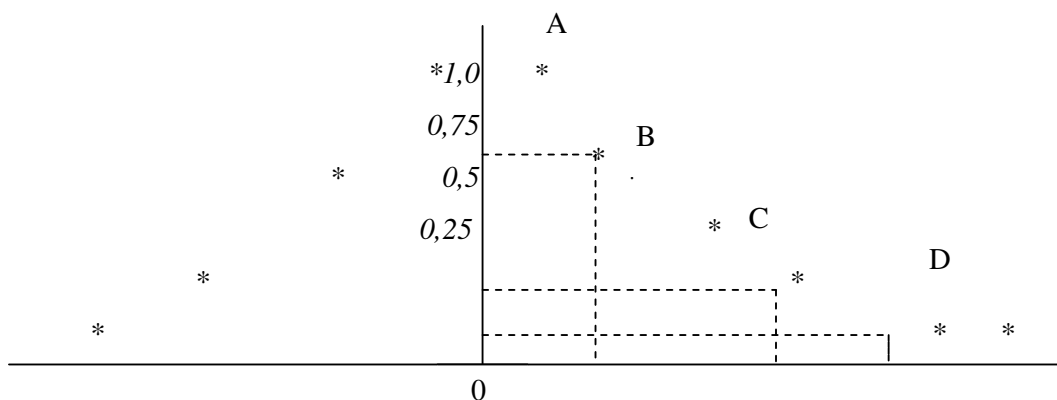
Rizikos kreivę sudaryti nepaprastai sudėtinga. Pasak Lissausko (1996), rizikos kreivei sudaryti galima naudojant įvairius metodus, tai: analitinis rizikos kreivės sudarymo metodas, ekspertinių įverčių, bei statistinis rizikos kreivės sudarymo metodas.

Šie metodai nelygiaverčiai, bet vienaip ar kitaip leidžia įvertinti (nors apytiksliai) praktiškai įvairiausių bankinių operacijų atlikimo riziką.

Anot autoriaus, žinodami nuostolių dydžio rodiklį ir jų galimumo (atsiradimo) dažnio rodiklį, galima sudaryti šių kintamųjų priklausomybės grafiką. Tam tikro lygio nuostolių atsiradimo dažnis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$\text{Tam tikro lygio nuostolių atsiradimo dažnis} = \frac{\text{Konkretaus lygio nuostolių atsiradimo atvejų skaičius}}{\text{Bendras atvejų skaičius statistinėje imtyje}} \quad (11)$$

Gautoji kreivė, kuri pavaizduota 4 paveiksle, faktiškai rodys santykį tarp nuostolių dydžio ir jų atsiradimo tikimybės, ir tai bus būtent rizikos kreivė.

4. pav. Banko rizikos kreivės sudarymas

Šaltinis : sudaryta autorės

Nagrinėjant gautą grafiką, nesunku nustatyti, kad kreivės dalis AB bus leistinos rizikos srityje, kreivės dalis BC - neleistinos rizikos srityje, o CD - kritinės rizikos srityje.

Ketvirtas etapas Optimalaus rizikos lygio nustatymas. Nubrėžus rizikos kreivę ir nustačius rizikos sritis, reikia detaliau išanalizuoti šias sritis optimalus rizikos lygio nustatymo konkrečiau tipo operacijoms požiūriu. Atsižvelgiant į tai, kad bankas veikia konkurencijos sąlygomis, jo sėkmė nusakoma tam tikrais parametrais: konkrečių rūšių operacijų atlikimo efektyvumu; šių operacijų mastu; rizikos lygiu, kurių laikosi bankas šias operacijas atlikdamas. Visi šie parametrai tarpusavyje susiję. Paprastai bankas turėtų didinti tų operacijų mastą, bet tam gali trukdyti per didelis rizikos laipsnis. Iš to, kas pasakyta, darytina išvada, kad šiuos anksčiau paminėtus parametrus reikia subalansuoti, nes operacijų efektyvumo didinimas, esant aukštam rizikos lygiu tam tikromis aplinkybėmis gali smarkiai įtakoti banko veiklą.

Šią nurodytą parametru subalansavimo problemą sprendžia kuriama rizikos strategija, kuri nustato optimalų rizikos lygį konkrečios rūšies operacijoms.

Penktas etapas. Atskirų operacijų priimtimumo pagal rizikos lygį analizė. Ši rizikos strategijos kūrimo etapą galima nagrinėti kaip betarpišką kasdieninį darbą. Panaši analizė turėtų būti atliekama turint tam tikrą tikslą, būtent – išsiaiškinti vienos ar kitos operacijos atlikimo galimybes bei tikslingumą, nepamirštant rizikos strategijos reikalavimų, tai yra optimalaus rizikos lygio. Banko operacijų analizė gali būti atliekama taikant statistinį arba ekspertinį metodus.

Statistinio metodo esmė - nuostolių tikimybės skaičiavimas analizuojant visus statistinius duomenis, veikiančius banko operacijos rezultatų visumą.

O ekspertinis metodas taikomas įvertinant labai sudėtingus projektus, kuriuose galimi patys įvairiausi rizikos pasireiškimo atvejai.

Šeštas etapas. Rizikos priemonių parinkimas. Šis etapas labai svarbus formuojant ir įgyvendinant banko rizikos strategiją. Kiekvienas bankas priklausomai nuo rizikos vadybos kokybės, rizikos strategijos realizavimo, gali turėti labai individualius rizikos paketus, kartu ir skirtingus rizikos mažinimo metodus. Tie finansiniai institutai, kurie nevengia rizikos, pagrįstos ekonominiais skaičiavimais, turi gerai suformuotą rizikos strategiją, gerai valdomą rizikos paketą, gerai parinktus kredito, likvidumo, mokumo, pajamų rinkos ir kitokios rizikos mažinimo metodus.

Todėl pasak Lisausko (1994), komercinių bankų rizikos valdymo pagrindą sudaro rizikos strategijos sukūrimas. Formuojant rizikos strategiją svarbu tinkamai suvokti jos realybę, numatyti jos kitimo tendencijas.

Anot Jasinevičienės, Ginotienės, Stankevičienės (2000), rizikų valdymą banke tikslinga organizuoti vadovaujantis Bazelio bankų priežiūros komiteto pagrindiniais efektyvios bankų priežiūros principais. Pagal šiuos principus banke kylančios rizikos turi būti pripažintos, prižiūrimos ir kontroliuojamos. Turėdami tokį tikslą banko valdymo organai turi pasirūpinti, kad būtų vykdomi riziką ribojantys normatyvai, įskaitant kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui, didelių paskolų, užsienio valiutų pozicijų reikalavimus, taip pat ir tai, kad būtų sudaryti atidėjimai “neveiksniams” turtui, laikomasi vidaus kontrolės ir kt.

Ir galiausiai suprantant tai, kad banko verslas iš esmės yra banko rizikos valdymo verslas, turi būti suvokiama būtinybė imtis nuolatinės verslo rizikos valdymo veiklos, į kurią turi būti įtraukiami visi banko padaliniai. Norint veikti kryptingai ir koordinuotai, būtina formalizuoti rizikos valdymo politiką bei sukurti strategiją. Taigi bankas gali numatyti ir išvengti jam nepalankių įvykių, o ne tik švelninti jų pasekmes.

1.4. Banko kapitalo pakankamumo vertinimo metodai

Efektyvus kapitalo paskirstymas ir jo kaštai dabar kaip niekad domina bankų valdytojus ir akcininkus, suvokusius, kad racionalus taip brangiai kainuojančio bankui resurso – nuosavo kapitalo – naudojimas turi didžiulę reikšmę banko finansiniams rezultatams. Iš banko akcininkų pusės banko kapitalas yra investuotos lėšos, kurios ateityje turi “uždirbti” tam tikrą pelną. Kuo šis pelnas bus didesnis, tuo patrauklesnė investicija. Todėl uždirbamo pelno ir investuoto kapitalo santykis (nuosavybės grąža) tradiciškai yra vienas svarbiausių finansinių rezultatų įvertinimo rodiklių. Toks paprastas ir intuityviai suprantamas rodiklis galėjo būti sėkmingai naudojamas tada, kai bankai užsiėmė palyginti homogeniška veikla. Tačiau pradėjus aktyviai steigti filialus bei imtis vis naujų veiklos formų, darosi nebeaišku, kaip nustatyti atskirų finansinių produktų (filialų)

pelningumą (veiklos sėkmingumą). Bankams, daugiausia dirbantiems su skolintomis lėšomis, labai svarbu turėti atitinkamą kiekį kapitalo. Jei dauguma indėlininkų atsiimtų pinigus vienu metu, bankas gali nesugebėti įvykdyti išpareigojimų, o tai sukeltų paniką ir gandus, kad bankas nemokus, ir dar daugiau indėlininkų mėgintų atsiimti pinigus (masinis indėlių išėmimo pavojus). Taip gali atsitikti ir stipriam bankui. Todėl kuo didesnę dalį banko išpareigojimų sudarys indėliai, tuo bankas privalo daugiau turėti kapitalo. Antraip anot Stankevičiaus (1999) bankas visuomenėje nebus vertinamas, kaip stabilus ir stiprus.

Tokie autoriai, kaip Vaškelaitis (2003), Čiapas (1999), Jasevičienė (2000), išskiria tris pagrindinės banko kapitalo funkcijas:

Apsauginė kapitalo funkcija pati svarbiausia, nes banko kapitalas yra nenumatytų nuostolių amortizavimo priemonė, leidžianti bankui toliau tęsti savo veiklą. Kadangi pagrindinė aktyvų dalis finansuojama iš indėlininkų lėšų, ši funkcija yra susijusi su indėlininkų interesais. Anksčiau bankų kapitalo dydis buvo ypač aktualus visiems indėlininkams, kurie, bankui patyrus didelių nuostolių, galėjo tikėtis atgauti bent dalį savo indėlių. Atsiradus indėlių draudimo mechanizmui, smulkūs indėlininkai tapo visiškai apsaugoti, bet to negalima pasakyti apie stambiuosius. Kuo banko kapitalas didesnis, tuo labiau visuomenė pasitiki banku. Be to, banko kapitalas yra tolesnės banko plėtros pagrindas.

Operatyvinė funkcija. Banko funkcionavimui užtikrinti reikia kapitalo, kurį būtų galima panaudoti nekilnojamojo turto, transporto priemonių, įrengimų, kompiuterių sistemų ar kito reikiamo turto įsigijimui. Ši kapitalo funkcija ypač akivaizdi kuriant naują banką, kai banko kapitalas naudojamas pradinei jo veiklai užtikrinti (ilgalaikio turto finansavimui).

Reguliavimo funkcija susijusi su priežiūros institucijų taikomomis reguliavimo priemonėmis, siekiant, kad bankai išlaikytų atitinkamą kapitalo lygį. Ši funkcija glaudžiai susijusi su apsaugine kapitalo funkcija, nes kapitalo pakankamumas griežtai reglamentuojamas bankų stabilumo sumetimais. Banko kapitalas naudojamas kaip atramos taškas vertinant įvairių banko veiklos riziką.

Be šių trijų klasikinių banko kapitalo funkcijų Jočienė (1999), išskiria dar vieną svarbią banko kapitalo funkciją – **banko augimo**. Autorės teigimu, banko kapitalas padidina banko plėtojimosi galimybes: turėdamas daugiau kapitalo bankas gali daugiau investuoti į vertybinius popierius, teikti didesnės apimties paskolų, turėti didesnes atviras užsienio valiutos pozicijas, supirkti daugiau savo akcijų.

Dabar ypač aktualus klausimas bankams: koks kapitalo lygis yra pakankamas? Apžvelgus daugelį literatūros šaltinių, pastebėta, kad nėra vieningos formulės, iš kurios būtų galima kiekvienam bankui nustatyti atitinkamą kapitalo pakankamumo lygį. Dažniausiai mokslinėje literatūroje banko kapitalo pakankamumui įvertinti analizuojamos sekančios koncepcijos:

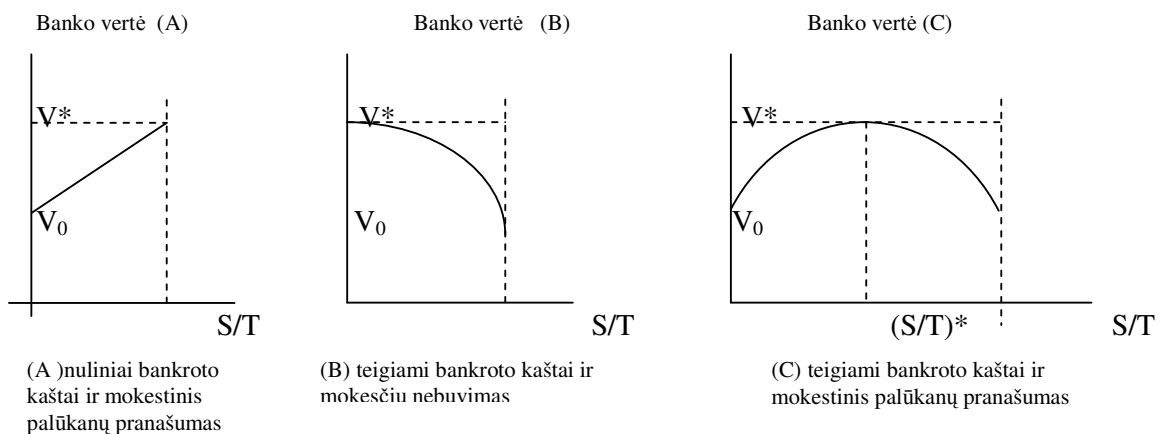
Indėliais grindžiama proporcija (kapitalas/indėliai). Istoriskai į kapitalą buvo žiūrima kaip į indėlininkų saugumo garantą. Kai kuriose šalyse kapitalo lygis priklauso nuo indėlių rūšies: didesni kapitalo reikalavimai yra indėliams iki pareikalavimo negu terminuotiems.

Aktyvais remiama proporcija (kapitalas/aktyvai). Tai kiek naujesnis požiūris į kapitalą, kapitalas laikomas rezervu aktyvų realios vertės trūkumui dengti.

Aktyvais, įvertintais atsižvelgiant į riziką, grindžiama proporcija (kapitalas/ įvertinti pagal riziką aktyvai).

Aktyvais bei nebalansiniais įsipareigojimais, įvertintais atsižvelgiant į riziką grindžiama proporcija (kapitalas, įvertintas pagal riziką /aktyvai bei nebalansiniai įsipareigojimai, įvertinti atsižvelgiant į riziką.).

Optimalioji kapitalo struktūra, suprantama kaip tam tikras įsipareigojimų ir turto santykis, kuriam esant banko vertė būna didžiausia. Du JAV mokslininkai Miller ir Modigliani (1958m.) įrodė, kad idealiose finansų rinkose ir tais atvejais, kai nėra mokesčių, optimalioji firmos kapitalo struktūra neegzistuoja, t.y. firmos skolos ir turto santykis neturi reikšmės firmos vertei, ji priklauso tik nuo firmos realaus turimo turto (pastatų, vertybinių popierių ir t.t.) Visiškai priešinga situacija klostosi tada, kai egzistuoja bankroto kaštai (jie gali būti apskaičiuojami bankroto tikimybę dauginant iš bankrotų kaštų sumos (atlyginimai teisininkams, turto praradimai ir t.t.) bei mokesčiams). 5 paveiksle parodoma, kad esant bankroto kaštams ir egzistuojant mokesčiams, kai banko mokamos palūkanos pripažįstamos sąnaudomis, nes dividendai arba atidėjimai į nepaskirstyto pelno rezervą daromi iš pelno sumokėjus mokesčius), egzistuoja optimalioji banko kapitalo struktūra, maksimizuojanti banko vertę, taigi ir akcininkų nuosavybę (C). Kitose 5 paveikslo dalyse rodomas hipotetinės situacijos, kai atsisakoma teigiamų bankroto kaštų (A) arba mokesstinio palūkanų pranašumo (B).

5.pav. Banko vertė ir kapitalo struktūra pagal MM teorija

Šaltinis : Kropas, S., Vengraitis, D., Šidlauskas, G., Čiapas, L. 1998. Banko finansų valdymas. p.96

čia,

V^* - maksimalioji banko vertė;

$(S/T)^*$ - optimalioji kapitalo struktūra (skolos ir turto santykis);

V_0 – minimalioji banko vertė.

Jei mokestinį palūkanų pranašumą galima lengvai apskaičiuoti tai bankroto kaštus įvertinti labai sudėtinga, nes reikia atsižvelgti į indelių draudimą, finansinio sverto reguliavimo nustatomus apribojimus, bankroto tikimybę ir kitus faktorius, kurie labai apsunkina praktinį modelio naudojimą.

Nepaisant to, 5 paveiksle pateikiamas pavyzdys gali būti lengvai pritaikomas kitiems bankų valdytojų poreikiams – nustatant optimalų sąryšį tarp kapitalo dydžio ir pritraukiamų lėšų kaštų, nes didėjant banko kapitalui yra labai tikėtina, jog pagerės banko reitingas ir sumažės banko išleidžiamų skolos ar hibridinių / nuosavybės vertybinių popierių palūkanų normos.

Kapitalo pakankamumas gali būti skaičiuojamas įvairiais būdais. Tačiau kiekvienu atveju šio rodiklio skaičiavimą reglamentuoja šalių centriniai bankai. Jie išleidžia kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisykles.

Lietuvoje kapitalo pakankamumui skaičiuoti pritaikyti Bazelio bankų priežiūros komiteto principai, ir šis rodiklis skaičiuojamas pagal formulę

$$\gamma_0 = (K / (BTI + NSI)) * 100\%, \quad (12)$$

čia,

γ_0 – banko kapitalo pakankamumo rodiklis,

K - skaičiuotinas banko kapitalas (pirmojo ir antrojo lygio kapitalų suma),

BTI – banko balanso turtas (aktyvai), įvertintas pagal rizikos laipsnį,

NSI - banko nebalansiniai straipsniai, įvertinti pagal rizikos laipsnį.

Norint įvertinti banko turtą pagal rizikos laipsnį, vertėtų panagrinėti 2000 m. gruodžio. 21 d. Nr. 172 Lietuvos banko valdybos nutarimą “Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės” Remiantis minėtu nutarimu, banko turto straipsniai skirstomi į keturias rizikos kategorijas ir atitinkamai “pasveriami” taikant 0 proc., 20proc., 50 proc., ir 100 proc. koeficientus – taip gaunamas pagal riziką pakoreguotas turtas.

Lietuvoje rizikingam bankų turtui taikomi svoriai

Svoris	Balansinio turto straipsnis
0 proc.	Grynieji pinigai kasoje ir kelyje, taurieji metalai lėšos Lietuvos banke LR ir A valstybių vyriausybių bei CB'ų išleisi VP Paskolos, išduotos LR ir A grupės valstybių vyriausybėms ir centriniams bankams Paskolos, išduotos pagal LR vyriausybės bei A grupės valstybių vyriausybių bei centrinių bankų laidavimus ar garantijas
20 proc.	Paskolos, išduotos LR bei A grupės valstybių centrinėms valdymo įstaigoms Paskolos, išduotos LR ir A grupės valstybių bankams ir indėliai šiuose bankuose Paskolos, išduotos daugiašaliams plėtros bankams, jų išleisi vertybiniai popieriai, paskolos, išduotos pagal šių bankų laidavimus ir garantijas; Inkasuotos, bet neperskaičiuotos piniginės įplaukos
50 proc.	Paskolos, išduotos LR bei A grupės valstybių vietinėms valdymo įstaigoms Hipotekinės obligacijos, paskolos, visiškai užtikrintos įkeistomis patalpomis ir išduotos neviršiant 70 proc. turto vertės; sukauptos pajamos ir būsimąjį laikotarpio išlaidos
100 proc.	Paskolos B ir C grupių valstybių vyriausybėms ir CB Paskolos B ir C grupių valstybių centrinėms ir vietinėms valdymo įstaigoms Paskolos B ir C grupių valstybių bankams, indėliams šiuose bankuose Ilgalaikės paskolos LR bankams, terminuotieji indėliai šiuose bankuose Įkeisti indėliai bankuose ir kitose kredito institucijose; Ilgalaikis turtas

Šaltinis: Sudaryta autorės. Remiantis 2000 m. gruodžio. 21 d. Nr. 172 Lietuvos banko valdybos nutarimu "Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės".

Kiek sudėtingesnė procedūra taikoma nebalansiniams straipsniams, kurie yra transformuojami į kredito rizikos ekvivalentus. Pirmiausiai visi nebalansiniai straipsniai, išskyrus straipsnius, susijusius su palūkanų normos ar valiutų kursų svyravimo rizika, yra suskirstomi į žemiau pateikiamas grupes, pritaikant nurodytus svorius:

0 proc. – trumpalaikiai kreditavimo įsipareigojimai, kuriuos bet, kada galima atšaukti,

20 proc. – trumpalaikiai kreditavimo įsipareigojimai,

50 poc. – ilgalaikiai kreditavimo įsipareigojimai,

100 proc. – išleisti akredityvai, kai klientas nėra deponavęs lėšų; įmonių(išskyrus kredito įstaigas) akceptuoti vekseliai; turto atpirkimo sandoriai.

Atlikus tokius skaičiavimus nebalansinių straipsnių sumos dar kartą "pasveriamos", tik šį kartą pagal rizikos laipsnius, taikomus antrajai sutarties šaliai, naudojant balansinių straipsnių grupavimo svorius ir kategorijas.

Jočienė, A (1999) išskirtinį dėmesį skiria rinkos riziką įvertinančios kapitalo pakankamumo metodikos reikalavimams, kurie apibrėžti Bazelio bankų priežiūros komiteto ir Europos Sąjungos direktiviniuose dokumentuose. Anot autorės, norint nustatyti kapitalo poreikius rinkos rizikai padengti galima taikyti dvi koncepcijas:

- standartizuotą, specifinei ir bendrajai rinkos rizikai vertinti;
- vidinių modelių, taikant rizikos vertės (VaR) koncepciją.

Kapitalo pakankamumui įvertinti naudojamas **pagrindinių blokų metodas**. Taikant šį metodą, bendroji rinkos rizika atskiriama nuo specifinės rizikos. Specifinės rizikos kapitalo poreikis skirtas apsaugoti nuo atskirų vertybinių popierių kainos nepageidaujamo kitimo dėl veiksnių, susijusių su individualių vertybinių popierių emitentu (Vyriausybės išleisti vertybiniai popieriai vertinami 0 proc. rizika, kiti – nuo 0,25 proc. iki 8 proc., žiūrint kas yra jų emitentas).

Autorė siūlo specifinės rizikos kapitalo poreikius skaičiuoti pagal tokią formulę:

$$SPR = \sum_{j=1}^n VPR \times SPK_{k,j} \quad (13)$$

čia ,

VPR – prekybinės knygos pozicija rinkos verte, iki kurios grąžinimo termino liko j dienų,

k- specifinės rizikos rūšis,

SPK_{k,j} - specifinės rizikos koeficientas.

Bendrosios rinkos rizikos kapitalo poreikis skirtas padengti nuostolius, atsirandančius dėl rinkos palūkanų normos kitimo.

Rizikos vertės (angl. Value at Risk , sutrumpintai VaR) metodas – tai statistinis metodas pagal pasirinktą pasikliautinumo intervalą (tikimybe) įvertintas banko prekybinio portfelio galimas maksimalus nuostolis dėl nepalankaus rinkos kainų – užsienio valiutos kurso, palūkanų normos, nuosavybės vertybinių popierių, biržinių prekių kainos - pasikeitimo. Šiuo metodu galima nustatyti bendrą nuostolių vertę, kuriuos bankas gali patirti turėdamas tam tikrą konkrečią rinkos poziciją. Šis metodas gana greitai įsitvirtino finansų srityje, nes juo galima ne tik apskaičiuoti, kiek reikia kapitalo rizikoms padengti, bet ir įvertinti, kada buvo per didelis atsargumas.

Aktyvų ir pasyvų valdymas pagrįstas kaupimo principu prognozuojant banko portfelio (straipsnio) pasikeitimus. Vertinamos tik grynosios palūkanų pajamos, tačiau neatsižvelgiama į portfelio rinkos vertės pokytį. Todėl prognozės yra gana netikslios. Šią problemą išsprendžia rizikos vertės metodas.

Rizikos vertės metodo esmę statistiniu aspektu apibrėžė mokslininkai D. Duffie ir J. Pan (Journal of Derivatives, 1997): Rizikos vertė – tai portfelio rinkos vertės sumažėjimas per tam tikrą laiką tarpą t, su tikimybe 1-p (p - pasikliautinumo intervalas)”. Pasikliautinumo intervalas suprantamas kaip didžiausia galimų nuostolių suma. Šiame apibrėžime akcentuojamas pasikliautinumo intervalo dydžio ir laikotarpio nustatymas, šiuo klausimu vyko mokslininkų diskusijos. Įvairios finansų institucijos atliko specialius tyrimus ir įvertino rezultatų tinkamumą. Buvo atliktas tyrimas (RiskMetrics – Technical Document, 1995) ir padaryta išvada, kad nesant

didelių pokyčių rinkoje, nustatyta dviejų savaičių rizikos vertė su pasikliautinumo intervalu, lygiu 99 proc., gali būti viršyta tik kartą per ketverius metus. Bazelio bankų priežiūros komitetas nustatė 99 proc. pasikliautinumo intervalą ir laikotarpį t lygų 10 dienų. Tam pritarė ir išvestinių finansinių priemonių politikos grupė. Tačiau J. P. Morganas (RiskMetrics – Technical Document, 1995) rizikos vertės įvertinimą pateikė su 95 proc. pasikliautinumo intervalu.

Vaškelaitis (2003) teigia, kad VaR skaičiavimo procesas gali būti išskirtas į penkis etapus:

- identifikuoti institucijos užimamas pozicijas;
- identifikuoti rizikos veiksnius, susijusius su pozicijų vertinimu;
- identifikuoti ir priskirti scenarijų tikimybes visiems rizikos veiksniams;
- apibrėžti visų pozicijų įkainojimo funkciją kaip rizikos veiksnių vertės funkciją;
- panaudojus įkainojimo funkciją, žymėti pozicijas visuose scenarijuose gaunant rezultatų pasiskirstymą.

Anot autoriaus, VaR modelis reikalauja plačių istorinių duomenų, kad būtų galima įvertinti ateities nepastovumą. Be to, VaR modelis gali neduoti gerų rezultatų esant dideliame nepastovumui ir stresinės situacijos analizė turi būti panaudota norint papildyti VaR.

Šis metodas labiau pripažįstamas Vakarų šalyse, Rizikos vertės koncepcija pirmą kartą pritaikyta 1994 m. J. P. Morgan Credit Metrics modeliui, vėliau RiskMetrics, Bankers Trust sukurtam RAROC modeliams, rinkos rizikai įvertinti.

Susisteminant ir apibendrinant anksčiau išdėstyta, galima išskirti pagrindinius rizikos vertės valdymo metodo privalumus ir trūkumus:

Privalumai:

- valdymas grindžiamas trumpo laikotarpio kainų prognozėmis, kurios yra tikslesnės negu ilgalaikės prognozės. Tai leidžia tiksliau įvertinti riziką;
- taikant rizikos vertės metodą, galima apskaičiuoti kapitalą, reikalingą banko rizikai padengti, taip pat ir įvertinti per didelį banko veiklos atsargumą.

Trūkumai:

- metodas yra sudėtingas, kadangi problematiška įvertinti atskiras pozicijas, atsižvelgiant į rinkos pokyčius ir nustatyti jų vertės pasikeitimus;
- rizikos vertės apskaičiavimas nėra pakankamai tikslus, kadangi remiasi daugybe prielaidų.

RAROC metodai. Bet koks objektyvus pelningumo rodiklis turi palyginti pelną, gaunamą iš konkrečios veiklos, su tai veiklai paskirstomu kapitalu. Efektyvus banko kapitalo paskirstymas (filialams, verslo grupėms, atskiroms rizikoms ir t.t.) anot Kropo, S; Vengraičio, D; Šidlausko, G; Čiapo, L (1998) reikalingas tada, kai:

- vertinamas verslo centrų pelningumas,

- analizuojamas įvairių finansinių produktų pelningumas,
- norima teisingai įkainoti finansinius instrumentus (paskolas ir kt.),
- sprendžiama apie kitų finansinių institucijų (banko padalinių) įsigijimą ar pardavimą,
- atliekama kapitalo biudžetavimo analizė.

Pagal riziką priskyrus atitinkamą kapitalo kiekį atskiriems sandoriams, galima tiksliau įvertinti sandorių naudingumą. Visuose kapitalo paskirstymo modeliuose vienaip ar kitaip atspindima tam tikros veiklos rūšies rizika. Labiausiai žinomi tai RAROC 1 (angl. Risk adjusted return on capital- kapitalui tenkantis pagal riziką pakoreguotas pelnas) ir RAROC 2 (angl. Return on risk adjusted capital- pelnas rizikos kapitalui), kurie apskaičiuojami pagal tokias formules:

$$\text{RAROC 1} = \frac{\text{Pagal riziką pakoreguotas pelnas}}{\text{Kapitalas}} \quad (14)$$

$$\text{RAROC 2} = \frac{\text{Pelnas}}{\text{Rizikos (ekonominis) kapitalas}} \quad (15)$$

Teoriškai RAROC 1 modelyje pelnas pirmiausiai sumažinamas tam tikru dydžiu, atspindinčiu veiklos, iš kurios jis buvo gautas, rizikingumą, vėliau tas dydis dalijamas iš nekoreguoto kapitalo; RAROC 2 modelyje nekoreguotas pelnas dalijamas iš rizikos kapitalo, t.y. pagal vidinius modelius paskirstyto kapitalo. Šiuos modelius jungia vertės svyravimų principo naudojimas.

“Vertės svyravimo” metodas (angl. asset volatility), kurio esmė – nustatyti galimus nuostolius dėl nepalankių finansinių instrumentų vertės pokyčių. Pirmiausiai apskaičiuojamas standartizuotas finansinio instrumento jautrumo rizikai (kredito ar rinkos) dydis. Paskui jis dauginamas iš potencialaus neigiamo rizikos faktoriaus pokyčio, taip gaunamas teorinis vertės praradimas.

$$\begin{array}{ccccccc} \text{Finansinio} & & \text{Standartizuotas} & & \text{Potencialus} & & \text{Potencialus} \\ \text{instrumento} & & \text{jautrumo} & & \text{rizikos} & = & \text{vertės} \\ \text{nominalioji} & \times & \text{rizikai dydis} & \times & \text{faktoriaus} & & \text{praradimas} \\ \text{vertė} & & & & \text{pokytis} & & \end{array} \quad (16)$$

Žinoma, kiekvienas metodas yra naudingas bankui įvertinti ir valdant rizikas. Daugelis bankų šį principą naudoja savo vidinėse rizikos matavimo sistemose.

Tačiau akivaizdu, kad bankas negali naudoti visų ar daugelio rizikos įvertinimo priemonių, - tai jo darbą padarytų labai neefektyvų, nes tokios analizės iš banko personalo pareikalautų daug darbo laiko sąnaudų, o iš banko – daug lėšų. Todėl bankai yra priversti pasirinkti atitinkamą įvertinimo būdą.

Kaip ir kitose finansų valdymo sferose, nuoseklus nuoseklus veiklos planavimas yra labai svarbus numatomų tikslų pasiekimui. Tuo tikslu banke sudaromas banko kapitalo sąskaitų planas, kuriame eilei ateinančių metų numatytas bendras kapitalo dydis ir jo struktūra atsižvelgiant į jo planuojamą pelną, dividendų išmokėjimus, savo akcijų supirkimus, naujas emisijas, kapitalo pakankumą ir svarbiausia – į siekiamą kapitalo gražos rodiklį. Banko kapitalo sąskaitų planas yra viso banko finansinių planų sudedamoji dalis, todėl jo sudarymui reikia apskaičiuoti daugelio svarbių dydžių, kaip pavyzdžiui, paskolų ir indelių apimčių, prognozes.

Sudarius banko kapitalo sąskaitų planą neretai paaiškėja, jog pageidaujamas kapitalo dydis (struktūra) skiriasi nuo esamojo į vieną ar kitą pusę. Susiformavus tokiai situacijai, bankas turi visą eilę būdų kaip padidinti (sumažinti) kapitalo dydį ateityje. Iš svarbiausių reikia paminėti naujų akcijų išleidimą, dividendų išmokėjimą bei savų akcijų supirkimą.

Banko kapitalo pakankumo į vertinimo metodai jau keletą metų tapo daugelio mokslininkų ir bankininkų diskusijų objektu. Yra nuolat ieškoma metodų, kurie apimtų kompleksinį rizikų įvertinimą kapitalo atžvilgiu. Lietuvoje ši problema taip pat aktuali, nes skaičiuojant kapitalo pakankumą neapimamos visos rizikos, su kuriomis susiduria bankai.

Bankininkystei vis labiau skverbiantis į naujas veiklos sritis, keičiasi ir rizikos rūšys; vis svarbesne tampa rinkos rizika, kuri suprantama kaip ilgųjų ir trumpųjų pozicijų vertės jautrumas pokyčiams rinkoje (Kropas S., Vengraitis D., Šidlauskas G. ir kt., 1998).

Jočienės (1999) atlikti tyrimai parodė, kad Lietuvos komerciniuose bankuose rinkos rizikos svarumo didėjimą lemia šios priežastys a) finansų rinkos globalizavimas; b) kapitalo rinkų plėtimasis išsivysčiusiose finansų rinkos šalyse; c) išvestinių finansinių priemonių platinimas ir jų naudojimas spekuliaciniais tikslais; d) prekybos operacijos – tai naujas bankinių pajamų šaltinis.

Rinkos rizika atsiranda dėl valiutų kurso, palūkanų normos, nuosavybės vertybinių popierių kainos, pasirinkimo sandorių kainos pakitimų rinkoje. Bankai turi nuolat įvertinti rinkos riziką, pirmiausiai dėl to, kad gali susidaryti tokia padėtis, kai rinkos kainų pasikeitimai (atskirai ar kartu su kitomis problemomis) sukels pavojingą situaciją, o banko kapitalas neužtikrins šių nuostolių padengimą.

Vienas iš pirmųjų šią problemą pastebėjo ir ją bandė išspręsti Bazelio komitetas. Jis pabrėžė, kad norint tikėtis tarptautinės finansų sistemos stiprėjimo, visas rizikas būtina apdrausti kapitalu. 1995 m. balandžio mėn. pasirodė šio komiteto konsultacinio pobūdžio dokumentas, kuriame pripažįstama rinkos rizikos svarba, o bankų priežiūros institucijoms siūlomi mechanizmai šiai rizikai įvertinti ir reguliuoti. 1996 m. sausio mėn. visa tai buvo paskelbta kaip 1988 m. susitarimo dėl kapitalo pakankumo skaičiavimo pasikeitimas, kuris turi būti įgyvendintas komitetui priklausančių šalių nacionalinėse teisinėse sistemose. Komitetas šiuo dokumentu padeda bankų priežiūrai stiprinti rizikos valdymo įgūdžius visų finansinės rinkos dalyvių atžvilgiu.

Pastaruoju metu tiek Lietuvoje, tiek Vakarų šalyse pastebima tendencija ieškoti alternatyvių veiklos sričių (teikiamų paslaugų, operacijų užsienio valiuta, finansiniais instrumentais ir pan.), ne vien dėl to, kad bankai praeityje patyrę didelių išlaidų dėl abejotinų aktyvų, bet ir dėl išaugusios konkurencijos kreditavimo srityje.

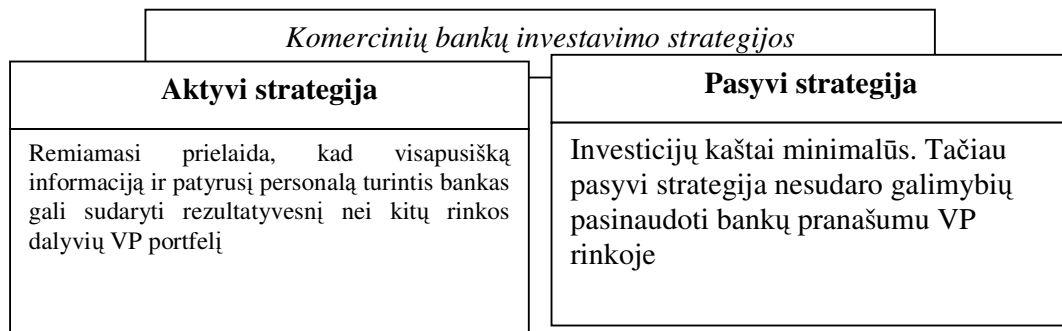
1.5. Banko aktyvų panaudojimo netradicinėje veikloje efektyvumo analizė

Bankų noras gauti kaip galima daugiau pelno skatina ieškoti inovacijų bei didinti veiklos efektyvumą. Didelė konkurencija skatina bankus ieškoti naujų veiklos sričių bei būdų. Todėl bankų veikla vis labiau orientuojama į buvusių “nebankinių” paslaugų tiekimą. Netradicinė bankų veikla suprantama, kaip vidutinės ir ilgalaikės trukmės investicijos į vertybinius popierius, bei tokių operacijų kaip išperkamoji nuoma, faktoringas, konsultacinių paslaugų plėtojimas. Taigi dabartinėmis sąlygomis vyrauja komercinių bankų funkcijų plėtojimosi tendencija, ir bankai, kad pagreitintų savo likvidumą, padidintų pajamas, užimtų geresnes pozicijas rinkoje, plėtoja anksčiau bankams nebūdingas operacijas ir paslaugas.

Lietuvos finansų institucijos pritraukia vis daugiau piniginių lėšų, todėl reikėtų plėtoti jų investicinę veiklą. Anksčiau bankai paskirstydami savo aktyvus, daugiausiai dėmesio skyrė klientų kreditinių poreikių patenkinimui, o investicinių vertybinių popierių valdymas vaidino antraeilį vaidmenį, ypač mažuose bankuose. Tačiau dideli palūkanų normos pokyčiai ir abejotinos paskolos pakeitė bankų investicinę reikšmę. Šiuo metu daugelis bankų rinkos vertybinius popierius vertina kaip priemonę gauti didesnes pajamas ir aktyviai dalyvauja investicinėje veikloje.

Pastaraisiais metais vis plačiau diskutuojama apie potencialią bankų veiklos naudą. Bankų veiklos diversifikacija dažnai traktuojama platesne prasme – kokią įtaką bankų veikla netradicinėse srityse turi jų rezultatams. Stover (1982) sprendžia apie bankų veiklos netradicinėje rinkoje naudą, įvertindamas bankų ir nebankinių finansinių institucijų veiklos rezultatus. Kwan (1998) lygino bankus ir jų dukterines bendroves, veikiančias VP rinkoje. Kwan tyrimas neparodė aiškių pelningumo tendencijų, nes skirtingose bankų grupėse bankų pelningumas nebūtinai buvo didesnis nei veiklos VP srityse. Banko dukterinių bendrovių veikla buvo rizikingesnė nei pačių bankų, tačiau veiklos rezultatų koreliacija maža, kas parodo potencialią bankų veiklos diversifikacijos naudą.

Bankams itin aktualus naujausių tyrimų, susijusių su teoriniais VP pasirinkimo kriterijais, panaudojimas praktinėje veikloje. Bankai naudoja skirtingus investavimo metodus ir pasirenka aktyvią arba pasyvią investavimo strategiją (6 paveikslas).

6. pav. Komercinių bankų investavimo strategijos

Šalinis: sudaryta autorės

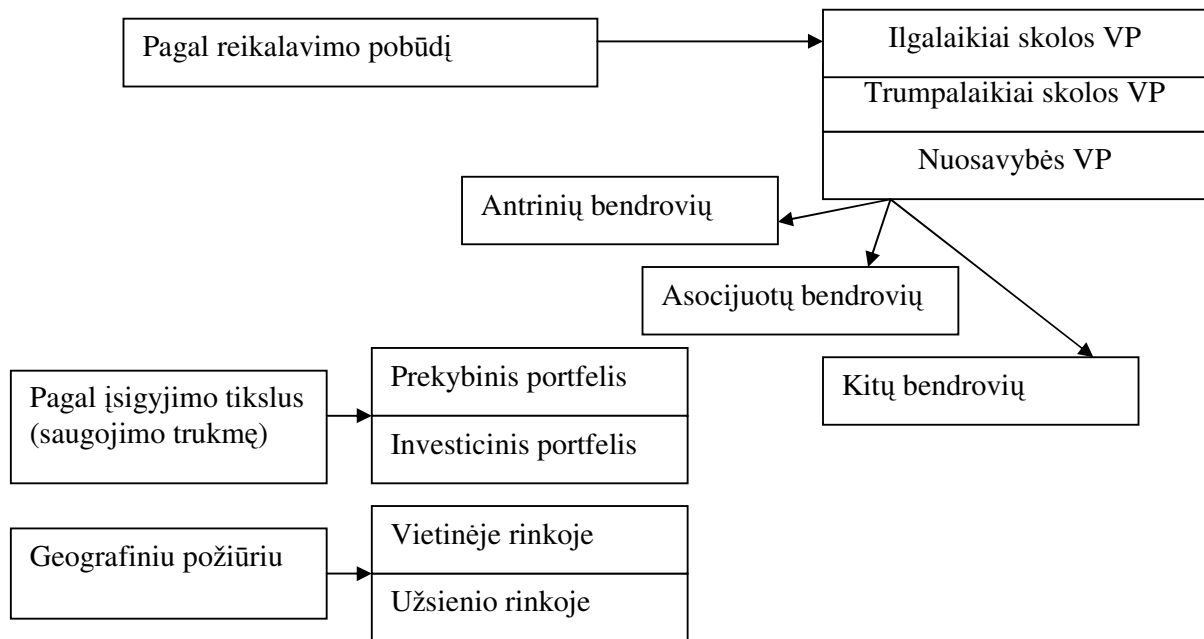
Nedideli vietiniai bankai pasyviai valdo savo portfelius (remdamiesi paprastomis įsigijimo ir saugojimo strategijomis). Numanomi tokios politikos pranašumai yra tai, kad reikalingi mažesni įgūdžiai investavimo srityje ir sutaupomas laikas investicijų valdymui, mažesni operacijų kaštai. Dideli regioniniai ir tarptautiniai bankai savo VP portfelius, koreguodami padengimo terminus, keisdami portfelių struktūrą, vykdydami keitimosi vertybiniais popieriais operacijas ir šitaip reguliuodami savo aktyvus ir pasyvus. Aktyvia valdantys savo VP portfelį bankai seka ir prognozuoja palūkanų normos ir VP kainų pokyčius.

Investicinio portfelio kokybę bei priklausomybę nuo išorinių ir vidinių veiksnių lemia portfelio struktūros ypatybės. Nėra vieningos nuomonės dėl optimalios bankų investicijų struktūros. Kaip jau minėta išskiriama aktyvi ir pasyvi investavimo strategija. Didelę dalį pasyvių investicijų sudaro trumpalaikiai likvidūs skolos vertybiniai popieriai, garantuojantys banko veiklos stabilumą ir gan nedideles pajamas už investuotas lėšas. VP portfelio struktūrą tikslinga vertinti, remiantis mokslinėje literatūroje siūlomu VP rinkos skirstymu.

Fabozzis ir Modigliani (1996) pagal reikalavimų pobūdį išskiria skolos ir nuosavybės instrumentus, o pagal reikalavimų trukmę – pinigų ir kapitalo rinkos instrumentus. Investicijų struktūrą pagal reikalavimų pobūdį ir trukmę detalizuoja daugelis bankų. Skolos ir nuosavybės vertybiniai popieriai turi skirtingas rizikos savybes, kurios veikia bankų rezervo dydį, ir jų derinys padeda sukurti optimalų VP portfelį. Bankuose sudaromas investicinis ir prekybinis vertybinių popierių portfelis. Į investicinį portfelį įeina tik kapitalo rinkos instrumentai: į jį įtraukiamos akcijos, kurios įsigyjamoms, norint jas turėti ilgą laiką ir daryti įtaka įmonės valdymui. Tuo tarpu į prekybinį portfelį įtraukiamos spekuliaciniais tikslais įsigytos akcijos ir fiksuotų pajamų vertybiniai popieriai, kuriuos galima nesunkiai realizuoti rinkoje.

Eltonas ir Gruberis (1995) išskiria pirminę ir antrinę rinką. Tokia klasifikacija labiau priimtina, analizuojant bankų paslaugas vertybinių popierių rinkoje. Bankai retai kada detalizuoja savo investicijas pagal šį požymį.

Anot Kraujalio (2001), bankų veiklos ypatumai ir VP rinkos klasifikavimas rodo, kad bankų investicijas tikslingiausia detalizuoti pagal pobūdį, įsigijimo tikslus ir geografiniu požiūriu, papildomai išskiriant smulkesnes grupes (7 paveikslas).

7. pav. Banko investicijų skirstymas

Šaltinis: Kraujalis, Š. 2001. Inžinierinė ekonomika. Nr.1. p. 41

VP pasirinkimo metodai apima priemones, padedančias nustatyti, kurie vertybiniai popieriai duoda geriausius rezultatus. Remiantis tam tikrais kriterijais, sudaromas VP portfelis.

Pass, Lowes ir Davies (1994) VP portfelio teoriją apibrėžia kaip “nagrinėjimo būdo, kaip investuotojas gali teoriškai pasiekti didžiausią laukiamą pelną iš įvairių vertybinių popierių, kurie kelia tam tikrą riziką”. Į šiuos rodiklius atsižvelgia pagrindinės portfelio sudarymo teorijos: Markowiz teorija, kapitalo įvertinimo modelis – CAPM. Tačiau gaunami įvairūs VP portfeliai dėl skirtingos rizikos traktavimo.

Ekonomikos būklės ir finansų rinkos prognozės padeda bankų investicinių padalinių darbuotojams numatyti VP pelningumo ir dividendų kitimą. Miller ir Modigliani (1961) įrodė, kad akcijos vertės susiformavimo pagrindas yra jos pelningumas, o ne išmokami dividendai.

Bankas, norintis palaikyti 10 proc. Nuosavybės teisę bendrovėje, nepriklausomai nuo išmokamų dividendų prognozuos tokias investicijų pajamas:

$$P = 0,1 (E_t - I_t); \quad (17)$$

čia ,

E_t - prognozuojamas firmos pelnas t metais;

I_t – prognozuojamos firmos investicijos t metais.

Diskontuodami šias vertes pastoviai palūkanų normai k , gausime dabartinę 10 proc. akcijų vertę:

$$0,1V = \frac{0,1(E_0 - I_0)}{(1+k)^0} + \frac{0,1(E_1 - I_1)}{(1+k)^1} + \frac{0,1(E_2 - I_2)}{(1+k)^2} + \dots \quad (18)$$

Padauginę abi puses iš 10, gausime visuminę prognozuojamų akcijų rinkos vertę:

$$V = \frac{(E_0 - I_0)}{(1+k)^0} + \frac{(E_1 - I_1)}{(1+k)^1} + \frac{(E_2 - I_2)}{(1+k)^2} + \dots \quad (19)$$

Ši vertė susijusi tik su firmos pelnu ir šiam pelnui uždirbti reikalingomis naujomis investicijomis. Kita vertus, dividendų dydis atskleidžia tam tikrą informaciją apie bendrovės veiklos perspektyvas. Kadangi vadovybei prieinama platesnė informacija apie bendrovės veiklą, tai dividendų dydžio pasikeitimas gali turėti tam tikrą įtaką akcijos vertei.

Norint nustatyti „vidinę“ akcijos vertę, dažniausiai prognozuojamas bendrovės pelnas ir investicijos tam tikram periodui.

Vertybinių popierių portfelis sudaromas dviem būdais:

- Nustatomi griežti likvidumo reikalavimai ir vertybiniai popieriai, atitinkantys šiuos reikalavimus. Likvidžiausiems vertybiniam popieriams taikomi minimalūs prognozuojamo pelningumo reikalavimai.
- Nustatomi griežti prognozuojamo pelningumo reikalavimai ir vertybiniai popieriai, atitinkantys šiuos reikalavimus. Į vertybinių popierių likvidumą neatsižvelgiama.

VP pelningumas (R) biržoje prognozuojamas įvertinant prognozuojamą grąžą kapitalui (ROE_p), akcinį kapitalą (V_0), įstatinį kapitalą (V_s), nominalią VP kainą (P_n) ir paskutinę VP praeito periodo kainą biržoje (P_1):

$$R = ROE_p * (V_0 / V_s) * (P_n / P_1). \quad (20)$$

Atrinkus vertybinius popierius, atitinkančius nustatytus likvidumo / pelningumo reikalavimus, kitame etape modeliuojamas portfelio sudarymas.

Didesnė VP portfelio rizika padeda paaiškinti didesnę jo pelningumą, palyginti su bankų veikla. Viršpelnis šiuo atveju suprantamas kaip kompensacija už didesnę riziką. Tačiau bankams derinant tradicinę veiklą VP rinkoje galima sumažinti bendrą riziką. Tuo tikslu apskaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas, kurio matematinė išraiška:

$$r = \frac{n(\sum XY) - (\sum X)(\sum Y)}{\sqrt{[n\sum X^2 - (\sum X)^2][n\sum Y^2 - (\sum Y)^2]}} \quad (21)$$

čia,

n - stebėjimų skaičius;

X ir Y - duomenų grupės, kurių koreliacija tikrinama.

Daugelio bankų veiklos rezultatai tik šiek tiek susiję su investicijų pelnu. Kai kurių bankų veiklos koreliacija su VP portfelio rezultatais yra netgi neigiama.

Anot Kraujalio (1999) bankų investavimo kriterijus galima išskaidyti į tokias tris dalis:

- teorijos / metodai, naudojami nusprendžiant ar įtraukti vertybinį popierių į VP portfelį bei nustatant VP portfelio struktūrą (jei bankas investuoja, remdamasis tam tikra teorija, tada bus atliekami vertinimai, remiantis toje teorijoje apibrėžiamais investavimo kriterijais);

- informacijos naudojimas investicijų objektui pasirinkti;

- vertybinių popierių ypatybės (pelningumas, rizikingumas, likvidumas ir kt.) įvertinamos pasirenkant investicijų objektus.

Lietuvos bankai gana plačiai naudoja VP atrankos teorijas. Techninė analizė yra netgi labiau paplitusi nei fundamentali analizė. Techninės analizės metodų naudojimą paaiškina mažas Lietuvos bendrovių skelbiamų duomenų patikimumas bei likvidumo trūkumas Lietuvos VP rinkoje. Dauguma bankų prognozuoja rinkos pokyčius ir atsižvelgia į VP likvidumą bei pelningumą, kiek mažiau vertinama VP rizika ir VP atitikimas strateginiams banko tikslams.

Lietuvos bankų investicinėje veikloje iki šiol mažai naudojamos VP portfelio sudarymo teorijos. Svarbiausios pageidaujamos VP charakteristikos yra likvidumas ir pelningumas. Įdomu pažymėti, kad bankai VP likvidumui teikia netgi didesnę reikšmę nei pelningumui. Tai susiję su VP portfelio, kaip alternatyvos nelikvidžiam paskolų portfeliui, svarba. Be to, VP likvidumo reikšmė, pasirenkant investicijų objektą, sietina ir su Lietuvos VP rinkos ypatybėmis, nes šioje rinkoje sunku sudaryti pakankamai diversifikuotą ir likvidų VP portfelį.

Bankai, formuodami VP portfelį, turi suformuluoti investavimo strategiją ir kriterijus, įvertinti pagrindinius atskirų bendrovių ir rinkos rodiklius, nustatyti įtraukiamus vertybinius popierius ir jų kieki.

Nuosavybės VP rinkoje bankų aktyvumas labiau susijęs su dukterinių bendrovių kūrimu gretimose finansų srityse, tokiose kaip lizingas, faktoringas, draudimas, investicinė veikla. Dėl šios priežasties bankų nuosavybės VP portfeliuose vyrauja ilgalaikės investicijos.

Kraujalis (1999), analizuodamas Lietuvos ir kitų šalių bankų investicijas, pastebėjo, kad Lietuvos bankų investicijų struktūros artėja prie Vakarų šalių bankų investicijų. Palaikau autoriaus nuomone, kad didžioji dalis Lietuvos bankų investicijų nukreipta į asocijuotas ir dukterines finansų bendroves. Universalūs užsienio šalių bankai aktyviai valdo industrines - komercines bendroves. Pavyzdžiu galėtų būti Vokietijos Deutsche Bank investicijos į Daimler Benz bendrovės akcijų paketą.

Didelės Lietuvos bankų investicijos į antrines bendroves mažina bankų veiklos priklausomybę nuo nepalankių pokyčių tam tikroje industrinėje - komercinėje veiklos srityje. Daugelis antrinių

bendrovių vykdo finansų veiklą. Mažos investicijos į kitas nefinansines bendroves ir mažėjanti santykinė prekybinių VP dalis parodo, kad Lietuvoje bankai linkę pasyviai valdyti vertybinių popierių portfelį.

Lietuvos bankų kapitalo ir rezervų augimas rodo, kad bankai, plėsdami veiklą sėkmingai stiprina kapitalo bazę ir užtikrina bankų sistemos stabilumą. Bankų sistemos stabilumas yra viena svarbiausių sąlygų, leidžiančių bankams plėsti veiklą VP rinkoje. Lietuvoje auga finansinis pajėgumas ir aktyvumas VP rinkoje.

Norint apskaičiuoti bankų aktyvų panaudojimą netradicinėje bankų veikloje vertėtų pasinaudoti šia matematine išraiška:

$$A_n = I_b + L_{Fb} - L_{Fgr}; \quad (22)$$

čia,

A_n - banko aktyvai netradicinėje banko srityje;

I_b - banko investicijos į skolas, išdo ir nuosavybės vertybinius popierius;

L_{Fb} - banko paskolos finansų institucijoms;

L_{Fgr} - finansinės grupės paskolos finansų institucijoms.

Tiriant bankų aktyvų panaudojimą, įtraukiame tik finansinius aktyvus (be to, neįskaičiuos pinigų likučių), nes kiti aktyvai gali būti priskirti tiek tradicinei bankų veiklos sričiai, tiek kitoms sritims. Netradicinės bankų veiklos sritis apytiksliai įvertina bankų investicijos.

Lietuvos bankai galėtų pateikti arba labiau išplėtoti daug naujų paslaugų: investicijos į nekilnojamąjį turtą (tiek paties banko, tiek jo klientų), nekilnojamojo turto vertinimo paslaugos, draudimo paslaugos banke ir dukterinių draudimo, nekilnojamojo turto bendrovių kūrimas, geresnis klientų aptarnavimas ir aprūpinimas informacija, elektroninės bankininkystės paslaugos, tolesnis lizingo, gyvenamojo būsto kreditavimo, atsiskaitymo kortelių sistemos, overdrafto paslaugų plėtojimas.

Tinkamai prižiūrima bankų veikla VP rinkoje nesumažina finansų sistemos stabilumo. Bankų priežiūra apriboja bankų galimybes prisiimti per didelę riziką, susijusią su išipareigojimų ir gautinų sumų trukmės bei valiutos neatitikimu. Efektyvi teisinė, apskaitos ir bankų veiklos kontrolės sistema sumažina informacijos nuslėpimo pavėluoto atskleidimo galimybes. Bankų veiklos diversifikacija (sujungus veiklą tradicinėje ir netradicinėje rinkoje) gali pagerinti aktyvų kokybę.

2. AB ŠIAULIŲ BANKAS VEIKLOS EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS

2.1. Komercinio banko balanso struktūra ir jo analizė

Dažnai bankams tenka imtis rizikos, nes didžiąją jų resursų dalį sudaro skolintos lėšos. Bankų finansinės ataskaitos (įstaigos “finansinis portretas”) skiriasi nuo kitų institucijų, todėl ir jų analizei turi būti taikomi kiti metodai.

Komercinio banko balansinė ataskaita – tai straipsniai, kuriuose parodytas banko turtas (aktyvai), įsipareigojimai (pasyvai) bei akcininkų nuosavybė konkrečiu laiko momentu.

Vaškelaitis (2003) komercinio banko balansą apibrėžia kaip buhalterinį balansą, kuriame atspindi nuosavo ir skolinto kapitalo būklę ir jo paskirstymas operacijose.

Bankų balansai yra skirstomi į metinius ir einamuosius, pagal paskirtį skirstomi į vidinius ir skelbiamus.

Banko balanso analizė leidžia suvokti operacijų esmę, įvertinti jų efektyvumą bei racionalumą, leidžia nustatyti ar bankas patikimas. Analizė parodo silpnąsias banko veiklos vietas ir leidžia pastebėti finansinės būklės likvidumo bei pelningumo tendencijas. Banko balanso analizėje išskiriamos dvi kryptys, tai: kai analizuojamas banko balanso straipsnių turinys arba analizuojamo banko balansas lyginamas su kitų bankų balansais.

Banko balanso analizės procesas atliekamas keliais etapais, kurie skiriasi sudėtimi, apimtimi, analizuojama informacija bei naudojamais metodais.

2 lentelė

Banko analizės etapai, turinys ir metodai

Analizės etapai	Etapo turinys	Analizės metodai
I Įžanginis etapas Struktūrizavimas	1.Pirminis aktyvų ir pasyvų straipsnių grupavimas	Grupavimo metodas
Tikrinimas	2.Atitinkamų aktyvų ir pasyvų straipsnių grupių tikrinimas pagal įvairius kriterijus (terminus, išlaidų rūšis, jų šaltinius, kontrahentus)	Palyginimo metodas
Skaičiavimas	3.Vertinių ir normatyvinių rodiklių skaičiavimas	Koeficientų metodas, ekonominiai, matematiniai ir statistiniai metodai
Lentelių sudarymas	4.Lentelių rūšių ir skaičiaus, jų rekvizitų ir grupavimo nustatymas	Tobuliacijos metodas
Iliustruotos medžiagos parinkimas	5.Iliustruotos tiriamų dinamikos ir struktūros rodiklių medžiagos bei jos formų parinkimas	Grafinio interpretavimo metodas
II Analizavimo etapas Analizė	Apskaičiuotų rodiklių aprašymas	
III Baigiamasis etapas Ekspertų įvertinimas	Analizavimo etapo rezultatų pateikimas, rekomendacijų parengimas	

Šaltinis: Vaškelaitis, V. 2003. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika. Vilnius p.95

Pagal tikslus ir pobūdį tyrimai gali būti preliminarūs, operatyviniai ir galutiniai.

Preliminari analizė leidžia įvertinti, pavyzdžiui, išteklių būklę sprendžiant apie ilgalaikių ir vidutinių paskolų išdavimą.

Operatyvinė - kas mėnesį atliekama analizė likvidumo normatyvams ir kitiems rodikliams įvertinti

Galutinė analizė atliekama nustatant galutinius komercinio banko veiklos rezultatus ir efektyvumą, norint nustatyti jo pelningumo padidinimo rezervus.

Perspektyvinė analizė atliekama banko veiklos rezultatams prognozuoti, atsižvelgiant į konkrečius jo veiklos veiksnus.

Bankai, būdami finansiniais tarpininkais, padeda vykdyti lėšų mainus tarp tų, kurie turi jų perteklių, ir tų, kuriems lėšų trūksta. Bankams taikomi suvaržymai bei konkrečių rinkų, kuriose veikia bankai, ypatumai atspindi ir finansinėse ataskaitose. Galima išskirti tris tik bankams būdingus bruožus:

Pirmas. Palyginus su kitomis institucijomis, bankai turi santykinai mažiau ilgalaikio materialiojo turto ir jų fiksuoti kaštai yra mažesni, nes bankai pirmiausia vykdo finansinio tarpininko funkciją. Todėl bent jau teoriškai bankų veiklos rezultatai mažiau priklauso nuo veiklos apimčių pokyčių.

Antras. Didelė dalis bankų įsipareigojimų turi būti sumokėta kiekvienu pareikalavimu arba jų sumokėjimo terminas yra trumpas, todėl bankai privalo būti likvidūs. Kai rinkoje pakinta palūkanų norma, banko klientai atnaujina indėlių ir depozitų sutartis pagal pasikeitusias sąlygas, todėl palūkanų išlaidos kinta, ir bankai privalo itin apdairiai investuoti lėšas. Dėl šios priežasties bankai dažniausiai negali pasinaudoti pelningesnėmis, tačiau mažiau likvidžiomis investavimo galimybėmis, nes privalo turėti sukaupe tam tikras grynujų pinigų ar jiems ekvivalentiškų lėšų atsargas.

Trečias. Banko įsipareigojimų ir kapitalo santykis (sverto koeficientas) yra didesnis negu nefinansinių institucijų. Dėl to bankų pajamos yra nepastovesnės. Jeigu dėl neatsargaus investavimo bankai patiria nuostolių, jiems gali iškilti nemokumo problema.

Balansinėje ir pelno (nuostolio) ataskaitose matome, kaip bankas įgyja ir panaudoja resursus. Balansinėje ataskaitoje parodyti resursų, kuriuos bankas naudoja paskolinei ir investicinei veiklai, apimtys ir jų struktūra. Pelno (nuostolio) ataskaitoje matome, kiek bankui kainavo šie resursai ir kokias jis gavo pajamas, panaudodamas šiuos resursus paskoloms išduoti, investicijoms į vertybinius popierius bei kitai veiklai. Šis ryšį patogiau parodyti lentelėje.

Finansinių resursų įsigijimo ir panaudojimo duomenys, pateikiami banko balansinėje ir pelno (nuostolio) ataskaitose

Balansinė ataskaita	
Resursų panaudojimas	Resursų įsigijimas
Paskolos ir išperkamoji nuoma	Bankų ir kitų kredito įstaigų
Investicijos į vertybinius popierius	bei finansų institucijų lėšos
Indėliai bankuose ir kitose įstaigose	Įmonių bei organizacijų indėliai
bei finansų institucijose	Gyventojų indėliai
	Akcininkų nuosavybė
Pelno (nuostolio) ataskaita	
Resursų įsigijimas	Resursų panaudojimas
Palūkanų pajamos	Palūkanų išlaidos
Pajamos iš operacijų vertybiniais	Išlaidos specialioms atidėjimams
Popieriais ir kitais finansiniais instrumentais	Paslaugų ir komisinių išlaidos
Pajamos iš operacijų užsienio valiuta	Operacinės išlaidos
Paslaugų ir komisinių pajamos	Mokesčiai
Neįprastinės ir nebūdingos veiklos pajamos	

Šaltinis: Sudaryta autorės

Balansinė ir pelno (nuostolio) ataskaitos yra pagrindiniai informacijos šaltiniai analizuojant banką. Lietuvos bankai iš paprastų “pinigų maišų” pagailau tampa finansinių paslaugų institucijomis, teikiančiomis dešimtis paslaugų savo klientams. Sugebantys geriausiai numatyti ir prisitaikyti prie permainų bankai palaiapsniui tampa rinkos lyderiais, o nesugebantys to padaryti – atsilieka. Bankai stengiasi dirbti kuo mažesniais kaštais ir kuo lanksčiau, t.y. kuo efektyviau. Klientų pageidavimas gauti kuo aukštesnės kokybės paslaugas, išaugusi konkurencija, esami ir galimi pranašumai rinkoje verčia bankus ieškoti efektyvesnių būdų, kaip dirbti ir tobulėti, kad išliktų verslo pasaulyje.

2004 m. pabaigoje Lietuvoje veikė 10 Lietuvos banko licenciją turinčių bankų, 3 užsienio bankų skyriai. Praėjusių metų pabaigoje veikiančių šalies komercinių bankų turtas (aktyvai), bankų pateiktų neaudituočių 2005 m. sausio 1 d. finansinių ataskaitų (po baigiamųjų apyvartų) duomenimis, sudarė 29,1 mlrd. litų ir per metus išaugo 7,1 mlrd. litų arba 32,3 procentiniais punktais.

Bankų turtas 2003-2004 metais

Turtas	2003 12 31		2004 12 31		
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	% pokytis
AB SEB Vilniaus bankas	8.003	36,33	9.521	32,66	-3,66
AB bankas "Hansabankas"	5.118	23,23	6.576	22,56	-0,67
AB bankas "NORD/LB Lietuva"	2.542	11,54	3.616	12,41	0,87
AB bankas "Snoras"	1.338	6,07	1.931	6,63	0,55
AB Sampo bankas	790	3,59	1.517	5,20	1,62
AB Ūkio bankas	955	4,33	1.509	5,18	0,84
BHV AG, Vilniaus sk.	800	3,63	1.503	5,16	1,53
AB Šiaulių bankas	572	2,60	704	2,42	-0,18
AB Parex bankas	384	1,74	444	1,52	-0,22
AB SEBVB būsto kreditų ir obligacijų bankas	230	1,04	293	1,00	-0,04
UAB Medicinos bankas	163	0,74	188	0,64	-0,10
Kiti	1.136	5,16	1.346	4,62	-0,54
VISO	22.031	100,0	29.148	100,0	

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Lietuvos banko duomenimis

Per metus trijų didžiausių bankų (AB SEB Vilniaus banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB banko „NORD/LB Lietuva“) valdoma turto rinkos dalis sumažėjo nuo 71,1% iki 67,6% (didžiausias rinkos praradimas teko AB SEB Vilniaus bankas, kurio rinkos dalis per metus sumažėjo 3,67 procentinio punkto). Tarp rinkos dalį padidinusių bankų labiausiai išsiskyrė Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius (1,66 proc. punkto), AB Sampo bankas (1,61 proc. punkto) ir Vokietijos banko BHV AG Vilniaus skyrius (1,53 proc. punkto). Gana sparčiam Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyriaus turto augimui įtakos turėjo dalies Lenkijos Respublikos AB Kredyt Bank S.A. Vilniaus skyriaus turto įsigijimas. Didžiųjų bankų valdomo turto dalis sumažėjo mažųjų bankų užimamos rinkos dalies sąskaita. AB SEB Vilniaus bankas rinkos dalies praradimui didžiausią įtaką turėjo suteikiamų paskolų klientams per metus sumažėjimas t.y. 4,6 proc.

Galima daryti išvadą, kad bankų sektoriui būdinga didelė koncentracija – trys didžiausi bankai kontroliuoja beveik 70 procentų rinkos. Toks didelis koncentracijos laipsnis didina sisteminę riziką, nes didelio banko bankrotas skaudžiai atsilieptų visam bankiniam sektoriui. Kitą vertus, bankų stambėjimas spartina ekonomikos augimą. Stambūs bankai sėkmingiau konkuruoja tarptautinėje rinkoje, efektyviau naudoja išteklius ir yra viena iš ekonomikos stabilumo užtikrinimo prielaidų.

2004 m. auganti šalies ekonomika, vykstantys privatizacijos ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų įsisavinimo procesai, sumažėjusios palūkanų normos, augantys ūkio subjektų lūkesčiai, susiję su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, bei kiti veiksniai didino kreditinių išteklių paklausą, o bankai savo ruožtu į tai sureagavo aktyvia, į klientų poreikius orientuota kreditavimo politika.

2004 metais bankų paskolų portfelis išlaikė gana aukštus augimo tempus. Bankų klientams suteiktos paskolos per metus išaugo 4,8 mlrd. litų arba 39,7 punkto. Šis augimas buvo pastebimai mažesnis negu 2003 metais, kai paskolų portfelio augimo tempas siekė 52,3 punkto.

2004 metais, kaip ir 2003 metais, didžiausias paskolų išaugimas pagal atskiras klientų grupes teko privačioms įmonėms - 2,4 mlrd. litų ir gyventojams - 2 mlrd. litų. Fiziniais asmenims suteiktos paskolos (tarp jų dominuoja būsto kreditavimo paskolos) išlieka vienu iš dinamiškiausiai augančių bankų turto straipsnių.

2004 metais bankų suteiktos paskolos gyventojams išaugo beveik 85 procentiniais punktais. Iš jų didžioji dalis (77%) teko gyventojams suteiktoms būsto paskoloms, kurios per tą patį laikotarpį padidėjo 1,5 mlrd. litų arba 79,2 punkto. Būsto paskolos gyventojams, kaip bankinis produktas, populiarumą įgavo tik pastaraisiais metais ir turi dar pakankamai daug erdvės toliau augti.

5 lentelė

Bankų suteiktos paskolos 2003-2004 metais

Paskolos	2003 12 31		2004 12 31		
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	% pokytis
AB SEB Vilniaus bankas	4.644	38,38	5.709	33,79	-4,6
AB Bankas "Hansabankas"	2.461	20,34	3.753	22,21	1,87
AB Bankas "NORD/LB Lietuva"	1.605	13,27	2.493	14,75	1,49
ABSampo bankas	568	4,69	1.175	6,96	2,26
BHV AG, Vilniaus sk.	656	5,42	1.053	6,23	0,81
Nordea Bank Finland Plc, Lietuvos sk.	416	3,44	971	5,74	2,31
AB Bankas "Snoras"	460	3,80	457	2,70	-1,10
AB Šiaulių bankas	315	2,60	418	2,47	-0,13
AB Ūkio bankas	175	1,45	270	1,60	0,15
AB SEBVB būsto kreditų ir obligacijų bankas	224	1,85	262	1,55	-0,30
AB Parex bankas	158	1,31	245	1,45	0,14
UAB Medicinos bankas	70	0,58	93	0,55	-0,03
AB Kredyt Bank S.A., Vilniaus sk.	347	2,87	n.d.	n.d.	n.d.
VISO	12.099	100,0	16.898	100,0	

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Pagal bendro paskolų portfelio augimo tempus išsiskiria AB Sampo bankas, kuris savo paskolų portfelį padidino šiek tiek daugiau nei 2 kartus. Paskolų portfelio suma šiame banke sudaro net 77 procentus jo turto. Taip pat, daugiau nei 2 kartus savo paskolų portfelį per 2004 metus padidino Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius. Didžiausią paskolų rinkos dalį užima Vilniaus bankas, t.y. 33,8%, tačiau ši dalis per metus sumažėjo daugiausiai - 4,6 procentiniais punktais. Bankas "Hansabankas" per 2004 metus labiausiai padidino savo paskolų portfelį, t.y. 1.292 mln. litų, o taip 1,87 procentiniais punktais padidėjo ir jo užimama paskolų rinkos dalis. Tai gali būti paaiškinama ypatingai padidėjusia konkurencija dėl stambiųjų klientų.

Bankų paskolų palūkanos ir 2004 metais neturėtų didėti, bazinių palūkanų nežada didinti ir Europos centrinis bankas, o bankų konkurencija blogins sąlygas palūkanoms augti.

Labai svarbu, kad sudaryta specialiųjų ir bendrųjų atidėjimų suma būtų adekvati paskolų portfelio kredito rizikai, t. y. svarbesni faktiniai bankų sudaryti atidėjimai, o ne tik atidėjimų normos. Vertinant faktiškai bankų prisiimtą kredito riziką, taikomi įvairūs paskolų portfelio kokybę apibūdinantys rodikliai. Apskaičiuoti rodikliai suteikia galimybę palyginti tik atskirų šalių bankų paskolų portfelio kokybę, bet ir šio turto rizikos laipsnį tarp panašaus dydžio bankų.

2004 m. toliau buvo stebima bankų paskolų portfelio kokybės rodiklių gerėjimo tendencija. Specialiųjų atidėjimų paskoloms santykis su paskolų portfeliu per metus sumažėjo beveik 2 kartus ir pasiekė žemiausią lygį nuo 1994 m., kuomet bankai pradėjo formuoti specialiuosius atidėjimus.

6 lentelė

Veikiančių bankų sistemos paskolų portfelio kokybės rodiklių dinamika 1997-2004 m.

Data	Atidėjimai paskoloms / suteiktos paskolos, %	III, IV, V grupės paskolos / visos paskolos, %
1997-01-01	20,68	32,1
1998-01-01	18,52	28,25
1999-01-01	5,92	12,46
2000-01-01	4,47	11,92
2001-01-01	3,73	10,79
2002-01-01	2,55	7,45
2003-01-01	1,08	5,82
2004-01-01	0,56	2,64

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Atlikus šalies bankų paskolų portfelio kokybę apibūdinančių rodiklių analizę nustatyta, kad pastaraisiais metais Lietuvos bankų paskolų portfelio kokybė gerėjo (žr. 6 lentelę) : daugėjo I rizikos grupės paskolų, mažėjo III –V rizikos grupės paskolų ir specialiųjų atidėjimų. Tokią rodiklių kaitą pirmiausiai lėmė tai, kad labai padidėjo bankų paskolų portfelis ir paskolos suteikimo metu paprastai priskiriamos mažiausios rizikos grupei (I), pagerėjo paskolų paskirstymas pagal rizikos grupes, taip pat specialiųjų atidėjimų ir paskolų portfelio santykis. Įtakos mažėjantiems specialiesiems atidėjimams turėjo ir tai, kad V rizikos grupės paskoloms sudaromi didžiausi (100%) specialieji atidėjimai, tačiau tokios paskolos perkeliamos į nesisteminę apskaitą ir nurašomos per vieną ketvirtį. Prie veiksmų, turėjusių įtakos banko paskolų portfelio kokybės rodikliams, galima priskirti ir tai, kad analizuojamu laikotarpiu buvo privatizuoti paskutiniai valstybės kontroliuojami bankai. Juos įsigiję užsienio investuotojai konservatyviai įvertino įsigytų bankų turtą bei sudarė nemažai atidėjimų, dalį paskolų nurašė. Taip buvo “apvalyta” labai didelė dalis privatizuotų bankų paskolų portfelio.

Bankų sistemos įsipareigojimų struktūroje per metus labiausiai (5 procentiniais punktais) sumažėjo gyventojų indėlių dalis. Tokį bankų įsipareigojimų struktūros pasikeitimą nulėmė išaugęs bankų klientų kreditavimo poreikis, kuriam finansuoti neužtenka indėlių prieaugio, todėl šalies

bankai bei Lietuvoje veikiantys užsienio bankų skyriai trūkstamus kreditinius išteklius pritraukė iš užsienio bankų (daugiausiai iš motininių institucijų).

Šalies bankuose laikomų indėlių suma, 2004 m. sausio 1 d. sudarė 13,6 mlrd. Lt ir per metus padidėjo 1,9 mlrd. Lt arba 16,2 %, iš jų gyventojų indėliai sudarė 7,9 mlrd. Lt ir per metus išaugo 1 mlrd. Lt arba 14,7 %. Indėliai nacionaline valiuta sudarė 9,6 mlrd. Lt ir per metus padidėjo 26,8 %, tuo tarpu indėliai užsienio valiuta sudarė 4,0 mlrd. Lt ir per metus sumažėjo 3,0 proc. Gyventojų indėlių apimtį taip pat sumažino kritęs JAV dolerio kursas.

Per 2003 metus indėliai Šiaulių banke išaugo 31,5 %. Tai ketvirtas pagal santykinį augimą rodiklis Lietuvos bankinėje sistemoje. Pirmoje vietoje esančio AB Sampo bankas aukštą indėlių augimo rodiklį apsprendžia mažas indėlių portfelis metų pradžioje. Skirtingai nuo indėlių struktūros pasikeitimų bankinėje sistemoje, AB Šiaulių bankas fizinių asmenų indėlių dalis per metus padidėjo 1 procentiniu punktu. Gyventojų terminuoti indėliai nors ir augo lėčiau negu neterminuoti, tačiau per metus padidėjo 51 mln. Lt arba 1,3 karto. Tai paaiškinama banko orientacija į smulkų klientą, patraukliomis palūkanų normomis ir besiplečiančiu banko skyrių tinklu.

Konkurentai AB Šiaulių bankas indėlių pritraukimo srityje yra visi indėlius priimančios bankai Lietuvoje. Vieni konkuruoja patraukliomis indėlininkams palūkanomis (Snoro, Sampo, Parex, Ūkio, Medicinos bankai), kiti naudojami susiformavusiais įvaizdžio stereotipais ir indėlininkų inertiškumu.

Klientų laikomos lėšos išlieka pagrindiniu bankų pritraukiamų resursų šaltiniu, sudarančiu 61% bendro bankų sektoriaus turto. Bankuose laikomų indėlių suma 2005 metų sausio 1 d. sudarė 17,86 mlrd. litų ir per metus padidėjo net 4,29 mlrd. Litų arba 31,58 procentinio punkto.

7 lentelė

Bankų indėliai ir akredityvai 2003-2004 metais

Indėliai ir akredityvai	2003 12 31		2004 12 31		
	mln. Lt	%	mln. Lt	%	% pokytis
AB SEB Vilniaus bankas	4.813	35,46	6.179	34,60	-0,86
AB Bankas "Hansabankas"	4.297	31,66	5.293	29,64	-2,02
AB Bankas "NORD/LB Lietuva"	1.513	11,15	1.899	10,63	-0,52
AB Bankas "Snoras"	1.083	7,98	1.420	7,95	-0,03
AB Ūkio bankas	522	3,85	853	4,78	0,93
ABŠiaulių bankas	430	3,17	553	3,09	-0,07
BHV AG, Vilniaus sk.	144	1,06	513	2,87	1,81
AB Nordea Bank Finland Plc, Lietuvos sk.	186	1,78	443	2,48	0,70
AB Sampo bankas	262	1,93	397	2,22	0,29
AB Parex bankas	187	1,38	218	1,22	-0,16
ABMedicinos bankas	81	0,60	93	0,52	-0,07
VISO	13.574	100,0	17.860	100,0	

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Mažesniųjų bankų užimamos rinkos dalys didėjo didžiųjų bankų sąskaita. Visi trys didieji bankai prarado dalį savo užimamos rinkos. Didžiausios dalies, t.y. 2,02 procentinio punkto, neteko AB bankas „Hansabankas“. Per 2004 metus jo dalis sumažėjo iki 29,64%. Labiausiai per 2004 metus padidino savo indėlių ir akredityvų rinkos dalį BHV AG Vilniaus skyrius. Jo indėlių portfelis per metus išaugo daugiau nei 3,5 karto ir savo rinkos dalį padidino nuo 1,06 iki 1,81proc. Nors AB Šiaulių bankas indėlių portfelis per 2004 metus išaugo 28,6 proc., tačiau jis prarado 0,07 procentinius punktus rinkos dalies. Indėlių mažėjimą lemia išaugęs kreditavimo poreikis bei mažos palūkanos mokamos už indėlių laikymą banke.

Akcininkų nuosavybė per 2004 metus išaugo 393,3 mln. litų arba 18,7 procentinio punkto ir 2005 m. sausio 1 d. siekė 2,5 mlrd. litų. Bankų įregistruotas akcinis kapitalas padidėjo per metus 106,2 mln. litų iki 1,3 mlrd. litų.

2004 metais keturi šalies bankai didino akcinį kapitalą. AB bankas „NORD/LB Lietuva“ akcinį kapitalą padidino 18,5 mln. litų iki 195,1 mln. litų, AB bankas „Hansabankas“ – 50 mln. litų iki 485,3 mln. litų, AB Sampo bankas - 30 mln. litų iki 118 mln. litų, o AB Šiaulių bankas per metus du kartus didino akcinį kapitalą bendra 7,7 mln. litų suma iki 56 mln. litų.

Bankai 2004 metais kapitalo bazę stiprino ir subordinuotomis paskolomis: AB bankas „NORD/LB Lietuva“ atnaujino subordinuotos paskolos sutartį su Europos rekonstrukcijos ir plėtros banku bei padidino paskolos sumą 11,5 mln. litų, AB Sampo bankas gavo iš patronuojančio banko 30 mln. litų subordinuotą paskolą, o AB Ūkio bankas gavo iš Didžiojoje Britanijoje registruotos įmonės Samsung U.K. Limited 1,5 mln. JAV dolerių subordinuotą paskolą. Minėtas subordinuotas paskolas bankams buvo leista įskaityti į antro lygio kapitalą.

Užsienio investuotojų valdoma Lietuvos bankų kapitalo dalis per 2004 m. sumažėjo 2 procentiniais punktais ir, 2005 m. sausio 1 d. duomenimis, sudarė 87proc.

8 lentelė

Bankų registruoto kapitalo dinamika 2003-2004 metais

Registruotas kapitalas (mln. Lt)	2003 12 31	2004 12 31	Pokytis per metus	Dalis % 2004 12 31
AB Bankas "Hansabankas"	435	485	50	36,27
AB Bankas "NORD/LB Lietuva"	177	195	18	14,58
AB SEB Vilniaus bankas	154	154		11,54
AB Bankas "Snoras"	137	137		10,26
AB Sampo bankas	88	118	30	8,82
AB Ūkio bankas	107	107		7,97
AB Šiaulių bankas	48	56	8	4,19
UAB Medicinos bankas	34	34		2,56
AB Parex bankas	31	31		2,32
AB SEB VB būsto kreditų ir obligacijų bankas	20	20		1,49
VISO	1.232	1.338	106	100

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Tačiau registruotas kapitalas nevisiškai atspindi banko pajėgumą prisiimti riziką. Tiksliau tai parodo banko kapitalo dydis, į kurį be registruoto kapitalo papildomai įtraukiama nepaskirstytas pelnas ir kiti įvairūs rezervai. Pagal banko kapitalo dydį bankai 2004 12 31 d. buvo išsidėstę taip:

9 lentelė

Bankų kapitalo dinamika 2003-2004 metais

Akcininkų nuosavybė(mln.Lt)	2003 12 31	2004 12 31	Pokytis per metus	Dalis % 2004 12 31
AB SEB Vilniaus bankas	943	1064	121	42,46
AB Bankas "Hansabankas"	465	626	161	24,97
AB Bankas "Snoras"	181	216	35	8,61
AB Bankas "NORD/LB Lietuva"	176	213	37	8,52
AB Ūkio bankas	109	115	6	4,58
AB Sampo bankas	73	104	31	4,16
AB Šiaulių bankas	56	67	11	2,69
UAB Medicinos bankas	38	39	1	1,56
AB Parex bankas	27	33	6	1,31
AB SEB VB būsto kreditų ir obligacijų bankas	21	22	1	0,88
BHV AG, Vilniaus sk.	1	4	3	0,14
Nordea Bank Finland Plc, Lietuvos sk.	-1	3	4	0,12
VISO	2.089	2.506	417	100

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Dabartinis Šiaulių banko kapitalo dydis nebetenkina banko augimo poreikių ir neleidžia prisiimti papildomos aktyvų rizikos. Banko kapitalas padidina banko plėtojimosi galimybes: turėdamas daugiau kapitalo bankas gali daugiau investuoti į vertybinius popierius, teikti didesnės apimties paskolų, turėti didesnes atviras užsienio valiutos pozicijas, supirkti daugiau savo akcijų. Todėl vienas iš svarbiausių 2005 metų uždavinių turėtų būti banko kapitalo didinimas.

Augustos bankų veiklos apimtys teigiamai veikė jų veiklos rezultatus. Bankų pateiktų neaudituotų 2005 m. sausio 1 d. finansinių ataskaitų (po baigiamųjų apyvartų) duomenimis, 2004 metais visi šalies bankai ir užsienio bankų skyriai dirbo pelningai. Bendras šalies bankų pelnas buvo 296,9 mln. litų, iš kurių komerciniai bankai gavo 290,2 mln. litų pelno, o du užsienio bankų skyriai - 6,7 mln. litų. 2003 metais Lietuvos bankų sistema gavo 233,7 mln. Litų pelno. Lietuvos bankų sistemos pelnas nuosekliai augo kelerius metus iš eilės, o 2004 m. pelnas buvo didžiausias nuo Nepriklausomybės atkūrimo. Tai įtakoją besikeičianti rinkos situacija, pastovus ekonomikos augimas. Bankų sėkmę lėmė nuolatinis veiklos ir profesionalumo tobulinimas, darbo našumo didinimas, investicijos į darbuotojus ir naujas sistemas siekiant toliau tobulėti, plėstis ir kontroliuoti kaštus. Bankų stengimasis išduoti kuo daugiau paskolų, pasiūlyti ir parduoti kuo daugiau banko produktų, investuoti pinigus į vertybinius popierius ir plėsti savo veiklą apimant naujas veiklos sritis, padėjo pasiekti gerų veiklos rezultatų.

Bankų pelningumo rodikliai 2003-2004 metais

Rodikliai	2003	2004*	2003	2004	2003	2004
	Pelnas		ROAA		ROAE	
AB SEB Vilniaus bankas	132,3	120,5	1,93	1,41	21,17	11,92
AB Bankas "Hansabankas"	60,9	111,1	1,36	1,95	15,07	20,29
AB Bankas "NORD/LB Lietuva"	15,5	19,6	0,73	0,66	5,23	10,14
AB Bankas "Snoras"	7,2	17,5	0,71	1,01	4,68	8,50
AB Šiaulių bankas	4,2	6,5	0,87	1,02	8,85	11,05
AB Ūkio bankas	4,9	5,7	0,61	0,43	4,13	5,12
AB Parex bankas	6,1	5,5	1,77	1,33	15,87	17,91
UAB Medicinos bankas	1,4	1,6	1	0,94	9,38	4,16
AB Sampo bankas	0,8	1,1	0,14	0,10	1,45	1,13
AB SEB VB būsto kreditų ir obligacijų bankas	0,9	0,9	0,66	0,33	4,42	4,17

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys

Pagal vidutinės akcininkų nuosavybės pelningumo rodiklį AB Šiaulių bankas taip pat užima penktąją vietą. Nagrinėjant Lietuvos bankų santykinius pelningumo rodiklius – vidutinio turto grąžą aiškus lyderis yra Vilniaus bankas. Šiaulių bankas yra penktoje vietoje. Jo pelningumas atitinka vidutinį bankinės sistemos pelningumą Lietuvoje.

Pagal vidutinės akcininkų nuosavybės pelningumo rodiklį Šiaulių bankas taip pat yra penktoje vietoje:

Per 2004 m. ketvirtąjį ketvirtį bankų sistemos likvidumo rodikliai kito nežymiai ir, 2005 m. sausio 1 d. duomenimis, normatyvinis bankų sistemos likvidumo rodiklis sudarė 41,7 %. Jis beveik 12 procentinių punktų viršijo Lietuvos banko nustatytą minimumą. 2004 m. rugsėjo mėn. Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą, kuriuo sumažino bankams taikomo kapitalo pakankamumo normatyvo dydį nuo 10% iki 8 %. AB SEB VB būsto kreditų ir obligacijų bankui paliktas galioti 10 % normatyvinis reikalavimas. 2005 m. sausio 1 d. duomenimis, visi šalies bankai vykdė kapitalo pakankamumo normatyvą, o bendras bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 12,33%. 2004 m. ketvirtąjį ketvirtį visi šalies komerciniai bankai ir užsienio bankų skyriai veikiantys Lietuvoje vykdė Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

2.2. AB Šiaulių bankas finansinės padėties įvertinimas

Per daugiau nei dešimt metų bankas išaugo dydžiu ir teikiamų paslaugų įvairove, tačiau pagrindinė verslo idėja liko ta pati.

Šiaulių bankas, stabiliai dirbantis regioninis bankas, skatinantis ekonominį regiono vystymąsi, teikiantis visapusiškas bankines paslaugas savo klientams ir išlaikantis išskaidytą akcininkų

struktūrą, kurioje dominuoja vietos verslininkai. Geografiniu požiūriu pradinė banko veiklos vieta yra šiaurės – vakarų Lietuvos regionas ir didieji Lietuvos miestai, kuriuose vykstantis ekonominis gyvenimas leistų Šiaulių banko filialams dirbti pelningai. Nors Šiaulių bankas, pradėjo savo veiklą Šiaulių regione, vėliau įsitvirtino šiaurės ir vakarų Lietuvoje, šiuo metu kryptingai plėsdamas savo veiklą, didina turtą ir iš regioninio laipsniškai tampa šalies banku. Šiaulių bankas įregistruotas 1992 m. vasario mėn. 4 d. Su 16 mln. rublių kapitalu.

Kiekvieno banko veikla ir jos rezultatai bei konkrečios rinkos poveikis atsispindi finansinėse ataskaitose. Šių finansinių ataskaitų tinkama analizė padeda įvertinti banką.

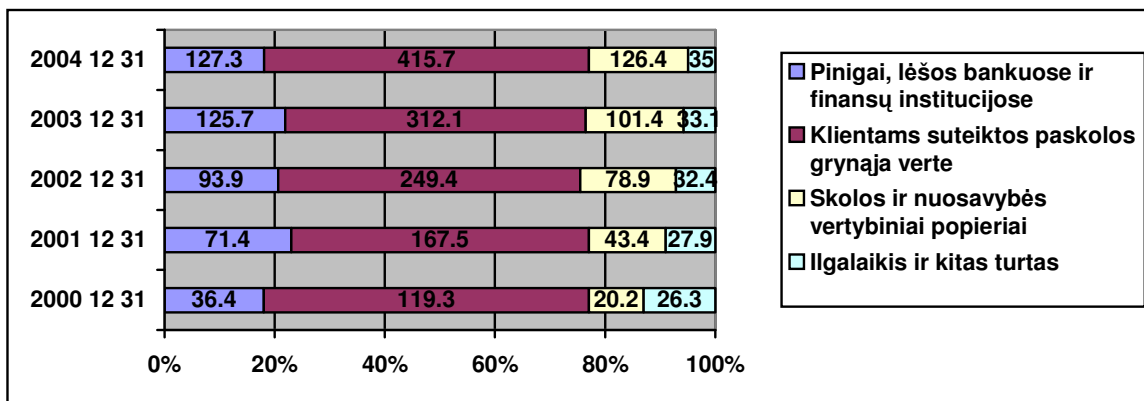
11 lentelė

Pagrindiniai AB Šiaulių bankas finansinių ataskaitų rodikliai

	2000 12 31	2001.12.31	2002 12 31	2003 12 31	2004 12 31
Aktyvai, tūkst. Lt.	202.235	310.218	454 511	572 322	704, 379
Paskolos klientams, tūkst. Lt.	122.025	168.534	251 113	314.049	417, 937
Indėliai*, tūkst. Lt.	123.201	185.995	291 590	399 255	517, 204
Akcininkų nuosavybė, tūkst. Lt.	38.092	39.353	47 108	55 883	67 ,441
Grynas pelnas, tūkst. Lt.	1.855	2.415	3 446	4 154	6, 516
Grynoji palūkanų marža, %	4,11	4,23	3,62	3,03	2,80
Išlaidų ir pajamų santykis, %	79,03	78,9	78,46	76,49	75,29
Vidutinis turto pelningumas (ROAA), %	1.05	0,98	0,91	0,82	1,02
Vidutinis kapitalo pelningumas (ROAE), %	4,94	6,33	8,41	8,31	11,05

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Jau keletą metų iš eilės banko veiklos finansiniai rodikliai sparčiai auga. Bankas 2004 m. uždirbo 6,135 mln. Lt grynojo pelno – tai 57 proc. daugiau negu 2003 metais. Pelningumo rodiklių augimą nulėmė plėtros mastai, sėkminga dukterinių įmonių veikla, kurių veiklos apimtys žymiai išaugo dėl kylančios finansinių paslaugų rinkoje paklausos. Dukterinės įmonės bankui uždirbo 3,563 mln.Lt., kas ir įtakoją tokį banko grynojo pelno padidėjimą 2004 m. Kaip matome iš pateiktų duomenų 11 lentelėje, per analizuojamą laikotarpį banko turtas nuolat didėjo. Jeigu 2000 metų pabaigoje aktyvai sudarė 202.235 mln. Lt, tai 2004 m. pabaigoje siekė 704.379 mln.Lt. Per keturių metų laikotarpį turtas išaugo beveik 2,5 karto, kas sudaro 248,3 proc. Lyginant 2000 metus su 2001 m. banko turtas išaugo 107,983 mln.Lt, kas sudaro 53,39 proc., o 2001m. lyginant su 2002m. – 46,51 proc. Banko turtas per 2002 - 2003 metus išaugo 25,9 proc., per 2004 metus išaugo 23,1 proc. iki 704,4 mln. litų.

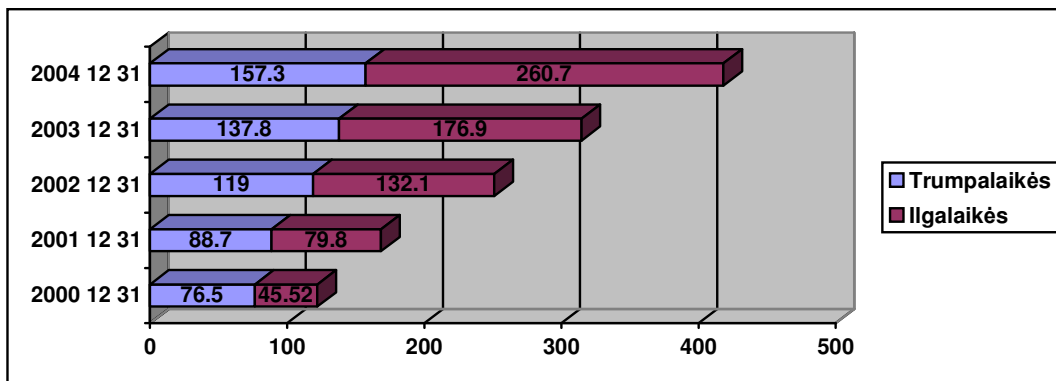
8 pav. AB Šiaulių bankas turto struktūra 2000-2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Banko turto struktūroje didžiausią dalį sudaro klientams suteiktų paskolų dalis banko turte. Per analizuojamą laikotarpį suteiktų paskolų dalis visame turte svyravo nuo 53 proc. iki 59 proc., kur

(2000 m. –buvo 58,99proc. , 2001 m. -53,99 proc., 2002 m. -54,9 proc., 2003 m. -54,53 proc., o 2004 m.- 59,01 proc. Tik 2001 m. paskolų dalis turte lyginant su 2001 buvo sumažėjo 5 proc., per likusį laikotarpį buvo pastebima didėjimo tendencija ir 2004 m. pasiekė 59 proc. ribą. Banko ilgalaikio ir kito turto dalis tolygiai mažėjo – nuo 13 proc. 2000 metais iki 4,97 proc. 2004 metais.

Bankas suteikia paskolas po to kai skolininko pateikti dokumentai išanalizuojami ir patvirtinami Paskolų komitete. Paskolos yra skirstomos į grupes, atsižvelgiant į palūkanų mokėjimo ir paskolos ar jos dalies grąžinimo terminų laikymąsi, paskolos pertvarkymo ar refinansavimo faktus bei skolininko ūkinės ir finansinės veiklos būklę.

9 pav. AB Šiaulių bankas paskolų portfelis pagal terminus 2000-2004 metais., mln.lt

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Kaip matyti iš 9 paveikslo 2000 metais bankas toliau didino savo svarbiausios veiklos – kreditavimo - apimtį. Per metus paskolų portfeliui išaugus iki 122 mln. Lt Šiaulių bankas siekė efektyviau balansuoti banko pinigų srautus bei palaikyti aukštą likvidumo lygį, todėl sparčiau augo

trumpalaikis kreditavimas. Trumpalaikių paskolų dalis buvo 62,7 proc., o ilgalaikių atitinkamai mažiau.

Klientams suteiktų kreditų portfelis per 2001 metus padidėjo 38,1 proc. iki 168,5 mln. Lt. Klientams buvo siūlomi ilgesnės trukmės kreditai, nes per 2001metus iš tarptautinių organizacijų papildomai buvo gauta 23 mln. Lt ilgalaikių lėšų. Ilgalaikių kreditų portfelis per metus padidėjo 75,3 proc., nuo 45,5 mln. Lt iki 79,8 mln. Lt, ir sudarė 47,3 proc. viso kreditų portfelio. Trumpalaikių kreditų padaugėjo nuo 76,5 mln. Lt iki 88,7 mln. Lt, t.y. 16 proc.

Per 2003 metus ilgalaikių ir trumpalaikių paskolų dalys beveik nesikeitė. Ilgalaikių paskolų dalis per metus buvo 56,2 proc. Trumpalaikių paskolų dalis per 2003 metus buvo 44%. Skolinimo trukmę sąlygojo resursų trukmė. Trumpalaikės paskolos dažniausiai teikiamos iš nuosavų resursų, ilgalaikės – iš fondinių pinigų (Pasaulio banko, ERPB ir kt.).

Per 2004 metus ilgalaikių ir trumpalaikių paskolų santykis keitėsi. Ilgalaikių paskolų dalis 2003 metų pabaigoje buvo 56,2 proc., o 2004-12-31 sudarė 62,4proc. viso paskolų portfelio.

Analizuojant suteiktų paskolų struktūrą pagal tą patį grupavimą, galima išskirti dvi pagrindines grupes: privačios įmonės ir fiziniai asmenys. Didžioji dalis paskolų, t.y. 254,4 mln.Lt, suteikta privačioms įmonėms. Jų dalis paskolų portfelyje lyginant su 2002 metais sumažėjo nuo 82,2 % iki 81,0%. Fiziniam asmeniui suteikta 39,4 mln.Lt paskolų. Jų dalis paskolų portfelyje padidėjo nuo 7,9% iki 12,5%.

2002 - 2003 metais paskolų struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis beveik nekito. Didžiausia dalis paskolų buvo suteikta šios veiklos rūšių įmonėms: didmeninės ir mažmeninės prekybos – 87,0 mln. Lt arba 27,6proc. nuo visų suteiktų paskolų (2002: 27,1 proc.), apdirbamosios pramonės – 65,0 mln. Lt arba 20,6 proc. (2002: 21,5 proc.), statybos – 26,2 mln. Lt arba 8,3 proc. (2002: 13,2 proc.). 2003 - 2004 metais paskolų struktūra pagal ekonominės veiklos rūšis kito nežymiai. Didžiausia dalis paskolų buvo suteikta šios veiklos rūšių įmonėms: didmeninės ir mažmeninės prekybos – 103,4 mln. litų arba 24,73 proc. nuo visų suteiktų paskolų (2003: 27,65 proc.), apdirbamosios pramonės – 81,5 mln. litų arba 19,51 proc. (2003: 20,65 proc.), statybos – 46,9 mln. litų arba 11,23 proc. (2003: 8,32 proc.).

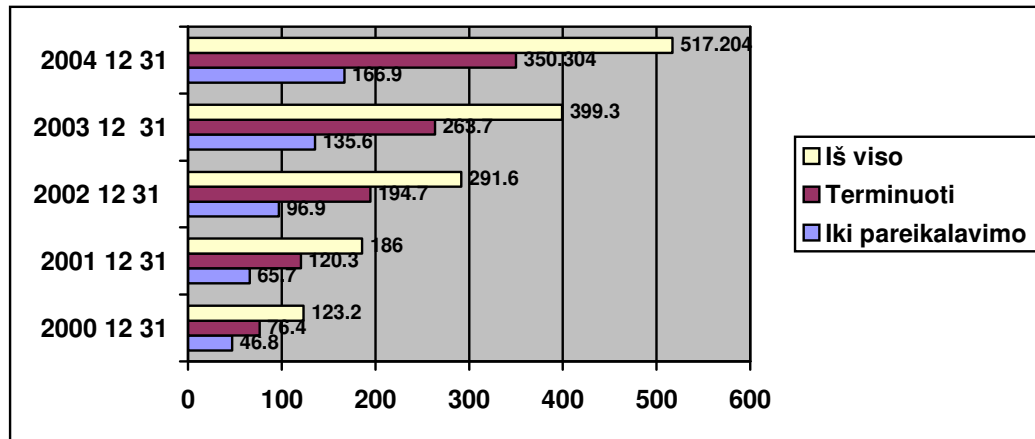
Nagrinėjant Šiaulių banko įsipareigojimų struktūrą, galima pamatyti kad, kiekvienais metais nuolat mažėja indėlių dalis

Per 2003 metus banko klientų skaičius išaugo nuo 41 iki 56 tūkstančių. Metų pabaigoje banko paslaugomis naudojosi 5 tūkst. verslo klientų ir 51 tūkst. privačių asmenų.

Fizinių asmenų skaičius išaugo beveik 14 tūkst., jų dalis klientų struktūroje pasikeitė nežymiai ir metų pabaigoje sudarė 91,3 proc.

2003 metais 845 verslo asmenys pasirinko Šiaulių banką. Banko klientais praėjusiais metais buvo 2.339 akcinės bei uždarnos akcinės bendrovės, 1.576 individualių įmonių, 281 ne pelno ir

visuomeninės organizacijos, 22 žemės ūkio bendrovių, 46 tikrosios ir komanditinės ūkinės bendrijos, 351 kitų įmonių ir organizacijų, 20 respublikinių įmonių. Savivaldybės įmonių skaičius per metus padidėjo beveik dvigubai – nuo 100 iki 187.

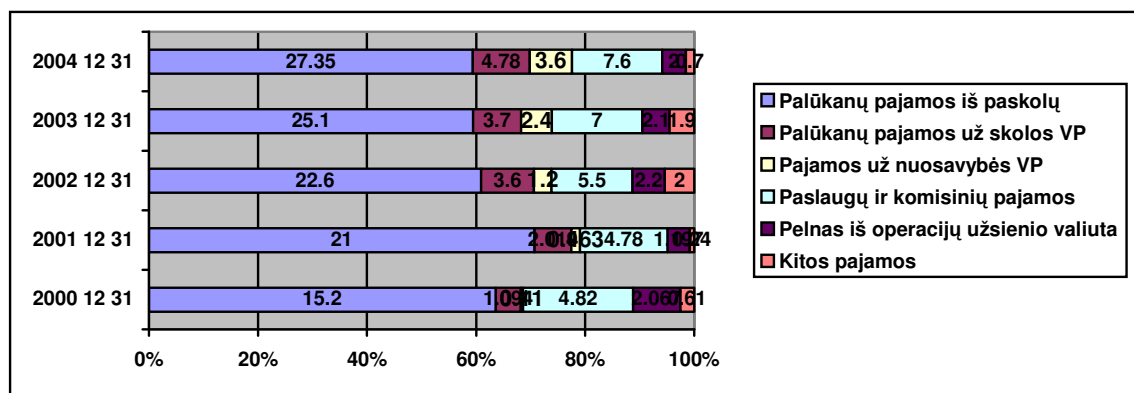

10 pav. AB Šiaulių bankas indėliai 2000-2004 m., mln.Lt.

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

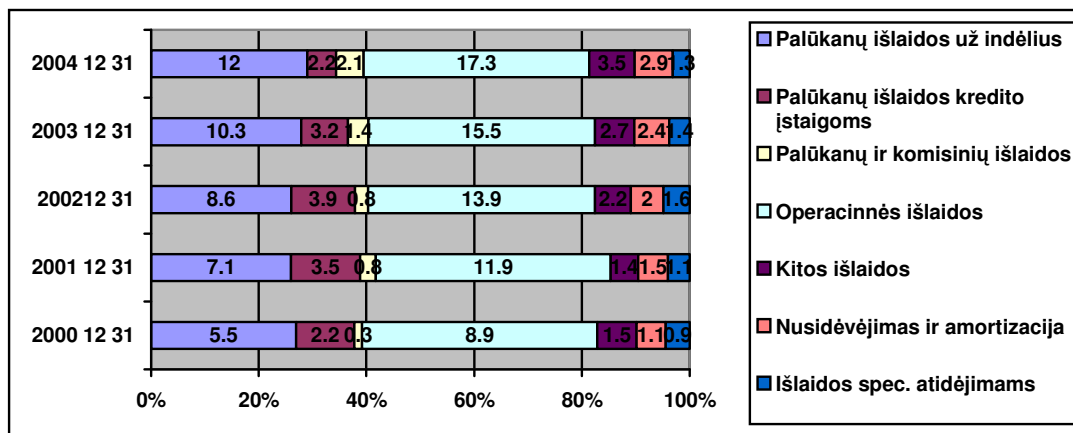
Per 2000 metus klientų indėliai sudarė 123,2 mln. Lt, Šiaulių bankas aktyviai populiarino terminuotus indėlius, todėl per metus jie pasiekė 76,4 mln. Lt, kas sudarė 62 proc., indėliai iki pareikalavimo sudarė 38 proc. Per 2003 metus indėliai išaugo nuo 291,6 mln.Lt iki 399,3 mln.Lt arba 1,4 karto. 2003 metais indėlių augimo tempas nors ir išliko aukštas, tačiau lyginant su 2002 metais sulėtėjo nuo 56,8% iki 36,9%. Gyventojų indėlių dalis visame indėlių portfelyje per šiuos metus beveik nesikeitė ir svyravo apie 60 procentų. 2003 metų pabaigoje gyventojų laikomos terminuotos lėšos sudarė 88 proc.. Mažėja ir gyventojų indėlių augimo tempai. Per 2002 metus jie išaugo 64,6 proc. iki 181,1 mln.; 2003 m. – 32,5 proc. iki 240,1 mln. litų.

Pagrindiniai banko pajamų šaltiniai išlieka tie patys – paskolos, prekyba užsienio valiuta ir įvairios bankinės paslaugos.

11 pav. AB Šiaulių bankas pajamų struktūra 2000 - 2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

12 pav. AB Šiaulių bankas išlaidų struktūra 2000 - 2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Didžiausią dalį banko pajamų sudaro palūkanų pajamos iš suteiktų paskolų. Šių pajamų bankas 2003 metais bankas uždirbo 25,1 mln., arba 11,1 proc. daugiau nei 2002 metais. Nežiūrint sparčiai augančio paskolų portfelio, palūkanų pajamų dalis už paskolas visose banko pajamose nuolat mažėja - jų dalis banko pajamose 2002 m. buvo 62,2 proc., o 2003 m. – 60,6 proc. Ši mažėjimą lemia ir mažėjančios palūkanų normos. Vidutinė paskolų palūkanų norma 2002 metais sumažėjo nuo 10,5 proc. iki 7,6 proc., o 2003 –iais iki 6,3 proc.

Per 2004 metus bankas uždirbo palūkanų pajamų 27,35 mln. litų, arba 9,05 proc. daugiau nei 2003 metais. Nežiūrint sparčiai augančio paskolų portfelio, palūkanų pajamų dalis už paskolas visose banko pajamose nuolat mažėja - jų dalis banko pajamose 2003 m. buvo 61,06 proc., o 2004 m. – 58,56 proc. Ši mažėjimą lėmė ir mažėjančios palūkanų normos. Vidutinė paskolų palūkanų norma 2003 metais sumažėjo nuo 7,6 proc. iki 6,3%, o 2004 –aisiais iki 5,5 proc.

2004 metais banko turimų skolos vertybinių popierių portfelio pajamingumas toliau mažėjo, ir metų pabaigoje siekė 4,69 proc. Per 2004 metus portfelis padidėjo 23 mln. litų ir bankas gavo 4,78 mln. litų pajamų, o tai yra 27,85 procentiniais punktais daugiau nei 2003 metais.

Sėkmingai dirbant dukterinėms įmonėms, pajamų už nuosavybės vertybinius popierius per 2004 metus bankas gavo 3,64 mln. litų, o tai yra 52 procentiniais punktais daugiau nei per 2003 metus.

Per 2004 metus bankas uždirbo 9,57 punkto daugiau paslaugų ir komisinių pajamų. Žymiai padidėjo pajamos už pinigų pervedimo operacijas: 2003 metais jos sudarė 38,5 proc. visų paslaugų ir komisinių pajamų, o 2004 – aisiais – net 58 proc.

2003 metais banko patiriamos išlaidos padidėjo 11 proc. ir per metus sudarė 36,9 mln. litų. Banko išlaidų struktūroje didžiausią dalį sudaro operacinės išlaidos, 2002 metais jos siekė 42 proc., o 2003 m. – 42,1 proc. Per 2002 metus operacinės išlaidos išaugo 25,2 proc. iki 13,8 mln. litų, per praėjusius metus operacinių išlaidų augimas sudarė 12% ir per metus bankas apskaitė 15,4 mln. litų

šių išlaidų. Atlyginimų, soc. draudimo ir kitos, su darbo apmokėjimu susijusios išlaidos per 2003 m. išaugo 18,8 proc. iki 9,8mln. litų. Ši augimą lėmė didėjantis darbuotojų skaičius.

2003 metais palūkanų išlaidos už indėlius padidėjo 1,7 mln. litų iki 10,2 mln. Šių išlaidų dalis banko išlaidose 2003 metais padidėjo iki 27,8 proc., tuo tarpu kai ankstesniaisiais metais buvo pastebima šių išlaidų dalies mažėjimo tendencija - 26,8proc. (2001 m.), 26,0 proc. (2002 m.). Vidutinė palūkanų norma 2003 metais toliau mažėjo: už terminuotus indėlius nuo 4,0 proc. (2002 m.) iki 3,3 proc. (2003 m.), už neterminuotus indėlius nuo 1,5 proc. (2002 m.) iki 1,2 proc. (2003 m.).

Didėjant banko dukterinių įmonių skaičiui bei sėkmingai joms dirbant, banko pajamos iš nuosavybės vertybinių popierių padidėjo nuo 1,2 mln. litų 2002 metais iki 2,3 mln. litų 2003 metais.

Bankas 2002 m. ir 2003 m. didino kapitalą. 2002 m. gruodžio 18 d. buvo užregistruotas 38.021 tūkst. Lt banko akcinis kapitalas. Vienos akcijos nominali vertė buvo 50 Lt. 2003 06 18 banko akcinis kapitalas buvo padidintas iki 43.344 mln. litų, o akcijos nominalas buvo sumažintas iki 1 lito. Dar kartą banko kapitalas buvo didinamas lapkričio mėnesį iki 48.344 mln. litų. 2004-12-21 dieną akcinis kapitalas buvo dar kartą padidintas ir sudarė 56.000 mln. litų.

Akcininkams būtina turėti informaciją apie nuosavo kapitalo pelningumą ir šio rodiklio dydį lemiančius veiksnius, pritaikius Berstein modelį šią priklausomybę galėsime išanalizuoti. Pagal Berstein modelį nuosavo kapitalo pelningumas išreiškiamas taip:

$$((GP/PP) * (PP/T)) / NK/T = GP/ NK$$

Taigi pritaikykite šį modelį AB Šiaulių bankas ir išsiaiškinkite nuo kokių pagrindinių veiksnių priklauso nuosavo kapitalo pelningumas. Duomenys reikalingi skaičiavimams pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė

AB Šiaulių bankas rodikliai 2000-2004 metų

Rodikliai	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Grynasis pelnas	1,855	2,415	3,446	4,154	6,513
Turtas	202,235	310,218	458,863	572,322	704,376
Nuosavas kapitalas	38,092	39,353	47,108	55,883	67,438
Pajamos	22,3	29,1	36,3	41,1	46,71

Šaltinis: sudaryta autorės

$$2000 \text{ m.} - NKP = 0.083 * 0.11 / 0.186 = 0.049$$

$$2001 \text{ m.} - NKP = 0.083 * 0.093 / 0.126 = 0.061$$

$$2002 \text{ m.} - NKP = 0.095 * 0.079 / 0.103 = 0.073$$

$$2003 \text{ m.} - NKP = 0.10 * 0.072 / 0.097 = 0.074$$

$$2004 \text{ m.} - NKP = 0.139 * 0.066 / 0.095 = 0.097$$

Iš pateiktų skaičiavimų, per analizuojamą laikotarpį t.y. nuo 2000m. iki 2004 m., matome, kad didėjant grynojo pelningumo rodikliui 0,056 punktais (0,139- 0,083), o nuosavo kapitalo daliai visame turte sumažėjus 0,09 punktais, rezultate gaunamas nuosavo kapitalo pelningumo rodiklio padidėjimas 0,048 punktais. 2000 m.- 2004 metų rezultatai rodo, kad viso turto gražos rodiklis mažėja, ir 2004 m. sudarė 6,6 proc., t.y. 5,5 procentiniais punktais mažesnis už 2000 metų rodiklį.

Taigi galime daryti išvadą, kad didžiausią įtaką kapitalo pelningumo rodiklio padidėjimui turėjo banko skolintų lėšų didėjimas lyginant su nuosavomis lėšomis bei nuo 2002 metų sparčiai didėjantis pardavimų pelningumas.

Toliau analizuojant nuosavo kapitalo pelningumą vertėtų atlikti faktorinę finansinės būklės pasikeitimo analizę DU PONTO metodu. Šiam metodui reikalingi duomenys pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė

Kapitalo pelningumo analizei Du Pont metodu reikalingi rodikliai už 2000-2004 metus

Rodiklis	2000	2001	Pokytis 2000-2001	2002	2003	Pokytis 2003-2002	2004	Pokytis 2004-2003
Grynasis pelnas	1,855	2,415	0,56	3,446	4,154	0,708	6,513	2,359
Nuosavas kapitalas	38,09	39,35	1,261	47,108	55,88	8,775	67,438	11,555
	2	3			3			
Kapitalo pelningumas	4,87	6,14	1,23	7,3	7,4	0,1	9,7	2,3

Šaltinis: sudaryta autorės

2000m. lyginant su 2001 metais gauname:

$$\Delta K = (1.855/39.353)*100 - 4.87 = - 0.156$$

$$\Delta GP = (2.415/39.353)*100 - (1.855/39.353)*100 = 1.4$$

$$-0.156+1.4 = 1.23$$

2003m.lyginant su 2002 metais gauname:

$$\Delta K = (3.446/55.883)*100 - 7.3 = -1.1$$

$$\Delta GP = (4.154/55.883)*100 - (3.446/55.883)*100 = 1.2$$

$$-1.1+1.2 = 0.1$$

2004m.lyginant su 2003 metais gauname:

$$\Delta K = (4.154/67.438)*100 - 7.4 = -1.24$$

$$\Delta GP = (6.513/67.438)*100 - (4.154/67.438)*100 = 3.49$$

$$-1.24+3.49 = 2.3$$

Taigi pagal pateiktus skaičiavimus matome, kad 2000m. lyginant su 2001 metais kapitalo pelningumas padidėjo 1,23 proc. Šį padėjimą įtakojo grynojo pelno padidėjimas (1,4 proc.), nors kapitalo vertė padidėjo 1,261 mln.Lt tačiau kapitalo pelningumui turėjo neigiamą įtaką t.y. kapitalo pelningumo rodiklį sumažino 0,156 procentiniais punktais.

Lyginant 2003m. su 2002 metais, matome kad kapitalo pelningumo rodiklis pasikeitė labai mažai t.y. tik 0,1 procentinio punkto, kapitalo vertė išaugo net 8,775 mln.Lt., tačiau šis žymus padidėjimas kapitalo pelningumo rodiklį sumažino 1,1 procentinio punkto. Taigi vėl matome, kad kapitalo pelningumui didžiausią įtaką turėjo grynojo pelno išaugimas, kuris įtakojo minėtą rodiklį 1,2 procentiniais punktais.

Lyginant 2004m. su 2003 metais matome, kad šiuo laikotarpiu pastebėtas didžiausias rodiklių pokytis t.y. grynasis pelnas padidėjo 2,359 mln.lt, nuosavo kapitalo vertė padidėjo 11,555 mln.lt, o kapitalo pelningumo rodiklis padidėjo 2,3 proc. Šiuo laikotarpiu taip pat matome, kad didžiausią įtaką kapitalo pelningumui turėjo grynojo pelno pasikeitimas 3,49 proc, o kapitalo pasikeitimas sumažino kapitalo pelningumą 1,24 procentiniais punktais.

Per visą analizuojamą laikotarpį kapitalo pelningumo rodiklio didėjimą lėmė grynojo pelno padidėjimas.

Analizės metu, siekiant nustatyti priklausomybę tarp banko grynojo pelno ir gaunamų pajamų, buvo skaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris parodo priklausomybes tarp reiškinių, ieškant tarp jų funkcinių ryšių. Kaip žinome, kuo koeficiento reikšmė artimesnė 1, tuo ryšys yra stipresnis. Duomenys reikalingi koreliacijos koeficientui apskaičiuoti pateikti 15 lentelėje.

14 lentelė

AB Šiaulių bankas 2000 –2004 metų, duomenys reikalingi koreliacijos koeficientui apskaičiuoti

Rodiklis	2000	2001	2002	2003	2004
Grynasis pelnas	1,855	2,415	3,446	4,154	6,513
Palūkanų pajamos	14,996	21,02	26,248	28,814	32,131
Paslaugų ir komisinių pajamos	4,687	4,785	5,478	6,998	7,668
Nuosavybės VP pajamos	0,074	0,463	1,239	2,392	3,639
Bendros pajamos	22,3	29	36,3	41,1	46,71

Šaltinis :Sudaryta autorės

Pasinaudojus kompiuterine technika, apskaičiavome koreliacijos koeficientą ir gavome koreliacijos koeficiento reikšmes, kurios pateiktos 16 lentelėje.

15 lentelė

Koreliacijos koeficiento reikšmės

Rodiklis, kurio koreliacija tikrinama	Koreliacijos koeficiento reikšmė
Palūkanų pajamos su grynuoju pelnu	0,91
Nuosavybės VP pajamos su grynuoju pelnu	0,98
Paslaugų ir komisinių pajamos su grynuoju pelnu	0,94
Bendros pajamos su grynuoju pelnu	0,95

Šaltinis: Sudaryta autorės

Iš pateiktų duomenų matyti, kad koreliacijos koeficientų reikšmės labai artimos vienetui, o tai reiškia, kad banko gaunamos pajamos, turi ryšį su gaunamu pelnu. Taip pat matome, kad didžiausia priklausomybė yra tarp gautų pajamų iš nuosavybės vertybinių popierių ir grynojo pelno.

Taip pat vertėtų pažymėti, kad banko gaunamos pajamos, t.y. palūkanų pajamos, paslaugų ir komisinių pajamos pateiktos 15 lentelėje, neatėmus savikainos, ir pajamos už nuosavybės vertybinius popierius yra pateiktos grynąją verte, kurios tiesiogiai lemia pelno padidėjimą, kadangi yra apskaitomos nuosavybės metodu. Iš čia seka išvada, kad banko pelną labiausiai įtakoja pajamos už nuosavybės vertybinių popierius. Sėkminga banko dukterinių įmonių veikla žymia dalimi padidino banko grynąjį pelną.

3.2. Riziką ribojančių normatyvų vykdymo analizė

Lietuvos bankų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos bankų įstatymas ir Lietuvos Banko valdybos nutarimai. Tokio reglamento tikslas kontroliuoti komercinių bankų veiklą, kad ji būtų pakankamai stabili, patikima, saugi ir efektyvi. Tokiu būdu apimamos tokios sritys, kaip: bankų valdymas, operacijos, kapitalo pobūdis ir dydis, apskaitos procedūros, atskaitomybė ir auditas, bankų reorganizavimo bei likvidumo tvarka. Siekdamas užtikrinti stabilią ir saugią bankų veiklą bei valdyti riziką, atitinkančios priežiūros institucijos nustato įvairius rodiklius, kurių bankai privalo laikytis. Tai vadinamieji banko riziką ribojantys normatyvai. Lietuvos respublikos bankų įstatyme numatyti sekantys normatyvai:

Kapitalo pakankamumo;

Likvidumo;

Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta;

Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui

Kapitalo pakankamumo rodiklio analizė. Kapitalo pakankamumo normatyvas – tai banko kapitalo ir turto bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal rizikos laipsnį, santykis. Šio rodiklio skaičiavimo taisyklės tvirtina Lietuvos banko valdyba. Iki 1997 metų sausio pirmos dienos buvo reikalaujama, kad šis rodiklis būtų ne mažesnis kaip 13 procentų. Vėliau buvo patvirtinta kita riba, 10 procentų, nuo 2004 m. rugsėjo mėn., ši yra 8 procentai, AB Šiaulių bankas kapitalo pakankamumo dinamika 2000-2004m. pateikta 13 lentelėje.

Kapitalo pakankamumo rodiklio dinamika 2000-2004m.

<i>Metai</i>	<i>Kapitalo pakankamumo lygis, procentais</i>			
	03 31	06 30	09 30	12 31
2000	26,60	26,60	25,5	23,20
2001	20,00	18,30	18,00	16,30
2002	14,55	12,61	12,01	11,98
2003	12,14	12,18	12,00	12,89
2004	12,35	11,46	12,15	13,09

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

2000 m. buvo pastebima kapitalo pakankamumo rodiklio mažėjimo tendencija. Per metus rodiklis sumažėjo 5,2 proc. Kadangi banko skaičiuotinas kapitalas per metus keitėsi nežymiai, tai kapitalo pakankamumo rodiklio mažėjimą lėmė pagal riziką įvertinto turto ir nebalansinių straipsnių augimas.

2001 m. kapitalo pakankamumo rodiklio mažėjimo tendencija išliko. Per metus šis rodiklis sumažėjo 6,9 proc.

2002 m. kapitalo pakankamumo rodiklis taip pat turėjo tendencija mažėti, ir nuo privalomos 10 proc. normos skyrėsi tik 1,98 proc. Palyginus 1999 m. ir 2002 m. galime pastebėti, kad 16,42 proc. rodiklis sumažėjo, tam įtakos turėjo kapitalo padidėjimas, bei riziką įvertinto turto ir nebalansinių straipsnių augimas.

2003 –2004 metais kapitalo bazės didėjimą sąlygojo banko pelninga veikla bei akcinio kapitalo padidinimas papildomai investuojant .

Likvidumo rodiklio analizė. Likvidumas – tai banko sugebėjimas vykdyti kasdienę veiklą, nepatiriant finansinių išteklių trūkumo. Viena iš didžiausių rizikų, su kuria susiduria bankai, yra likvidumo rizika. Likvidumo rizika apibrėžiama kaip rizika, kylanti dėl turto ir įsipareigojimų terminų nesuderinimo. Banko likvidumo rodiklis - tai banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais.

Pagal banko valdybos 2001 metų lapkričio mėnesį patvirtintas Likvidumo rizikos valdymo procedūras, yra siekiama, kad banko likvidumo rodiklis svyruotų 40 – 50 procentų ribose ir nebūtų mažesnis nei 35%.

AB Šiaulių banko likvidumo rodikliai 2000-2004 metais

<i>Metai</i>	<i>Likvidumas, procentais</i>			
	03 31	06 30	09 30	12 31
2000	44,10	41,10	50,90	48,00
2001	44,10	41,10	50,90	62,20
2002	52,90	49,77	45,34	44,61
2003	41,02	39,72	47,16	51,13
2004	44,01	42,1	42,9	43,53

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Kaip matome iš lentelės banko likvidumo rodikliai analizuojamu laikotarpiu visą laiką buvo didesni už privalomą normatyvą.

Taip pat matome, kad 2003 metais šis rodiklis buvo pats aukščiausias per analizuojamą laikotarpį ir net daugiau kaip du kartus viršijo normatyvą.

Banko einamųjų įsipareigojimų dalis visuose įsipareigojimuose ir akcininkų nuosavybėje per 2003 metus beveik nesikeitė ir svyravo 55–57 procentų ribose.

Bankas, siekdamas padidinti likvidaus turto dalį bei pagerinti likvidumo riziką ribojančius rodiklius, visas laisvas lėšas skyrė skolos vertybinių popierių pirkimui. VVP portfelis, traukiamas į banko likvidų turtą, per 2003 metus išaugo 27,5% iki 74,2 mln. litų. Bankas, norėdamas padidinti rinkos limitus, Vilniaus bankui yra įkeitęs skolos VP 2003 m. už 14,6 mln. litų. Per 2003 metus dėl augančių privalomųjų atsargų ženkliai padidėjo lėšų centriniame banke dalis banko likvidžiam turte nuo 12,3% (2002 m.) iki 23,9% (2003 m.).

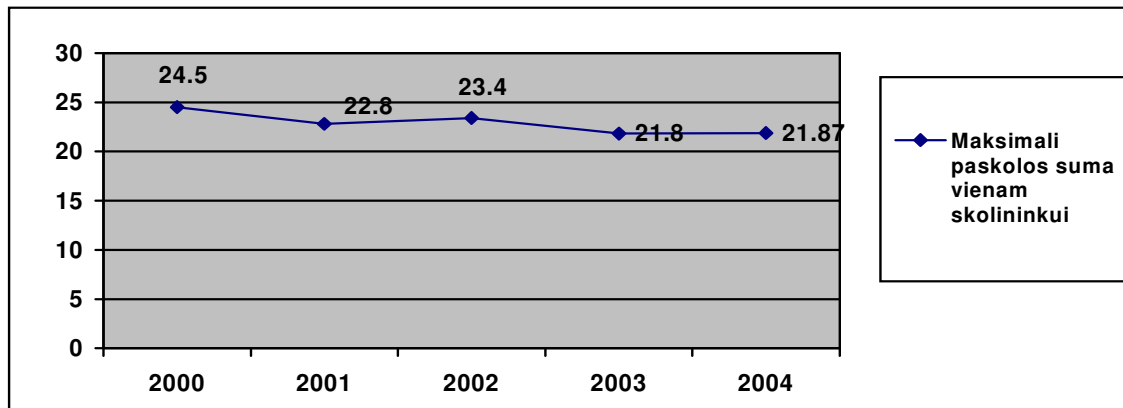
Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta rodiklio dinamikos analizė. Bankas perka ir parduoda užsienio valiutą tiek kaip teikdamas paslaugas savo klientams, tiek rizikuodamas savo sąskaita. Užsienio valiutos rizika apibrėžiama kaip pavojus bankui patirti nuostolius dėl kintančios užsienio valiutos kurso lito atžvilgiu, bankui atliekant, bankui atliekant įvairių rūšių valiutos pirkimo ir pardavimo operacijas. Lietuvos banko valdybos buvo nustatyta, jog maksimali atviroji pozicija užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, negali viršyti 25 procentų banko kapitalo, o kiekvienos atskiros užsienio valiutos atvira pozicija negali viršyti 15 procentų banko kapitalo, apskaičiuoto pagal kapitalo pakankamumo taisykles. Bankas yra suteikęs paskolų užsienio valiuta. Nors šios paskolos paprastai finansuojamos ta pačia valiuta, priklausomai nuo skolininko pajamų srauto pagrindinės valiutos, užsienio valiutų sustiprėjimas lito atžvilgiu gali neigiamai paveikti skolininkų galimybę gražinti skolas.

Valdydamas užsienio valiutų riziką, Šiaulių bankas vadovaujasi šiais principais:

- Nespekuliuoti užsienio valiuta;
- Uždaryti atvirąsias užsienio valiutos pozicijas, atsirandančias banko klientams atliekant valiutos pirkimo ir pardavimo operacijas;
- Laikytis griežtesnių, negu leidžia Lietuvos bankas, atvirosios valiutos pozicijų normatyvų.

Maksimalios sumos vienam skolininkui normatyvo analizė. Maksimalios paskolos suma vienam skolininkui – tai litais ir užsienio valiuta išduotų paskolų, garantijų, laidavimų, įsipareigojimų suteikti kredito liniją ir diskontuotų vekselių bendra vertė (atėmus specialiuosius atidėjimus). Ji iki 1997m. gruodžio 31d neturėjo viršyti 30 proc. banko kapitalo, o nuo 1997 m sausio 1d. neturi viršyti 25 proc. banko kapitalo.

Pagal LR bankų įstatyme pateiktą susijusių asmenų apibrėžimą, susijusiais asmenimis laikomi banko ir jo dukterinių įmonių savininkai akcijų paketo savininkai, jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės kurias minėti asmenys tiesiogiai ir /arba netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 proc. nuosavo kapitalo, taip pat banko ir jo dukterinių įmonių tarybos nariai, auditoriai, banko skyrių administracija, vadovai bei jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės, kuriose minėti asmenys tiesiogiai ir/ arba netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 proc. nuosavo kapitalo.

13 pav. AB Šiaulių bankas maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui rodiklio dinamika 2000-2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Maksimali paskolos suma vienam skolininkui – tai banko išduotų paskolų, garantijų, laidavimų, įsipareigojimų bendra vertė litais ir valiuta (ne daugiau kaip 25 procentai banko kapitalo). Ši suma 2003 m. gruodžio 31 d. sudarė 11.181 tūkst. Lt arba 21,8% banko skaičiuotino kapitalo (2002 m.: 9.795 tūkst. Lt arba 23,4%) ir 3,5% visų banko suteiktų klientams paskolų (2002 m. 3,9%).

2002-12-31 didelių paskolų normatyvas buvo 334,3%, 2003 12 31 – 290,3%. Pagal LB reikalavimus banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Maksimali paskolos suma vienam skolininkui analizuojamu laikotarpiu svyravo nuo 24,7 procentų iki 21,8 procentų. Ir kaip matome iš pateikto grafiko neviršijo numatyto 25 procentų rezervo. 1999 metais buvo praktiškai pasiekta riba, tačiau sekančiais metais paskolos suma vienam skolininkui turėjo tendenciją mažėti ir 2003 metais per analizuojamą laikotarpį buvo mažiausia, t.y. 21,8 procento.

Komerciniai bankai naudoja skolintas lėšas, jie dirba veikiant įvairiems rizikos faktoriams, dažnai ne tik šalies viduje; be to, tai ko gero, jautriausias valstybės ekonomikos “nervas”, todėl būtina, kad banko veikla būtų reglamentuota riziką ribojančiais normatyvais. Tai rėmai, kurių pagrindu savo individualią veiklos strategiją plėtoja kiekvienas komercinis bankas.

Labai likvidus bankas yra mažiau pelningas, nes didesnę dalį finansinių resursų laiko neinvestavęs arba investavęs į mažesnę pelną duodančius, bet likvidžius aktyvus. Ir atvirkščiai – didesnę riziką prisiėmęs bankas yra mažiau likvidus, bet pelningesnis. Taigi pernelyg konservatyvus bankas, vengdamas rizikos, gali neatitikti savininkų interesų.

Visą nagrinėjamą laikotarpį bankas, riziką apribojančių normatyvų laikėsi griežtesniuose rėmuose negu buvo reglamentuota Lietuvos banko, todėl AB Šiaulių bankui neįvykdyti savo įsipareigojimų galimybės nėra.

2.3. Banko veiklos įvertinimas netradicinėje veikloje

“Mažėjanti tradicinės bankininkystės reikšmė pasaulinei finansų sistemai yra tiesioginė technologinių ir organizacinių naujovių, pasiūliusių rinkai efektyvesnius finansinius instrumentus, už tradicinės bankininkystės paslaugas pasekmė.” (Franklin, 1993).

Bankinės veiklos rizikingumą bei jo keliamą grėsmę suvokia finansų rinkų dalyviai ir finansų rinkas reguliuojančios institucijos. Bankų veiklos rizikos valdymui skirtinguose lygmenyse rūpinasi įvairios nacionalinės ir tarptautinės organizacijos. Yra nustatyti privalomi bankų veiklos riziką reglamentuojantys normatyvai ir rizikos valdymo sistemos. Jos kažkiek riboja bankų galimybes prisiimti riziką ir nurodo rizikos valdymo būdus. Tačiau šiandien dauguma formalių normatyvų ir reikalavimų, buvusių labai veiksmingais prieš keliolika metų, jau nebėra tokie efektyvūs. Tai susiję su šiandienine situacija finansų rinkose ir bankų veiklos specifika (Matten, 1996). Viena iš pagrindinių šio reiškinio priežasčių yra labai dinamiški pokyčiai finansų rinkose. Pačių bankų noras valdyti ir minimizuoti riziką verčia juos diversifikuoti savo veiklą, teikiant paslaugas, nebūdingas tradicinei bankininkystei.

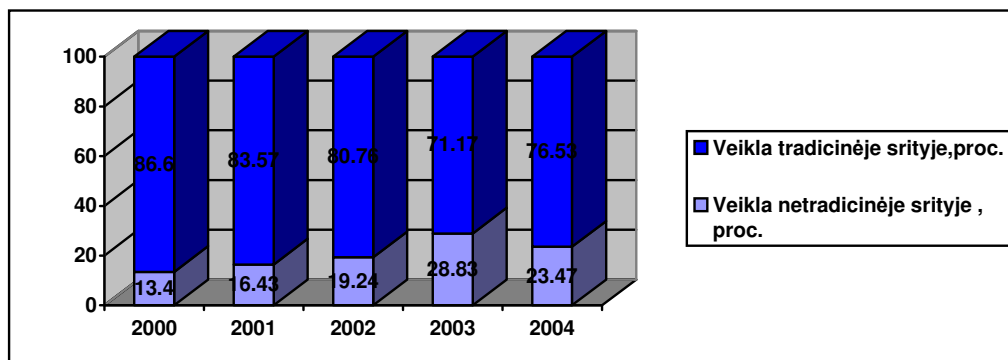
Cameroono (1990) tyrimas rodo, kad, didėjant konkurencijai, bankai aktyviau veikia netradicinėse rinkose, šį procesą sąlygoja auganti konkurencija paskolų rinkoje, bei mažėjanti marža tarp paskolų ir indėlių palūkanų.

Canalsas (1995) teigia, kad finansinių produktų pasiūlos plėtra ypač svarbi bankų veiklos ypatybė. Ši pasiūla turėtų būti vykdoma, remiantis kruopščia segmentacija. Konkurencingoje rinkoje galimas egzistavimas tiek specializuotų investicinių bankų, tiek universalių bankų, teikiančių paslaugas VP rinkoje. Liberalizuotose rinkose didesnę vaidmenį įgyja universalūs bankai. Sarcinelli(1992) teigia, bankai turėtų užpildyti šį vakuumą, vykdydami skolų keitimosi nuosavybe sandorius arba tiesiogiai įsigydami nuosavybės vertybinius popierius, aktyviai dalyvautų valdant nefinansų bendroves.

Bankai pritraukia įvairios trukmės lėšų ir atitinkamai turi jas paskirstyti, vengdami didelių turto (investicijų) ir įsipareigojimų trukmės skirtumų. Didžioji dalis bankų paprastai skiriama tradicinei

veiklai – paskoloms teikti. Bankų veikla vertybinių popierių rinkoje kartais laikoma antraeile ir mažiau svarbia, tačiau geresnis turto diversifikavimas, didesnio pelningumo galimybės ir didėjantys klientų poreikiai skatina bankus plėsti savo investicijas ir paslaugas vertybinių popierių rinkoje.

Norint įvertinti banko aktyvų panaudojimą netradicinėje veikloje, vertėtų pasinaudoti pirmoje dalyje pateikta (21) formule, kuri leidžia įvertinti banko netradicinėje veikloje naudojamus aktyvus.

14. pav. Banko aktyvų pasiskirstymas tradicinėje ir netradicinėje rinkoje 2000-2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Atlikus skaičiavimą nustatyta, kad banko veikla kiekvienais metais aktyvėja netradicinėje rinkoje. Šios rinkos aktyvai svyravo nuo 13 proc. iki 29 proc. Iš pateikto paveikslo matome, kad 2003 metais šie aktyvai pasiekė 28,83 proc. ribą, tačiau 2004 metais vėl sumažėjo iki 23,47proc. visuose banko aktyvuose.

Vertinant banko investicinio portfelio kitimą, iš pateiktos 14 lentelės matome, kad banko investiciniame portfelyje dominuoja Vyriausybės vertybiniai popieriai.

2001 metais Šiaulių bankas skolos vertybinių popierių portfelį padidino 2,26 karto, tačiau kartu labai sumažino išdo vekselių dalį. Išdo vekselių sumažinta dėl šių priežasčių: per 2001 metus daugiau buvo rengiama obligacijų aukcionų, bei sumažėjo išdo vekselių palūkanos, nors ir neapmokestinamos, neduoda bankui priimtinos maržos. Bendras banko skolos VP portfelio pajamingumas metų pabaigoje buvo 7,12 proc.

18 lentelė

Banko investicijų struktūra į skolos VP 2000-2004 metais

Skolos VP	2000	2001	2002	2003	2004
LRV Išdo Vekseliai	7,709	0,497	-	18,898**	29,451**
LRV Obligacijos	7,231	28,964	62,459	69,901	82,507
LRV Taupymo lakštai	2,56	9,819	7,77	-	
Kiti*	-	0,246	-	-	
Iš viso Skolos VP	17,5	39,526	70,229	88,799	111,958
Iš viso Nuosavybės VP	3,117	5,258	8,633	12,618	14,439

*AB FMĮ Finasta – obligacijos

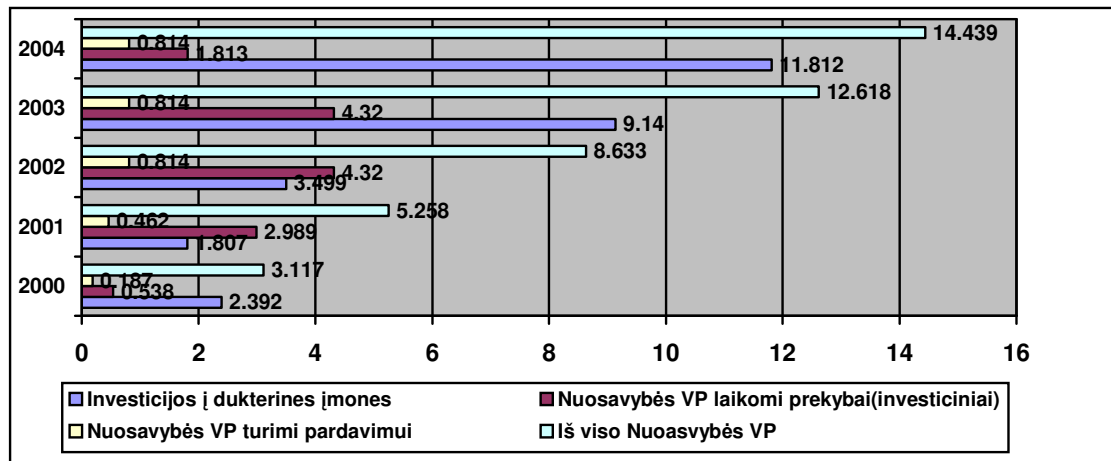
** Euroobligacijos

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Per 2002 metus banko skolos vertybinių popierių portfelis išaugo 77,7 proc. Visas skolos VP portfelis metų pabaigoje buvo suformuotas iš ilgalaikių Vyriausybės vertybinių popierių. Metų pradžioje turėtas nereikšmingas išdo vekselių kiekis buvo išpirktas, vėliau dėl mažo pelningumo šios rūšies VP nebuvo įsigyta. Bendras banko skolos VP portfelio pelningumas metų pabaigoje buvo 5,85 proc.

2003 metais lėšų į skolos vertybinius popierius buvo investuojama mažiau nei praėjusiais metais, todėl per šiuos metus portfelis išaugo 26,4 proc. nuo 70,2 mln.Lt iki 88,8 mln.Lt.

2004 metais lėšų į skolos vertybinius popierius buvo investuojama kiek daugiau nei praėjusiais metais, nors per šiuos metus portfelis išaugo kaip ir pernai 26 procentiniais punktais nuo 88,80 mln. litų iki 111,96 mln. litų.

15. pav. Banko investicijos nuosavybės VP rinkoje dinamika 2000-2004 metais

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis banko duomenimis

Iš pateiktų duomenų matome, kad banko investicijose į nuosavybės VP dominuoja investicijos į dukterines įmones. Prekybinis nuosavybės VP portfelis yra dinamiškoji nuosavybės vertybinių popierių portfelio dalis. Jį sudaro Nacionalinės vertybinių popierių biržos oficialiajame ir einamajame sąrašuose esančios Lietuvos įmonių akcijos, kurių bankas turėjo tik 6 proc. nuosavybės VP portfelyje. 2000 metais Nuosavybės VP portfelis iš viso sudarė 3,2 mln. Lt iš kurių 76,75 proc. buvo skirti investicijoms į dukterines įmones, tai UAB “Šiaulių banko lizingas” ir UAB “Šiaulių banko investicijų valdymas”. Investiciniai vertybiniai popieriai įsigijami su tikslu dalyvauti įmonių valdyje (arba siekiant kitokių banko ir jo klientų bei verslo partnerių interesų atstovavimo) arba su tikslu gauti pelno vėliau šiuos VP pardavus, šių VP bankas 2000 metais turėjo 17,26 proc. nuosavybes VP portfelyje.

2001 metais banko turimų nuosavybės VP portfelis padidėjo 68,69 proc. lyginant su 2000 metais. 2002 metų pabaigoje VP laikomų prekybai portfelyje buvo 26 bendrovių akcijos (Lietuvos telekomo, Klaipėdos transporto laivyno, Lietuvos jūrų laivininkystės, Stumbro, Lino ir kt.) Dukterinė įmonė UAB "Šiaulių banko investicijų valdymas" metų pabaigoje valdė 4,002 tūkst. Lt vertės investicinių nuosavybės vertybinių popierių portfelį.

2003 metais investicijos į nuosavybės vertybinius popierius per metus išaugo nuo 8,6 mln. Lt. iki 12,6 mln. litų, vien investicijų į dukterines įmones vertė padidėjo beveik 3 kartus nuo 3,5 iki 9 milijonų, privačių įmonių akcijų portfelis išaugo daugiau nei 2 kartus iki 9,9 mln. litų.

2004 metais investicijos į nuosavybės vertybinius popierius per metus išaugo nuo 12,62 mln. litų. iki 14,44 mln. litų, o tai yra beveik dvigubai mažiau nei praėjusiais metais (2002: 8,63 mln. litų; 2003: 12,62 mln. litų). Investicijų į dukterines įmones vertė padidėjo 29,25% nuo 9,14 iki 11,82 milijonų, privačių įmonių akcijų portfelis išaugo 23,80% iki 12,20 mln. litų. Tik finansinių institucijų akcijų portfelis sumažėjo 18,91% iki 2,24 mln. litų.

Teikiamų bankinių paslaugų ratą bankas didina ne tik pats, bet ir per savo dukterines įmones. Dukterinės įmonės bankui uždirbo 3,563 mln. Lt UAB "Šiaulių banko lizingas" uždirbo 990 tūkst. Lt, bankas valdo 100 proc. įmonės akcijų, UAB "Šiaulių banko investicijų valdymas" – 215 tūkst. Lt, UAB "Šiaulių banko faktoringas" patyrė 21 tūkst. Lt nuostolį, UAB "Šiaulių banko turto fondas" bankui uždirbo daugiausiai t.y. 2,243 mln. Lt, banko valdoma akcijų dalis sudaro 53,1 proc. UAB "Pajūrio alka" – 136 Lt pelno.

Banko investicijų struktūros analizė parodė, kad AB Šiaulių bankas naudodamas aktyvus daugiausiai dėmesio skiria skolos vertybiniais popieriams. Tai galima paaiškinti tuo, kad investuojant į Vyriausybės vertybinius popierius, siekiama garantuoti banko aktyvų likvidumą. Banko aktyvumas nuosavybės VP rinkoje labiausiai susijęs su dukterinių bendrovių kūrimu gretimose finansinėse srityse, tokiose, kaip lizingas, faktoringas, investicinė veikla. Dėl šios priežasties banko nuosavybės VP portfelyje vyrauja ilgalaikės investicijos. Banko investicijos į antrines įmones mažina banko veiklos priklausomybę nuo nepalankių pokyčių tam tikroje industrinėje – komercinėje veiklos srityje. Daugelis antrinių bendrovių vykdo finansų veiklą. Mažos investicijos į kitas nefinansines bendroves ir mažėjanti santykinė prekybinių VP dalis parodo, kad bankas linkęs pasyviai valdyti VP portfelį, tačiau bankų investicijos į nefinansinių bendrovių nuosavybės VP yra ribojama. Leidžiama investuoti ne daugiau kaip 10 proc. nuosavo banko kapitalo. Pasyvus VP portfelio valdymas ir nepakankama patirtis VP rinkoje riboja banko galimybes teikti pakankamai kvalifikuotas paslaugas, sudarant klientų VP portfelį.

AB Šiaulių bankas kyla grėsmė, kad galingesniems bankams daugiau investuojant į klientų aptarnavimo infrastruktūrą ir plečiant paslaugų ratą, atpiginant kreditinius išteklius, geresni AB Šiaulių bankas klientai bus perimti, o dirbant su likusiais didės veiklos rizika.

Kapitalas netenkina banko augimo poreikių ir neleidžia priimti papildomos aktyvų rizikos. Todėl bankui būtina didinti kapitalo bazę. 2005 metų pradžioje Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas patvirtino savo ketinimus investuoti į Šiaulių banką įsigyjant naujos emisijos akcijų. Padidintame banko kapitale ERPB dalis sudaryt 16 proc. Tai reiškia naują Šiaulių banko vystymosi ir plėtros etapą, naujas smulkiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybes, didesnę banko teikiamų paslaugų įvairovę ir kokybę.

3. AB ŠIAULIŲ BANKAS VEIKLOS EFEKTYVUMO TOBULINIMO GALIMYBĖS

3.1. Banko veiklos įvertinimui tinkamo metodo parinkimas

Bankų veiklos ypatumas yra tas, jog pagrindinį išteklių - pinigų – jie ne išsigyja, o tik taupytojais perleidžia teisę laikinai valdyti pinigus. Taigi finansų tarpininkai pritraukia santaupas, siūlydami palūkanas uždirbančius indėlius, įvairias atsiskaitymų organizavimo formas. Dalį pritrauktų fondų tenka palikti kaip rezervą, kad artimiausioje ateityje būtų tenkinami klientų reikalavimai išmokėti grynuosius pinigus. Likusioji fondų dalis – skolinamieji fondai – patenka į antrą stadiją, kur pagrindinė veikla koncentruojama į paskolų teikimą ir investavimo klausimų sprendimą. Banko kaip ir bet kurios pelno siekiančios verslo įstaigos tikslas, kaip jau minėta, yra maksimizuoti savininkų nuosavybę. Tačiau šio tikslo skirtingos institucijos siekia skirtingais būdais, derindami įvairias priemones.

Lietuvos ir užsienio autorių literatūroje apie įmonių finansų valdymą ir investicijas galima rasti daugybę įvairių vertinimo metodų, nustatančių įmonės, jos akcijų ar atskirų turto grupių vertes. Tačiau labai trūksta banko veiklos vertinimui reikalingų metodų.

Bankų veiklos vertinimas yra labai savitas. Įprastiniuose finansų analizės vadovėliuose bei kitoje literatūroje nėra skirta vietos bankininkystėje naudojamiems rodikliams ir jų vertinimui. Visa literatūra, kuri yra naudojama bankininkystėje, parašyta finansinių matematinių skaičiavimų rakursu.

Ne visi metodai, naudojami nefinansinių įmonių vertinimui, tinka bankams. A. Damodaran (2002), teigia kad moderniausių metodų taikymą riboja banko veiklos ypatumų sąlygojama balanso struktūra. Banko išsipareigojimus didžiaja dalimi sudaro indėliai, kurie yra didelė problema skaičiuojant banko kapitalo kaštus. Kita vertus, indėliai yra ne tik finansavimo šaltinis, kiek banko apyvartinis kapitalas.

Kaip jau ne kartą buvo pabrėžiama, pagrindinis banko valdytojų tikslas yra akcininkų turto didinimas, kuris būtų suprantamas kaip pridėtinės ekonominės vertės sukūrimas, uždirbant didesnę pelno procentą nei kapitalo rinkos kaina. Todėl išanalizavus įvairių autorių siūlomus modelius banko veiklai įvertinti, pasirinktas pridėtinės ekonominės vertės metodas.

Vertinant banko nuosavybę pridėtinės ekonominės vertės metodu pirmiausiai reikia prognozuoti nuosavybės grąžą. Lentelėje pateikiamas AB Šiaulių bankas prognozuojamos nuosavybės grąžos apskaičiavimo būdas, kurį siūlo W. D. Miller (1995).

AB Šiaulių bankas prognozuojamos nuosavybės gražos apskaičiavimas

Metai	Nuosavybės gražos rodiklis	Svoris	Svertinis nuosavybės gražos rodiklis
2000	4,94	1	4,94
2001	6,33	2	12,66
2002	8,41	3	25,23
2003	8,31	4	33,24
2004	11,05	5	55,25
Viso		15	131,32
Svertinis vidurkis			8,75

Šaltinis: Sudaryta autorės

Šiuo būdu yra apskaičiuojamas svertinis nuosavybės gražos rodiklis, paskutiniųjų metų nuosavybės gražai suteikiant didesnę svorį. Apskaičiuotas AB Šiaulių banko nuosavybės svertinis gražos vidurkis yra lygus 8,75 proc. Tolesni skaičiavimai remiasi prielaida, kad šis rodiklis nesikeis penkerius metus.

16 lentelėje yra pateiktas AB Šiaulių bankas prognozuojamas pridėtinės ekonominės vertės apskaičiavimas penkeriems metams.

AB Šiaulių bankas prognozuojamos pridėtinės ekonominės vertės apskaičiavimas

Rodiklis	2005	2006	2007	2008	2009
Nuosavybės graža	8,75	8,75	8,75	8,75	8,75
Akcininkų nuosavybė, mln.Lt.	73,957	80,428	87,467	95,118	103,44
Pelnas, mln.Lt.	6,471	7,037	7,653	8,322	9,051
Diskonto norma	7,03	7,03	7,03	7,03	7,03
Pridėtinė ekonominė vertė, mln. Lt.	1,272	1,383	1,505	1,636	1,779
Diskonto faktorius	1,07	1,14	1,23	1,31	1,4
Dabartinė vertė mln. Lt.	1,189	1,213	1,851	1,249	1,271

Šaltinis: Sudaryta autorės

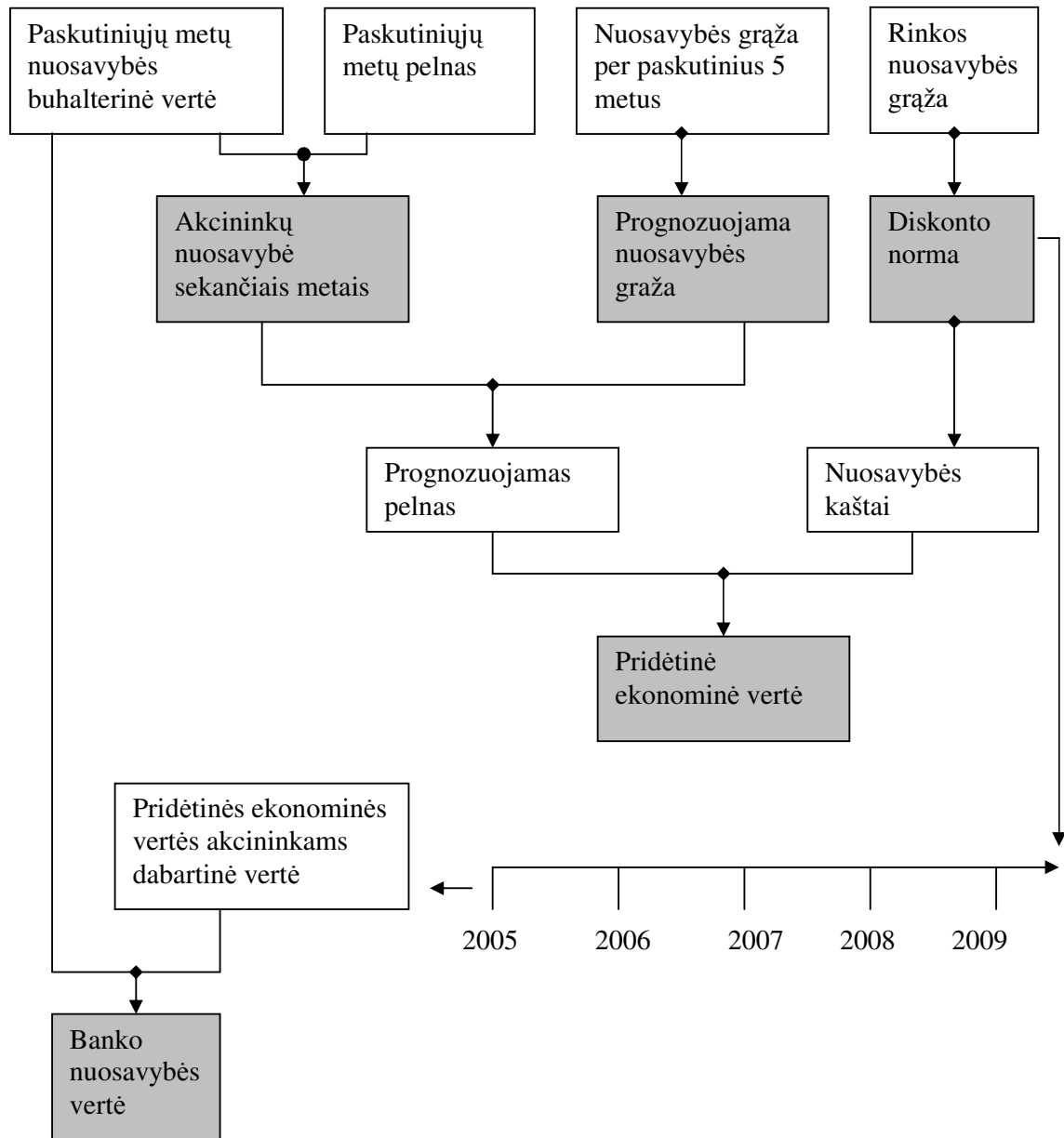
Akcininkų nuosavybė yra apskaičiuojama prie praėjusių metų nuosavybės vertės pridėdant uždirbtą praėjusių metų pelną.

Pelnas yra lygus prognozuojamos nuosavybės gražos ir akcininkų nuosavybės sandaugai.

Akcininkų nuosavybės pridėtinė ekonominė vertė yra lygi pelno ir nuosavybės kaštų skirtumui.

AB Šiaulių bankas penkerių metų dabartinę pridėtinę ekonominę vertę, naudojant 7,03 procentų diskonto normą, lygi – (1,271 mln. Lt).

16 paveiksle yra pavaizduotas pridėtinės ekonominės vertės akcininkams metodo modelis siūlomas banko vertės skaičiavimui.

16 pav. Banko vertės nustatymas pridėtinės ekonominės vertės metodu modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Iš pateikto paveikslo matyti, kad norint apskaičiuoti banko vertę pridėtinės ekonominės vertės metodu, reikia šių vertinamo banko rodiklių:

- 1) Nuosavybės grąža per paskutinius penkerius metus;
- 2) Paskutiniųjų metų akcininkų nuosavybės buhalterinė vertė;
- 3) Paskutiniųjų metų grynas pelnas;

4) Bankų sektoriaus metinė nuosavybės grąža per paskutiniųjų penkerių metų laikotarpį.

Turint šiuos duomenis, galima apskaičiuoti banko vertę pridėtinės ekonominės vertės akcininkams metodu. Paskutiniųjų penkerių metų vertinamo banko nuosavybės grąža yra reikalinga tam, kad prognozuoti nuosavybės grąžą per ateinančius penkerius metus. Prognozuojant nuosavybės grąžą daroma prielaida, kad laukiama nuosavybės grąža yra lygi svertiniam paskutiniųjų penkerių metų nuosavybės grąžos vidurkiui, paskutiniams metams suteikiant didesnę svorį. Sekantys du rodikliai, kurie yra reikalingi pridėtinės ekonominės vertės akcininkams apskaičiavimui yra paskutinių metų akcininkų nuosavybės grąža ir paskutiniųjų metų grynasis pelnas, kuriuos sudėjus yra gaunama akcininkų nuosavybės buhalterinė vertė sekančiais metais.

Sekančių metų akcininkų nuosavybę, padauginus iš prognozuojamos nuosavybės grąžos yra apskaičiuojamas vertinamo banko prognozuojamas pelnas. Sekantis žingsnis yra apskaičiuoti nuosavybės kaštus. Nuosavybės kaštai apskaičiuojami ateinančių metų nuosavybės buhalterinę vertę padauginus iš diskonto normos. Šiame modelyje naudojama diskonto norma apskaičiuota remiantis visų bankų rinkoje nuosavybės grąža per paskutinius penkerius metus.

Pridėtinė ekonominė vertė akcininkų nuosavybei yra apskaičiuojama iš prognozuojamo pelno atimant nuosavybės kaštus. Kiekvienų metų apskaičiuotą pridėtinę ekonominę vertę reikia atitinkamai diskontuoti. Taip yra apskaičiuojama pridėtinės ekonominės vertės akcininkams dabartinė ekonominė vertė.

Sudėjus investuotą akcinį kapitalą, t.y. banko akcininkų nuosavybės buhalterinę vertę ir pridėtinės ekonominės vertės akcininkams dabartinę vertę yra apskaičiuojama banko nuosavybės vertė.

Skaičiuojant AB Šiaulių bankas vertę pridėtinės ekonominės vertės metodu, buvo pastebėtos šios analizuojamo metodo taikymo problemos:

1) diskonto normos nustatymas Lietuvos įmonėms yra viena didžiausių problemų. Apskaičiuojant diskonto normą bankui, nėra galimybių taikyti Vakaruose naudojamo Pagrindinio kapitalo kainos modelio. Diskonto normos skaičiavimas rinkos palyginimo metodu yra mažiau tikslus, nes atspindi istorinę, o ne būsimą situaciją.

2) Pridėtinės ekonominės vertės metodu apskaičiavus vertės tikslumą riboja tai, kad Lietuvoje nėra pateikiamos ekspertų prognozės dėl šakos ir atskirų bankų nuosavybės grąžos, augimo koeficientų ir kitų rodiklių.

Nepaisant to, kad pridėtinės ekonominės vertės akcininkams metodas turi trūkumų ir yra sudėtingesnis, vis dėl to, šiame darbe siūloma jį taikyti banko vertei apskaičiuoti.

Nes naudojant buhalterinio banko vertinimo modelį negalima išmatuoti rizikos; nors buhalterinė banko vertė ir jo pelningumas nustatomas pagal galiojančius apskaitos standartus,

negalima nustatyti, kokią riziką banko vadovybė prisiima, kad būtų pasiekti tokie finansiniai rezultatai.

3.2. AB Šiaulių bankas pelningumo valdymas ir riziką ribojančių faktorių vertinimas

Banko pajamų šaltiniai yra įvairios verslo rūšys, tokios kaip paskolų verslas, diskonto verslas, apsaugos verslas, garantijų suteikimo verslas, taip pat verslas susijęs su vertybiniais popieriais, korespondentiniais ryšiais su kitais bankais, su indėlių priėmimu, indėlininkų pavedimų ir operacijų vykdymu, su netradicinių banko paslaugų suteikimu.

Banko veiklos pelningumas yra banko finansinio valdymo rezultatas, kurį lemia sėkmingas arba nesėkmingas visų banko finansinio valdymo veiksnių naudojimas, pusiausvyros tarp banko prisiimtos finansinės rizikos ir banko veiklos pelningumo išlaikymas.

Banko finansinis valdymas yra svarbus, nes:

Banko sėkmė dažnai suprantama kaip jo veiklos pelningumas, kuris matuojamas per tam tikrą laikotarpį uždirbta turto grąža ir kapitalo grąža laikantis “protingų” rizikos ribų;

Bendras banko pelningumo valdymo tikslas yra optimaliai valdyti pagrindinius banko finansinio valdymo veiksnius, pasak Kropo, S, Vengraičio, D, Šidlausko, G, Čiapo, L. (1998), tai būtų : likvidumo, palūkanų normų, kapitalo, kredito rizikų ir kaštų, veiksniai, kurie daro įtaka banko jautrumo pelningo rizikai. Pelningumo rizika suprantama: kaip banko grynasis pelnas bus nepakankamas norint pasiekti norimą kapitalo grąžos lygį.

Bankai vertindami savo veiklos pelningumą susiduria su įvairiomis problemomis, kaip pavyzdį galima būtų paminėti šias:

Banko lėšų pritraukimo palūkanų ir skolinimo palūkanų maržų atskyrimas ir traktavimas (ar depozitai yra tik “žaliava” skolinimo operacijoms ar tai atskiras banko veiklos produktas ir ką tokiu atveju jis bankui “uždirba”).

Kokius kaštus priskirti atskiriems verslo padaliniais, finansiniams produktams, klientams, nes jiems skiriami bendrieji resursai ir dažnai priklausomybė tarp sunaudotų resursų ir apimties yra maža.

Galiausiai reikia nustatyti geriausius įvertinimo kriterijus, jei norima palyginti atskirų verslo padalinių, produktų, klientų grupių aptarnavimo finansinę sėkmę.

Banko aktyvai parodo, kaip bankas naudoja savo (banko kapitalą) ir pritrauktas lėšas (indėlius, paskolas), t.y. kur jas bankas yra investavęs. Komercinių bankų aktyvus galima suskirstyti į keturias dideles grupes - tai gryniesi pinigai, investicijos (vertybiniai popieriai), paskolos ir kiti aktyvai. Ypatingą dėmesį bankas turėtų skirti operacijoms su dviem aktyvų grupėmis: investicijoms į vertybinius popierius ir paskoloms, t.y. vertybinių popierių ir paskolų portfelių sudėčiai. Aktyvų

pelningumas turės lemiamos įtakos banko investiciniam pasirinkimui. Kitaip sakant, bankas siekia įsigyti tokių aktyvų (pirkti vertybinius popierius ir išduoti paskolas), kurie gali atnešti daugiausia pelno, esant tokiai rizikai, kurią banko vadovybė yra pasiruošusi prisiimti. Tačiau banko piniginių lėšų panaudojimo politikai didžiulį poveikį turi ir kiti veiksniai. Visų pirma, bankų sektorius yra labiausiai reguliuojama sritis, todėl bankai savo pinigines lėšas gali investuoti griežtai pagal priežiūros institucijų reikalavimus ir taisykles. Antra, bankų ir jų klientų (indėlininkų ir paskolų ėmėjų) santykiai grindžiami pasitikėjimo principais. Ir pagaliau, banko akcininkai, kaip ir bet kurie kiti investuotojai, tikisi kuo didesnio pelno iš savo investicijų.

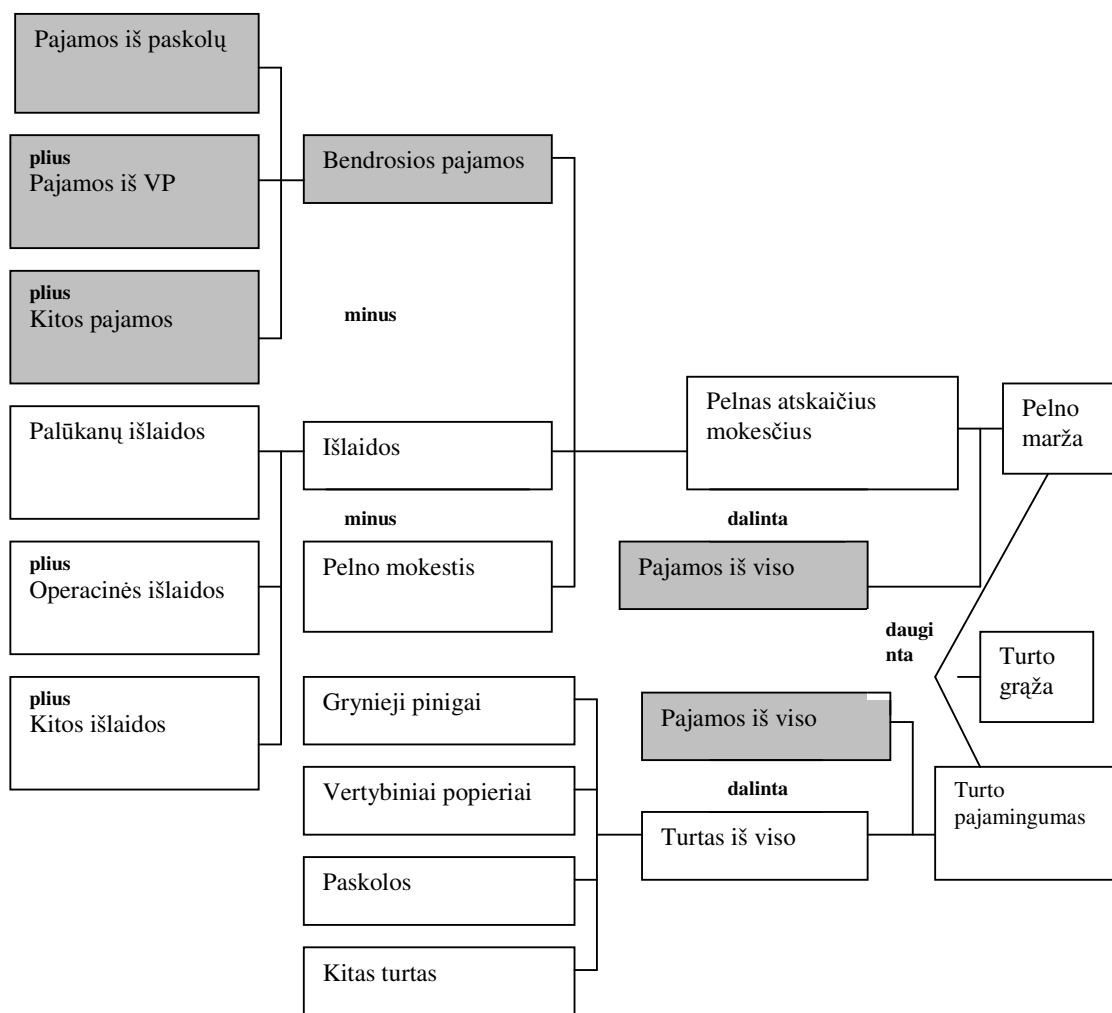
Valdant pelningumą siekiama padidinti bendrąsias pajamas griežtai kontroliuojant visus kaštus, norint stabilizuoti ir padidinti ilgalaikį banko pelningumą. Pelningumo rizika, kaip buvo minėta, yra rizika, kad banko grynasis pelnas bus per mažas pasiekti norimą turto gražos lygį, kuris patenkintų banko akcininkus.

Banko pelningumo siekimo strategija turėtų remtis:

- 1) visų banko finansinio valdymo sričių – likvidumo, kapitalo, palūkanų normų, kredito, kaštų valdymo strategijų, kurios kiekviena siektų atskirai didinti akcininkų gerovę – formavimu ir įgyvendinimu;
- 2) pelno planavimo visuose organizaciniuose lygiuose gerinimu;
- 3) nuosekliu klientų ir akcininkų naudos didinimu ir vartotojams patrauklių finansinių produktų rinkinio pateikimu.

Pagrindiniai rodikliai leidžiantys įvertinti banko pelningumą yra ROE ir ROE rodikliai, kurių skaičiavimo formulės analizuotos konceptualioje dalyje.

17 paveiksle pateiktas kapitalo gražos modelis. Šio modelio rodiklių dėka, galima panagrinėti, kaip banko veiklos pelningumą (turto gražą) per finansinę riziką (turto ir kapitalo santykį) susieti su banko kapitalo pelningumu (kapitalo gražą). Veiklos pelningumą (turto gražą) taip pat galima išskaidyti į du komponentus turto pajamingumą ir kaštų produktyvumą (pelno maržą).

17 pav. Kapitalo grąžos formavimo modelis

Šaltinis: Sudaryta autorės

Taigi panagrinėkime, kaip banko finansinio valdymo veiksniai, daro įtaką banko veiklos pelningumui. Reikia pažymėti, kad banko turto grąža priklauso ir nuo banko aktyvų rizikingumo, t.y. kuo didesnė finansinė rizika jiems tenka, tuo didesnis paprastai būna turto pajamingumas, kuris per turto grąžą teigiamai veikia kapitalo grąžą. Likvidumo valdymas daro įtaka banko turto pajamingumui. Žinoma, kad kuo didesnę svorį banko aktyvuose turi likvidžios lėšos, tuo mažesnė likvidumo rizika, bet tada mažesnis ir banko turto pajamingumas, nes už likvidžias lėšas bankas negauna palūkanų arba jos santykinai mažos. Ir atvirkščiai – didėjantis santykinai dideles pajamas duodančių aktyvų straipsnių svoris didina banko turto pajamingumą, tačiau mažina jo likvidumą. Palūkanų normos rizika, kredito daro įtaka banko turto pajamingumui ir pelno maržai. Žinoma, kad kiekvienu atveju nagrinėjant banko rodiklius reikalinga gilesnė ir smulkesnė analizė tačiau ši analizė gali parodyti į ką reikia atkreipti dėmesį.

Pažiūrėkime į kitą akcinio kapitalo vertės didinimo matą – rizikas. Nevaldoma rizika gali žymiai paveikti veiklos rezultatus, todėl vienas iš pagrindinių banko uždavinių yra ne tik apriboti ar

minimizuoti rizikas, kylančias dėl bankinės veiklos operacijų, bet sukurti patikimą rizikų valdymo sistemą, kuri leistų pasiekti optimalų rizikos ir pelno santykį.

Atsižvelgiant į Šiaulių banko ir jo dukterinių įmonių, kaip finansinės institucijos specifika, jo dydį, veiklos sudėtingumą, išskiriamos penkios pagrindinės rizikos rūšys, patiriamos vykdant banko veiklą: kredito rizika, rinkos rizika, užsienio valiutos rizika, palūkanų normos rizika, vertybinių popierių kainos rizika, likvidumo rizika, operacinė rizika, kapitalo rizika.

Kadangi banko patiriamos rizikos yra tarpusavyje susijusios, jų valdymas turėtų būti vykdomas centralizuotai. AB Šiaulių bankas patiriamų rizikų valdymo sistemos organizavimas ir koordinavimas yra vienas svarbiausių banko uždavinių. Siekiant išvengti interesų konfliktų, banko padaliniai, atliekantys rizikos valdymo sistemos funkcijas, turėtų būti atskirti nuo padalinių, kurių tiesioginė veikla susijusi su įvairių banko rizikų rūšių atsiradimu.

Riziką sukeliančių veiksnių gausa sąlygoja banko patiriamos rizikos įvairovę. Kadangi rizikos veiksnių, įtakančių banko veiklą, kartu ir tam tikras investicijas, yra daug ir įvairių, į juos visus atsižvelgti, vertinant riziką, yra sunku ir praktiškai neįmanoma. Todėl svarbu atrinkti tuos veiksnius, kurie daro didžiausią poveikį veiklai. Kaip žinome, banko kaip ir bet kurios kitos įmonės bendrą riziką, pagal ją sukeliančių veiksnių prigimtį, galime skirstyti į sistemingą ir nesistemingą riziką. Nesistemingą riziką sąlygoja veiksniai, būdingi tik konkrečiai įmonei: vadybos kokybė, darbo organizavimas, konkurentų veiksmai. Sistemingą riziką sukelia bendrieji ekonominiai veiksniai, tokie kaip šalies ekonominė padėtis, vartotojų paklausos lygis, palūkanų normos kitimas, valiutos kursų pasikeitimai. Todėl nesisteminga rizika gali būti eliminuojama. Norint efektyviai valdyti riziką reikia sukurti tokią strategiją, kuri padėtų numatyti ir paveikti. Todėl banko valdyba turi:

- 1) pasirūpinti, kad rizikos mažinimo srityje būtų veikiama kryptingai ir koordinuotai;
- 2) numatyti galimybes ir išteklius, leidžiančius užtikrinti veiksmingą ir efektyvią rizikos valdymo sistemą;
- 3) rūpintis, kad ketinimas verstis veikla, susijusia su tam tikromis rizikos rūšimis, būtų pagrįstas, atsižvelgiant į bendrąsias finansines banko sąlygas ir kapitalo pakankamumą;
- 4) racionaliai apibrėžti funkcijas ir paskirstyti atsakomybę;
- 5) rizikos valdymo strategijoje numatyti kiekvienos rūšies rizikos reikšmingumą;
- 6) įvertinti rinkas, kuriose planuojama veikti;
- 7) garantuoti, kad banko veikla ir rizikos būtų efektyviai valdomos ir kiekvieną dieną, ir žvelgiant iš ilgalaikės perspektyvos, kad būtų naudojamos tokios priemonės kaip rizikos limitai ir taikomi įvairūs įvertinimo metodai;
- 8) reikalauti, kad būtų pasiekiamas informacija apie vidinių limitų viršijimo atvejus;
- 9) pasirūpinti, kad rizika būtų nuolatos kontroliuojama;

Taigi bankas turi išlaikyti tokį rizikos lygį, kad bet kuriuo momentu galėtų vykdyti Lietuvos banko nustatytus riziką ribojančius normatyvus ir garantuoti stabilią veiklą. Kaip matėme, šio darbo analitinėje dalyje AB Šiaulių bankas šiuos normatyvus vykdo sėkmingai.

Besikeičiančios makroekonominės aplinkos sąlygos, aštrėjanti konkurencija tarp komercinių bankų skatina bankus atsisakyti tradicinių ir paprastų banko veiklos valdymo būdų, taikyti tobulesnius, skaičiavimais pagrįstus veiklos rizikos valdymo metodus. Todėl rizikos įvertinimo metodų – rizikos vertės, svyravimų ir potencialaus nuostolio- taikymas turėtų tapti pagrindu formuojant bankų rizikos valdymo kryptis.

3.3. Banko veikos tobulinimo prielaidos netradicinėje veikloje

Pastaraisiais metais vis plačiau diskutuojama apie potencialią bankų veiklos diversifikacijos naudą. Bankų veiklos diversifikacija dažnai traktuojama platesne prasme - kokią įtaką bankų veikla netradicinėse srityse turi jų veiklos rezultatams ir finansų sistemos stabilumui.

Šios naujos veiklos ypatybė yra ta, kad bankai stengiasi prisiimti kuo mažiau rizikos, gaudami pajamas už kitokio pobūdžio finansinį tarpininkavimą.

Vertybiniai popieriai palengva stumia iš rinkos tradicines bankų paslaugas, tai pasireiškia dviem būdais:

Kai komercinių bankų aktyvai (dažniausiai paskolos) yra verčiami standartiniais vertybiniais popieriais;

Kai ekonomikos subjektas skolinasi finansinius išteklius finansų rinkose išleisdamas skolos vertybinius popierius.

Vienas finansų tarpininkas (bankas) rūpinasi, kokią paslaugą pasiūlyti investuotojui (indėlio sąlyga ir pan.), analizuoja pritrauktų lėšų investavimo alternatyvas, vertina skolininko patikimumą, vykdo paskolos naudojimo kontrolę ir t.t. Finansinių įsipareigojimų suvertybinimo procesas padeda šias funkcijas išdalinti skirtingiems subjektams, dalyvaujantiems finansinio tarpininkavimo procese. Bankas sukuria paskolų vertybinius popierius, juos apdraudžia draudimo kompanija, o laiko dar kiti investuotojai. Tokiu būdu pasinaudodami suvertybinimo privalumais bankai išvengia:

- 1) Privalomųjų rezervų reikalavimo (nuo indėlių kiekio).
- 2) Privalomojo indėlių draudimo reikalavimo.
- 3) Išlaidų, susijusių su paskolų administravimu.
- 4) Palūkanų normos rizikos, jeigu rinkoje didelis palūkanų normų nepastovumas.

Suvertybinimas leidžia bankams geriau diversifikuoti riziką, kurią jie sukaupia teikdami paskolas. Kita vertus, dėl suvertybinimo vis daugiau besiskolinančiųjų ekonomikos subjektų, norėdami pritraukti finansinius išteklius, leidžia skolos vertybinius popierius (obligacijas), kuriais prekiaujama vertybinių popierių rinkose. Vertybinių popierių privalumai, palyginus su paskolomis, yra svarbūs tiek bankams tiek ir jų klientams. Vertybinių popierių pranašumai prieš tradicinius bankų produktus yra šie:

1. Likvidumas.
2. Platesnės panaudojimo galimybės (lankstumas).
3. Mažesnės sąnaudos.

Kita suvertybinimo pasekmė yra išvestinių vertybinių popierių atsiradimas. Pagal konkrečius investuotojų poreikius dirbtinai sukuriama vertybiniai popieriai – išvestiniai vertybiniai popieriai. Investuotojai gali pasirinkti tas finansinio instrumento savybes, kurios geriausiai jiems tinka. Išvestiniai vertybiniai popieriai gali siūlyti skirtingus pinigų srautus, skirtingą rizikingumą, pelningumą ar vertybinių popierių savybių priklausomybę nuo tam tikrų indikatorių.

Tradicinių depozitinių bankinių paslaugų paklausos mažėjimas rinkoje – natūralus procesas, kai dėl techninių naujovių senas produktas tampa nebepatrauklus vartotojui ir jis renkasi naujesnį. Paslaugų teikėjas priverstas arba keisti paslaugą, arba veikti nesukuriant pridėtinės ekonominės vertės. Persikirstant finansinius išteklius tarp taupytojų ir jų naudotojų, dalyvaujant finansiniams tarpininkams (bankams), šių teikiamos paslaugos (indėlių priėmimas) tampa per nelyk brangios. Plečiantis kapitalo rinkoms, finansinių išteklių naudotojai, visų pirma stambūs ir patikimi ekonomikos subjektai, ieško galimybių gauti finansavimą aplenkdami nepatrauklius finansinius tarpininkus. Stebima tendencija, kai tradicinių finansinių tarpininkų svarba mažėja. Rinkoje reikalingi naujo tipo finansiniai tarpininkai ir paslaugos. Esami tarpininkai yra priversti keisti, prisitaikyti prie aplinkos ir pasiūlyti rinkoje produktą, atitinkantį esamus poreikius. Būtent tokie aplinkos dėsningumai yra būdingi bankiniams indėliams transformuojantis į naujo tipo finansines paslaugas.

Lietuvos bankai galėtų ieškoti pelningų investicinės veiklos instrumentų užsienio rinkose, taip pat plėtoti Lietuvos VP rinką bei skatinti bendroves ieškoti alternatyvų paskoloms ir akciniam kapitalui finansavimo šaltinių. Šiuo metu Lietuvoje bendrovės labai mažai leidžia obligacijų; nėra sukurtos bendrovių trumpalaikių skolinių įsipareigojimų VP rinkos; tik nedidelę dalį nuosavo bendrovių kapitalo sudaro privilegijuotos akcijos. Bankai taip pat galėtų aktyviau veikti, skatindami antrinės Lietuvos VP rinkos plėtrą bei siūlydami savo klientams anksčiau minėtus vertybinius popierius.

Išanalizavus AB Šiaulių bankas investicijų struktūrą (analitinėje dalyje), matome, kad AB Šiaulių banko investiciniame portfelyje daugiausiai dominuoja skolos vertybiniai popieriai ir

investicijos į antrinių bendrovių nuosavybės vertybinius popierius. Iš to seka, kad AB Šiaulių bankas linkęs pasyviai valdyti savo vertybinių popierių portfelį. Pasyvus VP valdymas riboja banko galimybes teikti pakankamai kvalifikuotas paslaugas, sudarant kliento vertybinių popierių portfelį. Šios strategijos privalumas yra jų pigumas, paprastumas skaidrumas ir mažas rizikingumas. Veiksmingas turto investavimas tiesiogiai lemia institucinio investuotojo konkurencinį pranašumą rinkoje. Tad kokybiškas investicijų valdymas šiandien vis aktualesnis.

Siekti investicinių tikslų trukdo nuolat kintanti teisinė aplinka. Tai vienas iš pagrindinių išorės nestabilumo veiksnių. Suprantama, kad besikuriant šalies ūkiui ir derinant savo teisinę bazę su tarptautinės teisės reikalavimais, šie pokyčiai yra neišvengiami. Tačiau jų neigiamą įtaką verslo planavimui galima sušvelninti pasitelkus paprasčiausias priemones – pradedant nuo išankstinio rinkos dalyvių informavimo apie numatomus teisinės bazės pokyčius bei jų įtraukimo į aktyvius įstatymų projektų svarstymus ir baigiant išsamiais įstatymų išaiškinimais dar iki jų įsigaliojimo.

Kalbėdami apie investicinę aplinką, galime analizuoti pakankamai daug veiksnių – pradedant galiojančiais įstatymais ir rinkos kontrolės institucijų veikla bei baigiant rinkos dalyvių gausa. Tačiau visų šių veiksnių įtaka parodo rinkos efektyvumas. Kuo labiau išvystyta investicinė aplinka, tuo rinka yra efektyvesnė. Lietuvos investicinė aplinka, šiandien yra dar pakankamai mažai išplėtotą. Vadinasi, šioje rinkoje dar sunku pritaikyti klasikinės investicijų valdymo teorijas, tinkamai valdyti įvairias rizikos rūšis ir prognozuoti investicijų pajamingumą. Tokią padėtį galima paaiškinti investavimo priemonių stoka, rinkos mechanizmų nelankstumu, nepakankama pačių rinkos dalyvių patirtimi ir dar ribotu jų finansiniu pajėgumu. Tačiau (Kvedaras, Basdevant, 2002), atlikę tyrimus Baltijos šalių rinkose nustatė, kad visose trijose rinkose situacija gerėja- rinkos tampa vis aktyvesnės.

Kraujalio (2001), atlikti tyrimai parodė, kad Lietuvos bankai, būdami didžiausi instituciniai investuotojai, rinkdamiesi turta, praktiškai nesivadovauja investicijų portfelio sudarymo teorijomis. Šią aplinkybę galima paaiškinti keliomis objektyviomis priežastimis. Tai ir jau minėtas skurdus investicinių priemonių pasirinkimas vietos rinkoje, ir menkai išplėtoti investicinės veiklos mechanizmai (menkas išvestinių finansinių priemonių paplitimas), nepakankama pačių investicijų valdytojų patirtis.

Bankui sudarant savo investicijų portfelį, tikslinga jį išskaidyti į dvi dalis:

- 1) sudaryta pagal bendrus strateginius banko tikslus (didelės banko investicijos į šalies Vyriausybės vertybinius popierius, siekiant garantuoti banko aktyvų likvidumą);
- 2) sudaryta pagal teorinius vertybinių popierių pasirinkimo kriterijus. Ši dalis turėtų optimizuoti bendrą banko investicijų vertybinių popierių portfelį ir garantuoti pakankamą pelningumą esant apibrėžtai investicijų rizikai.

Norint sėkmingai integruotis į pasaulinę finansų rinką ir būti joje konkurencingiems, būtina tobulinti investavimo procesą ir artėti prie pasaulyje nusistovėjusio lygio. Tai galima pasiekti plėtojant atskirus investavimo elementus.

Šiandien Lietuvoje dar nenusistovėjo visuotinai priimti investicijų į vertybinius popierius efektyvumo vertinimo standartai. Tačiau ne tolimoje ateityje situacija turėtų pasikeisti. Didėjant investicijų valdymo reikšmei, šis procesas neišvengiamai tampa sudėtingesnis ir nepriklausomas nuo kitos institucinių rinkos dalyvių veiklos. Investicinės veiklos efektyvumo vertinimo tobulinimui bei standartizavimui didelę reikšmę turi griežtesnis rinkos priežiūros institucijų darbo koordinavimas. Tai sudarytų prielaidas tiek administracinėms, tiek ir neadministracinėms priemonėms sukurti bendresnę, skaidresnę, visiems priimtinesnę ir suprantamesnę investicinės veiklos efektyvumo vertinimo sistemą.

IŠVADOS

Apibendrinant darbą, primenama, jog pagrindinis tyrimo tikslas buvo išanalizuoti banko veiklos efektyvumui įvertinti naudojamus metodus, vadovaujantis šiais metodais įvertinti AB Šiaulių bankas veiklos efektyvumą. Siekiant užsibrėžto tikslo buvo išanalizuota tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių mokslinė literatūra bankų vertinimo klausimais ir prieita šių išvadų:

Literatūros, nagrinėjančios komercinių bankų veiklos efektyvumo vertinimo problematiką, sisteminė ir lyginamoji analizė parodė, jog nėra parengta kompleksinio, visa apimančio komercinių bankų veiklos vertinimo modelio, leidžiančio kompleksiskai vertinti bankų veiklos efektyvumą įtakojančius veiksnius, bei tuo remiantis, nusakančio logišką komercinių bankų veiklos efektyvumo vertinimo seką.

Banko veiklos įvertinimui naudojamas buhalterinis banko veiklos įvertinimo metodas, atskleidžia tik tai, kas yra pasiekta, t.y. pelną, kuris yra uždirbtas, kapitalą, kuris priklauso banko savininkams, tačiau iš finansinės atskaitomybės duomenų mes negalime spręsti, kokį pelną gausime ateityje ir kokia dabartinė banko kapitalo vertė ateities atžvilgiu.

Šiame darbe siūloma naudoti pridėtinės ekonominės vertės akcininkams metodą, kaip vieną pažangiausių metodų, kuris leidžia įvertinti sukurtą pridėtinę vertę banko akcininkams. Tačiau taikant šį modelį buvo susidurta su tam tikromis problemomis: visų pirma, diskonto norma, apskaičiuota rinkos palyginimo metodu, atspindi ne ateities, bet praeities reikalaujamą nuosavo kapitalo pelningumą.

Besikeičiančios makroekonominės aplinkos sąlygos, aštrėjanti konkurencija tarp komercinių bankų skatina bankus atsisakyti tradicinių ir paprastų banko veiklos valdymo būdų, taikyti tobulesnius, skaičiavimais pagrįstus veiklos rizikos valdymo metodus. Todėl rizikos įvertinimo metodų – rizikos vertės, svyravimų ir potencialaus nuostolio- taikymas turėtų tapti pagrindu formuojant bankų rizikos valdymo kryptis, bei išlaikyti tokį rizikos lygį, kad pokyčiai ekonominėje aplinkoje, valiutų kursų, palūkanų normų ir pan. svyravimai, personalo kvalifikacija, informacinių sistemų kokybė nekeltų pavojaus stabiliai banko veiklai, nemažintų pasitikėjimo banku ir netrukdytų vykdyti riziką ribojančių normatyvų, nustatytų bankų veiklos priežiūros institucijų.

Vertinant bankų kapitalo pakankumą, reikia būtinai atsižvelgti, kaip vykdomi kiti rizikos reikalavimai, nes bankai tą patį kapitalą naudoja kelis kartus, kelioms rizikoms atsverti, labai pageidautinas būtų skaidresnis ir operatyvesnis visapusiškų bankų rizikų viešas atskleidimas, kuris pats savo ruožtu paskatintų bankus protingai ir atsargiai žiūrėti į prisiimamas rizikas.

Nuosavų vidinių modelių naudojimas rinkos rizikos vertinimui kapitalo atžvilgiu yra labai novatoriškas žingsnis bankų priežiūros modeliuose. Be to, vis daugiau tarptautiniu mastu veikiančių bankų įgauna patirties naudodami vidinius rizikos vertinimo ir valdymo metodus. Lietuvoje, kol

bankų prekybinės operacijos dar mažai išvystytos, bankams nėra tikslinga kurti vidinius modelius kapitalo pakankamumui nustatyti, o galima pasiūlyti naudoti standartinius metodus šios rizikos įvertinimui. Svarbiausia, kad naudojami metodai leistų atlikti kompleksinį rizikų įvertinimą, nustatant kapitalo poreikį galimų nuostolių absorbavimui.

Atlikta AB Šiaulių bankas veiklos analizė naudojant grupavimo, palyginimo, koeficientų ir grafinio interpretavimo metodus, parodė, kad per nagrinėjamą laikotarpį buvo stebima banko rodiklių augimo tendencija. Augustos banko veiklos apimtys teigiamai veikė jo veiklos rezultatus. Bankas 2004 m. uždirbo 6,135 mln. Lt grynojo pelno – tai 57 proc. daugiau negu 2003 metais. Pelningumo rodiklių augimą nulėmė plėtros mastai, sėkminga dukterinių įmonių veikla, kurių veiklos apimtys žymiai išaugo dėl kylančios finansinių paslaugų rinkoje paklausos. Dukterinės įmonės bankui uždirbo 3,563 mln.Lt., kas ir įtakojo tokį banko grynojo pelno padidėjimą 2004 m.

Išanalizavus AB Šiaulių bankas veiklą, pastebėta, jog pagrindinė banko problema – tai kapitalo dydis, kuris nebetenkina banko augimo poreikių ir neleidžia prisiimti papildomos aktyvų rizikos. Todėl vienas iš svarbiausių 2005 m. uždavinių turėtų būti banko kapitalo didinimas bei naujos veiklos sričių paieška. AB Šiaulių bankas kyla grėsmė, kad galingesniems bankams daugiau investuojant į klientų aptarnavimo infrastruktūrą ir plečiant paslaugų ratą, atpiginant kreditinius išteklius, geresni AB Šiaulių bankas klientai bus perimti, o dirbant su likusiais didės veiklos rizika.

Išanalizavus AB Šiaulių bankas investicijų struktūrą, pastebėta, kad AB Šiaulių banko investiciniame portfelyje daugiausiai dominuoja skolos vertybiniai popieriai ir investicijos į antrinių bendrovių nuosavybės vertybinius popierius. Iš to seka, kad AB Šiaulių bankas linkęs pasyviai valdyti savo vertybinių popierių portfelį. Pasyvus VP valdymas riboja banko galimybes teikti pakankamai kvalifikuotas paslaugas, sudarant kliento vertybinių popierių portfelį. Šios strategijos privalumas yra jų pigumas, paprastumas, skaidrumas ir mažas rizikingumas. Veiksmingas turto investavimas tiesiogiai lemia institucinio investuotojo konkurencinį pranašumą rinkoje. Tad kokybiškas investicijų valdymas šiandien vis aktualesnis.

Siekti investicinių tikslų trukdo nuolat kintanti teisinė aplinka. Tai vienas iš pagrindinių išorės nestabilumo veiksnių. Tačiau jų neigiamą įtaką verslo planavimui galima sušvelninti pasitelkus paprasčiausias priemones – pradėdant nuo išankstinio rinkos dalyvių informavimo apie numatomus teisinės bazės pokyčius bei jų įtraukimo į aktyvius įstatymų projektų svarstymus ir baigiant išsamiais įstatymų išaiškinimais dar iki jų įsigaliojimo.

Lietuvos bankai galėtų ieškoti pelningų investicinės veiklos instrumentų užsienio rinkose, taip pat plėtoti Lietuvos VP rinką bei skatinti bendroves ieškoti alternatyvų paskoloms. Šiuo metu Lietuvoje bendrovės labai mažai leidžia obligacijų; nėra sukurtos bendrovių trumpalaikių skolinių įsipareigojimų VP rinkos; tik nedidelę dalį nuosavo bendrovių kapitalo sudaro privilegijuotos akcijos. Bankai taip pat galėtų aktyviau veikti, skatindami antrinės Lietuvos VP rinkos plėtrą bei

siūlydami savo klientams anksčiau minėtus vertybinius popierius. Investicinės veiklos efektyvumo vertinimo tobulinimui bei standartizavimui didelę reikšmę turi griežtesnis rinkos priežiūros institucijų darbo koordinavimas.

Atlikta analizė ir darbo išvados leidžia patvirtinti moksliniame darbe suformuluotą hipotezę, jog tinkamai parinkta komercinio banko turto valdymo strategija daro tiesioginę įtaką komercinio banko veiklos efektyvumui.

Literatūra

1. Aliber, R.Z., Duesenberry, J.S. ir Mayer, T. (1995). Pinigai bankai ir ekonomika. Vilnius.
2. Bessis, J. (1998). Risk management in banking. West Sussex: John Wiley&Sons. Ltd.
3. Bereza, S. (1992). Banko rizikos valdymas. Varšuva: Lenkijos bankų sąjunga.
4. Boguslauskas, V. ir Uslys, D. (2000). Įmonių vertinimo rodiklių koncepcijos. Inžinerinė ekonomika, 3 (18).
5. Buračas, A. (1997). Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žinynas. Vilnius.
6. Copeland, T. E., Koller T., Murrin J. (1999). Valuation. Measuring and Managing the value of companies. New York: John Wiley & Sons, Inc. Vertimas į rusų kalbą. Maskva,
7. Chmieliauskas P., Kazlauskienė V., (2000). Vertės nustatymo teoriniai ir metodologiniai aspektai: jų taikymo ypatumai vertinant turtą besikeičiančios rinkos sąlygomis. // *Tarptautinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba 2000“*, įvykusios Kaune 2000m. gegužės 4 – 5d., pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, p. 84 – 86.
8. Čiapas, L. (1999). Bankų kapitalo pakankamumo reguliavimo raida. Pinigų studijos, 3.9.
9. Damodaran, A., (2002 a). Valuing financial service firms. <http://www.stern.nyu.edu>. [2004 03 03].
10. Drūteikienė, A. ir Marčinskas, A. (2000). Lietuvos bankų įvaizdis ir jo kūrimas. Pinigų studijos, 4.
11. Fernandez, P., (2002). Three residual income valuation methods and discounted cash flow valuation. <http://papers.ssrn.com>. [2004 03 05].
12. Giniotienė, R., Jasevičienė, F. ir Stankevičienė, V. (2000). Bankų rizikos: sisteminis požiūris. Vilnius.
13. Girdzijauskas, S. (1997). Finansiniai skaičiavimai bankininkystėje, komercijoje, draudime, versle. Kaunas.
14. Grondskis, D., Staškevičius, J.A., ir Zemkauskas, A. (2001). Organizacijos veiklos vertinimo sistema. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 20.
15. Hugh, P. ir Masahiko, A. (1998). The Japanese main bank system. Oxford.
16. Ivaškevičius, D. ir Sakalas, A. (1997). Bankų vadyba. Kaunas/
17. Jočienė, K. ir Staškevičius, J.A. (1999). Kapitalo pakankamumo vertinimas bankų priežiūros aspektu. Ekonomika, 47.
18. Jočienė, K. ir Staškevičius, J.A. (1998). Komercinių bankų sistemos įtaka šalies ūkio raidai. Ekonomika, 43.
19. Jurgutis, V. (1996). Pinigai. Vilnius.
20. Kardelis, K. (1997). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas.
21. Katkus, V. (1998). Šiuolaikinės bankininkystės principai. Vilnius.

22. Kraujalis, Š. (2001). Lietuvos bankų investavimo kriterijai. Pinigų studijos, 4.
23. Kraujalis, Š. (2001). Lietuvos bankų investicijų struktūros analizė. Inžinerinė ekonomika, 1 (21).
24. Kraujalis, Š. (1998, balandis). Lietuvos bankų veikla ir jos perspektyvos Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Ekonomika ir vadyba, 23-24.
25. Kraujalis, Š. (2000). Lietuvos bankų veiklos vertybinių popierių rinkoje efektyvumas: daktaro disertacijos santrauka. Kaunas.
26. Kraujalis, Š., Snieška, V. (2000). Konkurencijos Lietuvos bankų rinkoje kitimas ir jos įtaka investicinės bankų veiklos plėtrai. Inžinerinė ekonomika, 4 (19).
27. Kropas, S., Vengraitis, D., Šidlauskas ir kiti. (1998). Banko finansų valdymas. Vilnius.
28. Kuzmickas, D. (1999). Bankininkystės finansinės institucijos ir investiciniai fondai. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 9.
29. Kuzmickas, D. (1999). Komerciniai bankai ir įmonių valdymas Lietuvoje. Pinigų studijos, 4.
30. Kuzmickas, D. (1996 gegužės 2). Naujų komercinių bankų perspektyvos Lietuvoje. Kauno diena, 101.
31. LR bankų įstatymas. 2004m. kovo 30 d. Nr. IX- 2085.
32. Legenzova, R. (2001). Verslo vertinimo metodai ir jų taikymo Lietuvoje specifika. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 17.
33. Mackevičius, J. ir Poškaitė, D. (1998). Finansinė analizė. Vilnius.
34. Matten, C. (1996). Managing Bank Capital. Capital Allocation and Performanc measurement. Wiley.
35. Martinkus, B. ir Žilinskas, V. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai.
36. Martišius, S.A. (2000). Matematiniai metodai ekonomikos moksle ir ūkio tyrimuose. Inžinerinė ekonomika, 4.
37. Mona, J. Gardner, Dixie, L. Mills (1994). Managing financial institutions: An asset / liability approach. The Dryden Press.
38. Miller, W. D. (1995). Commercial bank valuation. New York: John Wiley & Sons, Inc.
39. Rudiger, H. (1992). Unternehmensidentitat von banken: Grundlagen. Politik und empirishe Untersuchung. Wiesbaden.
40. Rutkauskas, A.V. (2000). Finansų ir komercijos kiekybiniai modeliai. Vilnius.
41. Rutkauskas, A.V. (1998). Finansų rinkos ir institucijos. Vilnius.
42. Sinkey, J. F. (1992). Comercial Bank Financial Management. N. Y.: Macimillan PublishingCompany.
43. Šadžius, L. (2001). Lietuvos bankų sistemos sukūrimo 1994-1996 m. priežasčių tyrimai. Ekonomika, 53.

44. Šiaudinis, S. (2000). Privalomųjų atsargų reikalavimai komerciniams bankams: šiuolaikinės tendencijos. Pinigų studijos, 4.
45. Titarenko, J. (2002). Lietuvos bankų priežiūros modelis. Vilnius.
46. Titarenko, J. (2001). Rinkos disciplinos raida Lietuvos bankų sistemoje. Pinigų studijos, 3.
47. Titarenko, J. (2000). Rinkos disciplinos vieta bankų priežiūros sistemoje. Pinigų studijos, 4.
48. Vaškelaitis, V. (2000). Komercinė bankininkystė: atsiradimo ir plėtros ištakos bei prielaidos. Lietuvos ūkis, 1-2, 3-4, 5-6.
49. Vaškelaitis, V. (2001). Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika. Vilnius.
50. Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Vilnius.
51. Vinkus, M. (2000). Centrinų bankų veiklos skaidrumas. Pinigų studijos, 3.
52. Virvilaitė, R. (1996). Marketingo strateginiai sprendimai banke. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2.
53. Zelgalve, E. (2001). EVA – a New Measure of Financial Performance of Commercial Banks. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 19.
54. www.nse.lt.
55. www.lbank.lt.
56. www.sb.lt.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šiais šaltiniais: Buračas, A. (1997). *Enciklopedinis bankininkystės ir komercijos žinynas*. VU, VDU; Vilnius: Seimo leidykla *Ekonomikos terminų žodynas*. Iš anglų kalbos vertė: Bareikytė, Z., Žemaitytė, L. B., Francūzevičiūtė, K. Vilnius: UAB “Baltijos biznesis”, p. 584.

A

Akcija – vertybinis popierius patvirtinantis nuosavybės teisę į akcinės bendrovės kapitalo dalį ir dažniausiai suteikiantis jo savininkui teisę dalyvauti ją valdant, keisti struktūrą, išleisti naujus vertybinius popierius bei gauti akcinės bendrovės pelno dalį.

Akcininkas – juridinis ar fizinis asmuo – akcijų savininkas.

Akcinis kapitalas – akcinėje bendrovėje naudojami pinigai, kuriuos investavo bendrovės akcininkai paprastųjų akcijų (be nustatyto dividendo) ir privilegijuotųjų akcijų forma ir kurie išliks kaip nuolatinis finansų šaltinis tol, kol egzistuos bendrovė.

Akcininkų nuosavybė – akcinis kapitalas, iš pradžių investuotas akcininkų, pridėjus rezervus, atsirandančius, pvz., kai nepaskirstytasis pelnas sugražinamas bendrovei.

Apyvartinis kapitalas – apskaitoje naudojamas terminas, reiškiantis firmos trumpalaikio turto, kuris naudojamas gamybos cikle trunkančiame ne ilgiau kaip vienerius metus, ir trumpalaikių įsipareigojimų skirtumą.

B

Balansas – pagrindinės veiklos ekonominių rodiklių suvestinė, finansinių ir prekinų srautų, taip pat finansinių aktyvų ir pasyvų, kredito ir debito sąskaitų pusiausvyra tam tikru momentu.

Bankas – įstaiga, atliekanti pinigines operacijas (indėlių tvarkymo, kredito, mokestinių atsiskaitymų pavedimai), banknotų ir kt. vertybinių popierių emisiją, užsienio valiutų funkcijas, taip pat garantuojanti įkeitimo draudimo ir kt. veiklą.

F

Finansinis tarpininkavimas - procesas, kurio metu ekonomikos subjektas, laisvų finansinių išteklių turėtojams, sudaroma galimybė paskolinti ar kitaip leisti naudoti šiuos išteklius kitiems ekonomikos subjektams abipusiai priimtinomis sąlygomis

E

Emisija – išleidimas į apyvartą – pinigų, vertybinių popierių.

D

Diskontavimas – ateities mokėjimų dabartinės vertės apskaičiavimas, nustatant palūkanų normą.

Diskonto norma – palūkanų norma, pagal kurią turi būti diskontuotos grynųjų pinigų įplaukos ir išlaidos, susijusios su investicijų projektu.

Diskontuoti piniginiai srautai – piniginiai srautai, susiję su ekonominiais projektais, kurie yra reguliuojami taip, kad būtų priimtini atsižvelgiant į piniginių srautų terminus ir galimas palūkanas nuo panaudojamų lėšų.

Dividendas – akcinės bendrovės pelno dalis, paskirstoma tarp akcininkų; periodiškai išmokamos akcininkams pajamos iš vertybinių popierių.

G

Grynasis pelnas – skirtumas tarp firmos bendrųjų pajamų ir visų sąnaudų.

I

Indėlis – pinigai, patikėti finansiniam tarpininkui.

Investavimas – kapitalo įdėjimas; akcijų ir kitų vertybinių popierių įsigijimas.

Investuotojas – institucija ar asmuo, savo lėšas panaudojantis kapitalo funkcijoms ar jų vystymui, taip pat gamybai plėsti.

Į

Įmonė – ūkinės veiklos institucija, bendrovė.

Įsipareigojimas – pretenzija asmens ar įmonės ištekliams pasiskolintų pinigų atžvilgiu.

K

Kaina – prekės, paslaugos, turto arba gamybos veiksnių piniginė vertė.

Kapitalas – finansinis ir materialus turtas naudojamas pelno gavimo tikslais.

Kapitalo kaštai – kapitalo įdėjimai perkant materialųjį turtą ar akcijas.

Kapitalizacija – vertybinių popierių emisijos ar jų kotiruojamos apimties įvertinimas rinkos kainomis; pelno panaudojimas bendrovės fondams (kapitalui) didinti ar papildomiems vertybiniams popieriams įsigyti.

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis.

Konsorciumas – laikinas kelių bankų ar bendrovių susitarimas išplatinti stambų akcijų ar obligacijų paketą, arba bendrai investuoti į stambų projektą.

L

Likvidacinė vertė – firmos turto grynoji vertė, gaunama iš turto atėmus visus trumpalaikius ir ilgalaikius įsipareigojimus, kaip pateikiama balansinėje ataskaitoje.

Likvidumas – vertybinių popierių arba materialinių vertybių pavertimo grynaisiais pinigais galimybė.

M

Metodas – veiklos, sprendimo būdas.

N

Nepaskirstytasis pelnas – likęs pelnas išskaičius mokesčius, kuris paprastai vėl įdedamas į firmą (paverčiamas kapitalu), o ne mokamas bendrovės savininkams dividendais.

Nusidėvėjimas – finansinės vertės mažėjimas.

Nuosavybė – teisė; priklausantis materialus ir nematerialus turtas.

O

Obligacija – vertybinis popierius, kurį išleidžia bendrovės ir vyriausybė. Jis yra ilgalaikių lėšų skolinimo priemonė.

Opcionas – pasirinkimo teisė vienai iš susitariančiųjų pusių; terminuotas sandoris biržoje su nuolaida/privilegija, dėl aktyvų ar vertybinių popierių pirkimo ar pardavimo nustatyta kaina tam tikrą laiką su galimybe rinktis vieną iš kelių alternatyvių to sandorio sąlygų.

P

Palūkanų norma – skolinamojo kapitalo kaina.

Pelnas – veiklos pajamų dalis atskaičius mokesčius.

Pelno norma – firmos gautas pelnas, skaičiuojamas kaip procentai nuo įdėtų į verslą aktyvų.

Pelno (nuostolio) ataskaita – ataskaita, kuri rodo visas firmos pardavimo pajamas, gaunamas per paskutinį laikotarpį ir visas eksplicitines sąnaudas patirtas uždirbant tas pajamas.

Piniginiai srautai – įmonės pinigų gavimas iš pardavimo ir kt. įplaukų bei išleidimas mokant grynais tiekėjams, darbuotojams ir kt.

Pridėtinė vertė – skirtumas tarp firmos pajamų iš pardavimo ir jos įsigytų medžiagų bei paslaugų sąnaudų.

Privatizavimas – pramonės šakos denacionalizavimas, t.y. jos perdavimas iš visuomenės privačiajai nuosavybei.

R

Reinvestavimas – pakartotinis, grįžtamasis pelno investavimas; pelnų kapitalizavimas – papildomas kapitalo įdėjimas iš gautų įplaukų/pelnų.

Rezervai – visų banko aktyvų dalis, kurią jis laiko likvidžių aktyvų forma.

Rizika – galimas pavojus veiklai; nuostolis.

T

Turtas – grynųjų aktyvų atsargos, kurias turi asmenys ar namų ūkiai; materialieji ir finansiniai aktyvai, kurie yra santykinai likvidūs.

V

VaR - tai didžiausio per tam tikrą laikotarpį (dažniausiai 1 ir 10 dienų) dydis esant tam tikrai jo viršijimo tikimybei

Vertinimas – išankstinis laukiamos naudos nustatymas.

Vertybiniai popieriai – akcijos, vekseliai, obligacijos ir kt. naudojami finansiniais, investiciniais bei kredito tikslais, atsiskaitymų, mokėjimų ir kitoms piniginėms funkcijoms atlikti.

Vertybinių popierių birža – rinka, kurioje prekiaujama bendrovės vertybiniais popieriais, akcijomis ir valstybės vertybiniais popieriais (obligacijomis).